

Alexander Mušinka – Silvia Lukáčová – Marek Lukáč

Take away

Posúdenie napĺňania komplexnosti Take away balíka

ÚRAD
SPĽNOMOCNENCA VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
PRE RÓMSKE KOMUNITY

MINISTERSTVO
VNÚTRA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

EURÓPSKA ÚNIA
Európsky sociálny fond
Európsky fond regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM
ĽUDSKÉ ZDROJE

„Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.“

Národný projekt „Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity“ – ITMS2014+: 312051J021

www.esf.gov.sk

www.minv.sk

Take away
Posúdenie napĺňania komplexnosti Take away balíka

Tento text bol vypracovaný na základe zmluvy o dielo a licenčnej zmluvy (č. CEZ ÚV SR: 1147/2022)
pod názvom *Tematické zisťovanie – posúdenie napĺňania komplexnosti Take away balíka*
uzatvorenej medzi Úradom vlády Slovenskej republiky a Prešovskou univerzitou v Prešove.

Vydavateľ: Úrad vlády Slovenskej republiky, Úrad splnomocnenca vlády SR
pre rómske komunity, Bratislava
Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove

Rok vydania: 2023

Vydanie: Prvé

Autori: Mgr. Alexander Mušíka, Ph. D.
Mgr. Silvia Lukáčová, PhD.
Doc. PhDr. Marek Lukáč, PhD.

Obálka: František Guldan

Dizajn: Alexander Mušíka

Recenzenti: prof. PhDr. Milan Portik, PhD.
Doc. PhDr. Dominika Temiaková, PhD.

Členovia výskumného tímu:

Mgr. Alexander Mušíka, Ph. D.

doc. PhDr. Marek Lukáč, PhD.

Mgr. Silvia Lukáčová, PhD.

RNDr. Miroslav Pollák

Mgr. Radka Kováčová

ISBN: 978-80-555-3151-9

Úrad vlády Slovenskej republiky, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity
Prešovská univerzita v Prešove, Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín,
Ústav rómskych štúdií

Alexander Mušinka – Silvia Lukáčová – Marek Lukáč

Take away

Posúdenie napĺňania komplexnosti Take away balíka

Zoznam skratiek

ACEC – Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu
EÚ – Európska únia
ESF – Európsky sociálny fond
EŠIF – Európske štrukturálne a investičné fondy
HP MRK – Horizontálna priorita marginalizované rómske komunity
IA – Implementačná agentúra
JPÚ – jednoduché pozemkové úpravy
KC – komunitné centrum
LSKxP – Lokálne stratégie komplexného prístupu
MOPS – Miestne občianske poriadkové služby
MPSVR SR – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
MRK – marginalizované rómske komunity
MRR – menej rozvinutý región
MŠ – materské školy
NP KC – Národný projekt Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK
NP PRIM – Národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunit
NP PVP – Národný projekt Podpora vysporiadania pozemkov v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit
NP TSP a TP – Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou MRK
NSRR – Národný strategický referenčný rámec
OPLZ – Operačný program Ľudské zdroje
PHARE – Prechodný fond EÚ
PPZZS – Platformy na podporu zdravia znevýhodnených osôb
SGI – Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť
SR – Slovenská republika
TP – terénna práca
TSP – terénna sociálna práca
UNDP – Rozvojový program Spojených národov
ÚSVRK – Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity
SR – Slovenská republika
VRR – viac rozvinutý región
ZŠ – základné školy

Obsah

Úvod	4
Čo je tzv. balík projektov Take away	5
Dejiny komplexného prístupu a tzv. balíka projektov Take away	5
Začiatky komplexného prístupu k riešeniu nepriaznivej situácie MRK	5
Stratégia vlády SR na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny	7
Dekáda rómskej inklúzie	7
Horizontálna priorita marginalizované rómske komunity	8
Lokálne stratégie komplexného prístupu	9
Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020	10
Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020	11
Prioritná os 5: Integrácia marginalizovaných rómskych komunít	12
Zhrnutie dejín komplexného prístupu a tzv. balíka projektov Take away	13
Príprava realizácie tzv. balíka projektov Take away	14
Čo bolo (malo byť) súčasťou tzv. balíka projektov Take away	18
Projekt Terénna sociálna práca a terénna práca	18
Projekt Komunitné centrá	19
Projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít – PRIM	20
Projekt Podpora vysporiadania pozemkov	21
Projekt Zdravé komunity	22
Dizajn a metódy výskumu	23
Metódy zberu, analýzy a interpretácie dát	24
Charakteristika skúmaných lokalít v rámci kvalitatívneho zisťovania	25
Západné Slovensko	26
Stredné Slovensko	26
Východné Slovensko	26
Kvalitatívny výskum – charakteristika výskumnej vzorky	27
Základné zistenia z výskumu v teréne	29
Všeobecné povedomie o pojme Take away	30
Vzájomná prepojenosť a synergia jednotlivých projektov tzv. balíka Take away	31
Finančný prínos tzv. balíka projektov Take away	34
Hodnotenie dopadov jednotlivých projektov tzv. balíka Take away	35
Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca	35
Národný projekt Komunitné centrá a komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít	36
Národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít	37
Národný projekt Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou MRK	38
Odporúčania a závery	39
Bibliografia	43
Rusume	45
Výskumný tím	46
Prílohy	47
Dotazník hodnotenia projektov	47
Predbežná osnova pološtruktúrovaného rozhovoru na úrovni obcí	50
Zoznam obcí, ktorým bol zaslaný dotazník pre kvantitatívne zisťovanie	52

Úvod

Témou, ktorej sa v predloženej monografii venujeme, je tzv. balík „Take away“ projektov. Pod týmto názvom sa skrýva súbor národných projektov zameraných na riešenie nepriaznivých javov v marginalizovaných rómskych komunitách (MRK) v programovom období 2014-2020. Tzv. balík projektov Take away nevznikol na zelenej lúke ako samostatná unikátna idea, ktorej by nepredchádzali žiadne obdobné aktivity. Do značnej miery bol tento „produkt“ výsledkom aktivít a uvažovania, korene ktorých siahajú výrazne pred rok 2014. Filozofia tzv. balíka projektov Take away mala byť určitou protiváhou k dovtedy realizovaným projektom, ktoré sa realizovali ako ad hoc reakcia na vypísané projektové výzvy. Inými slovami povedané, projekty sa veľmi často realizovali (a stále realizujú) nie primárne z dôvodu, že sa pre konkrétnu lokalitu a konkrétny čas ukazujú ako potrebné a relevantné, či zapadajú do vytvorenej predstavy o spôsobe a postupnosti jednotlivých krokov nevyhnutných pre riešenie nevyhovujúcej situácie marginalizovanej rómskej komunity, ale preto, že na ich riešenie je práve otvorená výzva a sú dostupné aktuálne zdroje. Predstava o tom, čo sa v jednotlivých komunitách má dosiahnuť, v akom časovom horizonte a v akej postupnosti jednotlivých krokov na centrálnej ale hlavne na lokálnej úrovni nebola vždy dostatočne jasná. Systémovým riešením uvedenej situácie mala byť aplikácia princípu komplexného riešenia problémov, ktoré sú pre marginalizované rómske komunity symptomatické. Vychádzalo sa z poznania, že akumulované problémy v marginalizovaných rómskych komunitách majú síce rôznorodé príčiny, ale zároveň sú vzájomne prepojené – majú podobné prejavy a sú obdobne štrukturálne determinované. Komplexný prístup mal byť hlavnou myšlienkou plánovania a realizácie takých opatrení, ktoré by súčasne, v jednom čase a v konkrétnej lokalite dokázali zmierňovať prejavy sociálneho vylúčenia a chudoby. Komplexnosť sa stala ideou, ktorú mali projekty zahrnuté v tzv. balíku Take away naplňať vo vzájomnej synergii.

Cieľom predkladanej vedeckej monografie bolo zmapovať a sumarizovať genézu idey komplexnosti pri riešení problémov marginalizovaných rómskych komunit na Slovensku a priniesť výskumné zistenia umožňujúce posúdiť napĺňanie komplexnosti tzv. Take away balíka v praxi z pohľadu jeho hlavných aktérov – realizátorov jednotlivých projektov. Dosiahnutie týchto cieľov si vyžadovalo podrobné štúdium dokumentov, správ, stratégií a iných materiálov, ktoré rámcovali niekoľkoročné aktivity vo verejných politikách zamerané na riešenie problémov marginalizovaných rómskych komunit. Výskumné zistenia z terénu, ktoré by ozrejmili, akými spôsobmi je komplexnosť realizovaného balíka Take away vnímaná a hodnotená jeho realizátormi, sme získavali aplikáciou zmiešaného výskumného prístupu. Plošný zber dát pomocou dotazníka umožnil osloviť všetky obce, ktoré realizovali projekty zo spomínaného balíka projektov a osobné rozhovory so zainteresovanými umožnili hlbšie analyzovať a presnejšie identifikovať problémové miesta realizovaných projektov. Treba dodať, že súčasťou realizácie jednotlivých projektov je aj hodnotenie jeho dopadov, preto sme sa na tieto javy vo výskume priamo nezameriavali, hoci pri aplikácii výskumných nástrojov nevyhnutne zaznievali.

Výsledky skúmania myšlienky komplexnosti už pri vzniku idey a neskôr aj pri realizácii tzv. balíka projektov Take away poukázali na nejednoznačnosť a nedostatočné pochopenie myšlienky komplexnosti pri realizácii projektov skúmaného balíka. Problémy spočívali najmä v nejednoznačnej a nesystematickej komunikácii, ktorá tak nemala potenciál zasiahnuť, motivovať a presvedčiť aktérov, ktorí projekty realizovali o podstate a dôležitosti komplexného prístupu pri riešení problémov MRK. Problémy boli identifikované aj v oblastiach ako manažovanie projektov, koordinácia činností, vymedzovanie kompetencií, vysoká administratívna záťaž či konkrétnych javov ako napr. spätná väzba, efektívna komunikácia alebo flexibilita financovania. Na identifikované javy sme v závere monografie formulovali odporúčania ako námety pre ďalšie plánovanie projektových aktivít ale aj systémových opatrení smerujúcich k zlepšovaniu situácie marginalizovaných rómskych komunit. Predstavujú syntézu poznatkov získaných z realizovaného výskumu, odrážajú teda „hlas terénu“ ako aj expertné názory autorov a ich spolupracovníkov na analyzované problémy.

Na príprave a realizácii tematického zisťovania a tejto monografie sa okrem autorov monografie podieľalo mnoho ďalších spolupracovníkov. Osobitne išlo o ľudí z prostredia Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Za ich cenné podnety pri spracovávaní tejto monografie im patrí úprimná vďaka. Za spoluprácu, ochotu a úprimnosť sa chceme poďakovať množstvu zamestnancov a zamestnankyň jednotlivých projektov, starostkám a starostom navštívených obcí a miest ako aj ďalším, ktorí nám venovali svoj čas a podelili sa s nami o svoje vlastné pohľady, názory a odporúčania, ktoré v rámci našich zistení v tejto monografii ponúkame.

Čo je tzv. balík projektov Take away

Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že tzv. „Take away“ balík projektov predstavoval súbor národných projektov zameraných na riešenie nepriaznivých javov v marginalizovaných rómskych komunitách (MRK) v programovom období 2014-2020. Tento balík projektov realizovaných Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity pôvodne obsahoval tri povinné národné projekty a jeden nepovinný národný projekt. Povinnými národnými projektami boli:

1. „Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít“;
2. „Národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít I.“; a
3. Národný projekt „Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách“

Nepovinným projektom bol Národný projekt „Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK – 1. Fáza“.

V pôvodnom zámere však súčasťou balíka mal byť aj Národný projekt „Zdravé komunity“, ktorý sa však v procese prípravy vyčlenil nielen do samostatného národného projektu, ale bol realizovaný mimo Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Balík projektov Take away, však nevznikol tzv. „na zelenej lúke“ ako samostatná unikátna idea, ktorej by nepredchádzali žiadne obdobné aktivity. Tzv. balík projektov Take away bol do značnej miery výsledkom aktivít a uvažovania, korene ktorých siahajú výrazne pred rok 2014. Aby sme lepšie porozumeli o čo v skutočnosti v prípade tzv. „Take away“ balíka išlo, je nevyhnutná krátka exkurzia do minulosti. Nasledujúca kapitola poskytne čitateľovi plastickejší obraz toho, čo tzv. balík projektov Take away bol, ako sa realizoval, čo priniesol do terénu a aký potenciál má pre budúce obdobné aktivity.

Dejiny komplexného prístupu a tzv. balíka projektov Take away

Začiatky komplexného prístupu k riešeniu nepriaznivej situácie MRK

5

Po revolúcii v roku 1989 došlo k obrovským transformačným zmenám v celej československej (a neskôr v slovenskej) spoločnosti. Tieto procesy boli pravdepodobne najviditeľnejšie práve v oblasti ekonomickej transformácie, ktorá mala priamy dopad na sociálnu a ekonomickú situáciu obyvateľstva. Časť obyvateľov tieto transformačné procesy využila a dosiahla výrazný ekonomický a sociálny vzostup, avšak pre časť obyvateľstva tieto procesy priniesli stratu sociálnych istôt a následný prepád v socio-ekonomickom postavení. Časť obyvateľstva sa následne prepadla až do pásma (výraznej) chudoby.

K tým skupinám obyvateľstva, ktoré na tieto transformačné procesy doplatili pravdepodobne najviac, jednoznačne patrila aj časť¹ Rómov. Primárne išlo o tých, ktorí bývali/bývajú koncentrované v podštandardných rómskych osídleniach, často nazývaných rómske osady. V oficiálnom jazyku sa tieto komunity neskôr začali nazývať jednotným označením MRK – marginalizované rómske komunity.

Už od samého počiatku bolo pomerne zrejmé, že práve táto skupina obyvateľov Československa, resp. neskôr Slovenska, si bude vyžadovať osobitný prístup, ktorý by umožnil zmierniť a ideálne minimalizovať transformačné dopady. Po prvých rokoch, kedy sa na riešenie aj týchto otázok nazeralo primárne cez prizmu neoliberálnych pohľadov,² sa stále častejšie objavovala požiadavka na (opätovné) zriadenie štátnej inštitúcie, ktorá by sa tejto téme systematicky a komplexne venovala. K tomuto sa pridala aj stále sa stupňujúca kritika a politický tlak zo strany Európskej únie, členom ktorej sa Slovensko chcelo stať. V kontexte Slovenska sa primárne vychádzalo zo skúseností s *Komisiou pre riešenie cigánskej otázky*, ktorá na Slovensku fungovala do roku 1989.

1 V tomto smere chceme jednoznačne zdôrazniť slovo *časť*. Medzi Rómami bolo aj nemálo takých, ktorí transformačné procesy po roku 1989 vnímali a využili ako výzvu a možnosť a výrazne sa posunuli v pomyselnom socioekonomickom rozvrstvení smerom nahor. A nemáme pritom na mysli iba nepoctivých podnikateľov alebo tzv. „podnikateľov“ (napr. úžerníkov), ale aj bežných Rómov napr. zo strednej triedy.

2 Tieto by sa dali veľmi zjednodušene definovať ako prístup, v rámci ktorého je najefektívnejším riešením stále sa zhoršujúcej situácie časti Rómov jej ponechanie na mechanizmy voľného trhu.

V roku 1995 preto vznikol prvý Úrad splnomocnenca vlády SR pre občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc, na čelo ktorého vláda Slovenskej republiky vymenovala Branislava Baláza. Tento úrad nebol samostatnou zložkou, ale bol súčasťou organizačného útvaru na úrovni odboru v rámci organizačnej štruktúry Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Po voľbách v roku 1998, kedy Vladimíra Mečiara na čele vlády vystriedal Mikuláš Dzurinda, došlo k zrušeniu Úradu splnomocnenca vlády SR pre občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc a došlo k zriadeniu nového úradu, ktorý bol nazvaný Úrad splnomocnenca vlády SR na riešenie problémov rómskej menšiny (neskôr premenovaný na Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity), ktorý bol začlenený do organizačnej štruktúry Úradu vlády SR. Za prvého splnomocnenca vlády pre rómske komunity bol vymenovaný v roku 1999 Vincent Danihel. Do dnešného dňa sa na tomto poste vystriedalo celkovo 9 splnomocnencov – po Vincentovi Danihelovi (1999-2001) to boli Klára Orgovánová (2001-2007), Anina Botošová (2007-2009), Ľudovít Galbavý (2009-2010), Miroslav Pollák (2010-2012), Peter Pollák (2012-2016), Ábel Ravasz (2016-2020), Andrea Bučková (2020-2021) a Ján Hero (2021-dodnes).

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ďalej ÚSVRK) do dnešného dňa vystriedal niekoľko organizačných zložiek, v rámci ktorých podliehal rôznym štruktúram. Ako organizačná zložka Úradu vlády podliehal podpredsedovi vlády, predsedovi vlády, bol súčasťou Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a pod. Bez ohľadu na skutočnosť, kam Úrad splnomocnenca vlády SR organizačne patrila, počas celej svojej existencie mal štatút poradného a koordinačného orgánu.

V tejto publikácii nie je našim zámerom poskytovať kompletne informácie o dejinách Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, avšak pre potreby hodnotenia tzv. balíka „Take away“ projektov je dôležité poukázať na osoby, ktoré sa významnou mierou na tvorbe konceptu podieľali. Boli to bývalí splnomocnenci Klára Orgovánová, Andrea Bučková a Ábel Ravasz. Zároveň je vhodné pripomenúť skutočnosť, že v rokoch 2012-2021 bol tento úrad organizačnou súčasťou Ministerstva vnútra SR.

Hneď od začiatku po roku 1989 bolo realizovaných veľa projektov zameraných na rozvoj rómskej komunity. Značná časť z nich mala za cieľ riešenie vyššie spomínanej zlej situácie v časti rómskych komunit. Primárne sa jednalo o aktivity v sociálne znevýhodnených komunitách, ktoré žijú v podštandardných etnicky homogénnych osídleniach. Zlá situácia sa týkala prakticky všetkých oblastí života členov týchto komunit – sociálnej, pracovnej, vzdelanostnej, zdravotnej, bytovej, finančnej, informačnej, bezpečnostnej, kultúrnej, voľnočasovej a pod.

Aj napriek tomu, že tieto aktivity sa spočiatku realizovali primárne v rámci mimovládneho sektora a vo výnimočných prípadoch aj niektorých („osvietených“) samospráv, prax ukázala, že riešenie iba jednej z vyššie menovaných oblastí nie je samo o sebe postačujúce. Akokoľvek dobre myslené ale izolovane realizované aktivity nemajú potenciál zabezpečiť celkové zlepšenie života cieľovej skupiny v MRK. Život s mnohými ťažkosťami si vyžaduje riešenia všetkých vyskytujúcich sa problémov a nie iba jedného z nich. Sústreďenie sa len na jeden segment problémov, aj keď v danom osídlení dominantný, sa ukázalo ako neefektívny a veľmi málo (ak vôbec) trvalo udržateľný prístup.

Preto sa už od 90. rokov začal systematicky klásť dôraz na širokospektrálnosť realizovaných aktivít a ich komplexnosť, ktorá sa jednoznačne ukazovala ako jediná zmysluplná, efektívna a trvalo udržateľná cesta pri riešení nevyhovujúcej situácie v niektorých komunitách. Tento prístup stále viac rezonoval po tom, čo na Slovensko začali prúdiť európske finančné zdroje. Najskôr v rámci predvstupových fondov PHARE a neskôr prostredníctvom európskych štrukturálnych a investičných fondov (ďalej len „EŠIF“).

Naviac sa ukázalo, že poskytovaná pomoc obciam a mimovládnym neziskovým organizáciám prostredníctvom schválených projektov, ktoré boli financované z európskych zdrojov, nefungovala vždy efektívne, transparentne a prospešne. Výnimkou neboli ani projekty, ktorých ambíciou bola pomoc pre MRK³. Dôvodov tohoto stavu by sme mohli identifikovať množstvo, čo však zároveň nie je účelom tejto publikácie. Pre nás je tu však jeden veľmi dôležitý fenomén, ktorý sa ukázal ako zásadný už v tomto období a stále je dôležitým faktorom nízkej efektívnosti projektov v teréne. Týmto faktorom je **realizácia projektov ad hoc**, ktoré sú reakciou na ponuku

3 Z množstva dostupnej literatúry by sme iba spomenuli publikáciu Hurre, J., Ivanov, A; Grill, J., Kling, J., & Škobla, D. (2012). *Nejasný výsledok: Pomohli projekty Európskeho sociálneho fondu Rómom na Slovensku? Zistenia z analýzy projektov v rámci OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia v programovom období 2007 – 2013.*; alebo rozhovor Stana Daniela pre portál OSF Stano Daniel: Najviac sa pletvalo peniazmi v Letanovciach.

existujúcich projektových výziev. Inými slovami povedané, projekty sa veľmi často realizovali (a stále realizujú) nie primárne z dôvodu, že sú pre konkrétne osídlenie a konkrétny čas relevantné, a zapadajú do vytvorenej predstavy/plánu o spôsobe a postupnosti jednotlivých krokov nevyhnutných pre riešenie nevyhovujúcej situácie komunity, ale preto, že na ich riešenie je práve otvorená výzva a sú dostupné aktuálne zdroje. Predstava či plán o tom, čo sa v jednotlivých komunitách má dosiahnuť, v akom časovom horizonte a v akej postupnosti jednotlivých krokov, na centrálnej ale hlavne na lokálnej úrovni absentoval a často absentuje aj v súčasnosti.

Stratégia vlády SR na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny

V snahe riešiť spomínané ťaživé a častokrát nedôstojné podmienky života ľudí v MRK efektívne a úspešne, vyvstala idea komplexnosti riešenia týchto problémov, ktorá sa najčastejšie prezentuje pod označením „komplexný prístup“.

S touto myšlienkou na centrálnej úrovni prišla ešte v roku 1999 vláda Slovenskej republiky, ktorá dňa 27. 9. 1999 uznesením č. 821/1999 prijala materiál pod názvom *Stratégia vlády SR na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu, I. – etapa*, a neskôr uznesením vlády č. 294/2000 zo dňa 3. 5. 2000 prijala druhý materiál pod názvom *„Rozpracovaná stratégia vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny do súboru konkrétnych opatrení na rok 2000 — II. etapa“*. Ako uvádzajú vo svojej knihe *Vládna politika a Rómovia 1948-2002* jej autori Alena Kotvanová, Attila Szép a Michal Šebesta: *„Stratégia predstavuje pokus o komplexný prístup k problémom Rómov. Analyzuje situáciu a problémy v ôsmich oblastiach, teda v oblasti ľudských práv, výchovy a vzdelávania, jazyka a kultúry, ne/zamestnanosti, bývania, v sociálnej oblasti, v oblasti zdravotného stavu a regionálneho rozvoja.“* (Kotvanová et al., 2003, str. 57). Tento komplexný prístup sa ako prvá pokúsila uviesť do praxe splnomocnenkyňa Klára Orgovánová.

Na tomto mieste je vhodné ozrejmiť niektoré relevantné pojmy a vzájomné vzťahy. V roku 2001 na Úrad splnomocnenca prichádza po Vincentovi Danihelovi Klára Orgovánová. Jednou z jej priorit, okrem kreovania základnej idey samotného úradu a budovania jeho ľudského kapitálu a materiálno-technického zabezpečenia, bola aj príprava využívania európskych zdrojov pre potreby riešenia nevyhovujúcej situácie MRK.

Dôležitým medzníkom v tomto smere bolo uznesenie vlády SR č. 357/2002 z 10. 4. 2002 k Prioritám vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám na rok 2002 *Komplexný rozvojový program rómskych osád a Program sociálnych terénnych pracovníkov*.⁴ V predloženom materiáli k tomuto uzneseniu sa už v takto významnom dokumente objavuje aj pojem komplexný prístup. Pre tento materiál bol aj spracovaný dokument *Komplexný rozvojový program rómskych osád*. V tomto dokumente bolo uvedené, že hlavným cieľom programu je komplexné riešenie situácie vybraných rómskych osád a tým trvalo udržateľné zvyšovanie kvality života obyvateľov vybraných obcí. Pričom komplexnosť bola definovaná nasledovne: *„Program sa usiluje o komplexné riešenie situácie vo vybraných osadách prostredníctvom materiálnej, ale predovšetkým odbornej pomoci. Program orientovaný na obyvateľov obce zahŕňa vzdelávanie (od podpory pred vstupom do základnej školy cez asistenciu na základných, stredných školách a univerzitách až po vzdelávanie dospelých); zvyšovanie zamestnanosti; zvyšovanie kvality bývania, zmenu kultúry bývania; od-búravanie predsudkov a zmenu stereotypného správania sa Rómov a nerómov.“*⁵

Dekáda rómskej inklúzie

Ďalším relevantným oficiálnym krokom v tomto smere bola Dekáda rómskej inklúzie. Išlo o medzinárodnú iniciatívu dvanástich štátov, ktorá po prvýkrát v takomto rozsahu nastavila základné rámce ako pristupovať k riešeniu nepriaznivej situácie Rómov v jednotlivých štátoch. Dekáda rómskej inklúzie sa realizovala v rokoch 2005-2015. Oficiálne začala vo februári 2005 na stretnutí v Sofii a pridali sa k nej tieto krajiny: Albánsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Čierna Hora, Česká republika, Maďarsko, Macedónsko, Rumunsko, Slovensko, Srbsko, Španielsko; Slovinsko a Spojené štáty americké mali štatút pozorovateľa. Išlo o iniciatívu, ktorá nemala samostatné finančné krytie a jej zámerom bola primárne výmena dobrej praxe. Po prvýkrát sa na takejto vysokej úrovni začal okrem iného implementovať princíp aktívneho zapojenia samotných

4 Blížšie pozri: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13903/1> [navštívené 1.8.2023].

5 Blížšie pozri: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/19390/1> [navštívené 1.8.2023].

Rómov do riešenia ich vlastných problémov.⁶ Práve v rámci tejto iniciatívy bol vo výraznej miere akcentovaný princíp komplexného prístupu. Dôležitým bodom bola aj skutočnosť, že práve tu boli definované štyri základné oblasti, v ktorých by sa mala vyvíjať prioritná iniciatíva – vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie a zdravie. Odvtedy sú tieto štyri oblasti súčasťou takmer všetkých štátnych strategických dokumentov zameraných na riešenie situácie v MRK.

Horizontálna priorita marginalizované rómske komunity

Druhým veľmi dôležitým medzníkom pri tvorbe komplexných prístupov bolo programové obdobie 2007-2013. Išlo o prvé programové obdobie po vstupe Slovenskej republiky do EÚ, v ktorom Slovensko mohlo využívať európske zdroje počas celého trvania. V rámci tohto programového obdobia boli v jeho základnom dokumente pod názvom *Národný strategický referenčný rámec* (NSRR) okrem iného zadané aj štyri horizontálne priority: A. marginalizované rómske komunity; B. rovnosť príležitostí; C. trvalo udržateľný rozvoj; D. informačná spoločnosť.⁷ Na rozdiel od jednotlivých operačných programov, horizontálne priority neboli pôvodne špecificky financované, ale išlo iba o sledované ciele v rámci všetkých aktivít, ktoré sa z EŠIF financovali.

Pre nás najdôležitejšou horizontálnou prioritou, je logicky prvá priorita A. marginalizované rómske komunity. O nej sa na stránke Úradu splnomocnenca píše toto:

„Horizontálna priorita marginalizované rómske komunity je jednou zo štyroch horizontálnych priorít, ktoré definuje Národný strategický referenčný rámec 2007 – 2013. Zmyslom každej z horizontálnych priorít je zabezpečiť dosiahnutie pre ňu definovaného cieľa, ktorý sa týka viacerých priorít NSRR a nemôže byť teda zabezpečený len prostredníctvom jedného operačného programu, ale vyžaduje si koordinovaný prístup pretínajúci viaceré špecifické priority, resp. projekty.

Cieľom horizontálnej priority MRK je zvýšenie zamestnanosti a vzdelanostnej úrovne príslušníkov MRK a zlepšenie ich životných podmienok. Podpora MRK je zameraná na štyri prioritné oblasti: vzdelávanie, zdravie, zamestnanosť a bývanie a tri vzájomne súvisiace problémové okruhy: chudoba, diskriminácia a rodová rovnosť’.

Život príslušníkov MRK je poznačený zlým bývaním, nedostatočnou infraštruktúrou, nízkou zamestnanosťou a zamestnateľnosťou, nízkym vzdelaním, segregáciou a separáciou. Skúsenosti ukázali, že riešiť len jednu problematickú oblasť ich života nie je dostačujúce, keďže tieto spolu súvisia a prelnajú sa. Z týchto dôvodov je potrebné riešiť problémy marginalizovaných rómskych komunít vo viacerých oblastiach života súčasne, aby sa zabezpečilo systémové riešenie situácie.

K napĺňaniu uvedeného cieľa horizontálnej priority MRK je určený komplexný prístup, ktorý bude spájať niekoľko aktivít, resp. projektov do celkovej stratégie rozvoja konkrétnej lokality tak, aby ich realizácia na seba nadväzovala a prispievala k dlhodobému rozvoju marginalizovanej rómskej komunity v danej lokalite. Dôraz je kladený na vzájomnú previazanosť aktivít a na aktívnu participáciu miestnej komunity pri realizácii projektu.

Na základe potrieb vytypovaných oblastí/mikroregiónov a predpokladu realizácie komplexných projektov bola určená indikatívna alokácia na realizáciu komplexných projektov na úrovni NSRR vo výške 200 miliónov EUR, ktorej financovanie bude zabezpečené cez indikatívne alokácie na úrovni Operačných programov relevantných pre realizáciu projektov komplexného prístupu.

*Realizácia projektov v rámci komplexného prístupu nevyklučuje realizáciu individuálnych dopytových projektov, ktoré budú komplexný prístup dopĺňať’.*⁸

Ako z vyššie uvedeného vyplýva, aj napriek skutočnosti, že horizontálne priority neboli samostatne financované, vtedajšej splnomocnenkyňi vlády Kláre Orgovánovej, ktorá zabezpečovala prípravu tejto časti, sa podarilo vyjednať výnimku, v rámci ktorej Európska komisia súhlasila s vyčlenením sumy 200 mil € práve na financovanie projektov relevantných pre riešenie nevyhovujúcej situácie MRK. Táto výnimka bola vnímaná ako určitá pilotná aktivita, v rámci ktorej sa práve v tejto téme na Slovensku bude overovať schopnosť a efektívnosť financovania horizontálnych priorít.

6 Pozri bližšie: Dekáda romské inkluze. Dostupné: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dekada-romske-inkluze/dekada-romske-inkluze-74018/> [navštívené 1.8.2023].

7 Bližšie pozri napr.: <https://www.nsr.sk/narodny-strategicky-referencny-ramec-2007-2013/> [navštívené 1.8.2023].

8 Zdroj: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/nasledne-cinnosti-koordinatora-horizontalne-priority-marginalizovane-romske-komunity-po-31-12-2015/horizontalna-priorita-marginalizovane-romske-komunity/> [navštívené 1.8.2023]. Zvýraznenie autorov

Lokálne stratégie komplexného prístupu

V rámci horizontálnej priority MRK mali byť v jednotlivých obciach pripravené tzv. Lokálne stratégie komplexného prístupu, ktoré ÚSVRK následne preverí, zhodnotí a schváli. Na realizáciu jednotlivých projektov v nich zadaných, sa majú použiť vyššie spomenuté finančné zdroje.

Viacie svetla do tejto komplikovanej situácie vznikla myšlienka komplexného prístupu k riešeniu situácie v MRK poskytuje publikácia analytikov Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť (SGI) Andreja Salnera a Ctibora Košťála *Skúsenosti s realizáciou komplexného prístupu na Slovensku*.⁹ V rámci Lokálnych stratégií komplexného prístupu (LSKxP) mala byť splnená podmienka, podľa ktorej každá LSKxP musí obsahovať minimálne päť projektov „so zameraním na minimálne dve z povinných oblastí rozvoja (bývanie, zamestnanosť, vzdelávanie, zdravie) a najmenej jednu voliteľnú oblasť rozvoja (aktivity týkajúce sa komunitného rozvoja, kultúry, životného prostredia, alebo také, ktoré nemali nárok na financovanie zo štrukturálnych fondov EÚ a inštitúcie a aktéri na danom území museli hľadať iné zdroje finančnej podpory).“ (Salner & Košťál, 2013, str. 10). Uvedený zámer sa nakoniec nikdy v takomto rozsahu nerealizoval. V roku 2007 bola Klára Orgovánová z postu splnomocnenkyne odvolaná a uvedený komplexný prístup sa fakticky prestal realizovať. Sľúbená technická pomoc sa fakticky nerealizovala, čo bolo jednou z príčin toho, že na prvú výzvu na prekladanie LSKxP na konci roku 2008 zareagovali iba 4 žiadatelia a iba dvom bola LSKxP aj schválená. Následne sa v tejto téme určitú dobu nič nerobi-

9 Salner Andrej, Košťál Ctibor: *Skúsenosti s realizáciou komplexného prístupu na Slovensku*. Inštitút SGI, Bratislava 2013, 45 str. Dostupné na stránke: https://www.governance.sk/wp-content/uploads/2017/02/SGI_ACA_SK.pdf [navštívené 1.8.2023].

Dovoľujeme si na tomto mieste odcitovať z nej niekoľko odsekov ktoré celú situáciu veľmi dobre popisujú: „Komplexný prístup vznikol ako inovatívny spôsob pre lepšie zacielenie štrukturálnych fondov v prospech marginalizovaných rómskych komunit počas programového obdobia 2007 – 2013. Jeho tvorcovia ho predstavili ako reakciu na fragmentáciu snáh v oblasti začleňovania marginalizovaných rómskych komunit, nedostatočnú koordináciu verejných zdrojov určených na zlepšenie kvality života marginalizovaných rómskych komunit, ako aj na skutočnosť, že počas prvého, skráteného programového obdobia po vstupe Slovenska do EÚ v rokoch 2004 až 2006 sa prostriedky nedostali k najviac marginalizovaným komunitám.

Diskusiu na túto tému iniciovala v roku 2005 Klára Orgovánová, vtedajšia splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity, ako pokračovanie „Komplexného rozvojového programu rómskych osád“, ktorý prijala vláda SR v roku 2002, a ktorého súčasťou boli koncentrované viacsektorové vládne granty a odborná pomoc v počiatkovej (plánovacej) fáze pre 52 obcí. V septembri 2005 Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity (ÚSVRK) uspel pri vyjednávaniach s ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja (MVR), ktoré v tom čase pôsobilo ako koordinálny orgán pre tzv. Rámec podpory spoločenstva, a ÚSVRK získal podporu pre 24-mesačný projekt pod názvom „Budovanie administratívnych kapacít Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity“, ktorý bol financovaný z operačného programu Základná infraštruktúra (OP ZI).

Zámerom projektu bolo aktívne zapojiť ÚSVRK do príprav na programové obdobie 2007 – 2013. Jeho súčasťou bola aj podpora vytvárania, budovania a posilňovania lokálnych partnerstiev s cieľom posilniť absorpčnú kapacitu obcí a mikroregiónov voči fondom EÚ v novom programovom období. Projekt značne posilnil administratívnu kapacitu ÚSVRK – v rámci projektu bolo zamestnaných 11 nových expertov so zameraním na začleňovanie rómskych komunit a prípravu a implementáciu projektov financovaných zo štrukturálnych fondov. Piati z nich pracovali priamo v troch regiónoch Slovenska s najvyššou koncentráciou marginalizovaných rómskych komunit (Prešov, Banská Bystrica a Košice) a šiesti v sídle úradu v Bratislave.

Aktivity projektu sa zameriavali najmä na:

- prípravu lokálnych stratégií komplexného prístupu (LSKxP), ktoré sa považovali za hlavný predpoklad implementácie programu komplexného prístupu v komunitách/mikroregiónoch; účasť na procese prípravy LSKxP bola otvorená a všetci lokálni aktéri boli motivovaní k zapojeniu sa do tohto procesu (s podporou regionálnych kancelárií ÚSVRK a externých facilitátorov),
- publikovanie kompendia modelových projektov a osvedčenej praxe s potenciálom na ich opakované využitie v budúcnosti,
- presadzovanie modelu komplexného prístupu vo všetkých strategických dokumentoch programového obdobia 2007 – 2013 (Národný strategický referenčný rámec, operačné programy a iné dokumenty).“

lo. „O dva roky neskôr, v roku 2010, ÚSVRK vyhlásil upravenú výzvu na predkladanie žiadosti o poskytnutie podpory v rámci komplexného prístupu. Súčasťou novej výzvy nebola požiadavka na predloženie LSKxP vo forme strategického rozvojového plánu, ale len zoznamu projektových zámerov. Výsledkom bolo schválenie 150 LSKxP. Tieto často obsahovali fragmentované, irelevantné a neadekvátne projektové návrhy. Rozpočty boli navyše nerealisticky vysoké (je možné, že v dôsledku skrytých poplatkov za konzultačné služby v rozpočtoch projektov), takže by ich pravdepodobne neskôr zamietli riadiace orgány.“ (Salner & Košťál, 2013, s. 26).

Na konci programového obdobia sa LSKxP stali taktiež značne diskutovanou a kontroverznou témou, lebo ich realizácia takmer absolútne nekorelovala s pôvodným zámerom a veľmi často vznikali otázky či sú projektové zámery, primárne realizované v rámci výziev Regionálneho operačného programu, efektívne a skutočne cielené na MRK.

Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020

V roku 2012 po predčasných voľbách je odvolaný dovtedajší splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Miroslav Pollák a na jeho miesto prichádza ďalší splnomocnenec Peter Pollák. So zmenou splnomocnenca prichádza aj nová organizačná zmena, v rámci ktorej sa Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity presunul z Úradu vlády SR pod organizačnú štruktúru Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Nový splnomocnenec bol zároveň poslancom Národnej rady SR za opozičnú stranu Obyčajní ľudia a nezávisle osobnosti (OLANO). Súčasťou tímu, ktorý prišiel na ÚSVRK s Petrom Pollákom, bola aj budúca splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity Andrea Bučková, ktorá mala na starosti koordináciu spomínanej horizontálnej priority a prípravu materiálov pre nové programové obdobie 2014-2020.

Práve tieto zmeny – prechod pod organizačnú štruktúru Ministerstva vnútra SR, splnomocnenec, ktorý nebol súčasťou vládnej strany a príchod Andrei Bučkovej na úrad – podľa nášho názoru zásadným spôsobom ovplyvnili kreovanie, prípravu a neskoršiu realizáciu tzv. Take away balíka.

V rámci prípravy na nové programové obdobie 2014-2020 Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity pripravoval implementáciu témy MRK aj do základného dokumentu, ktorým v tomto období bola Partnerská dohoda¹⁰. V tomto základnom dokumente sa pojem Take away nevyskytuje ale jednoznačne z neho vyplýva, že téma MRK bude v tomto programovom období zohrávať veľmi významnú úlohu.¹¹ V rámci kapitoly 1.1.4 Rozvoj ľudského kapitálu a zlepšenie účasti na trhu práce je explicitne zadefinovaný bod 1.1.4.2.1 Chudoba a sociálne vylúčenie MRK, v ktorom sa doslova uvádza: „*Najvýraznejším prejavom sociálneho vylúčenia MRK je chudoba, ktorá nadobúda extrémne a zhoršujúce sa podoby [...]. S cieľom znižovania nerovností a rozdielov medzi sociálne vylúčenými a marginalizovanými skupinami rómskej populácie a majoritou je nevyhnutné uplatňovať integrovaný a komplexný prístup v lokalitách s prítomnosťou separovaných a segregovaných MRK, ktorý umožní zlepšiť prístup ku kvalitnému inkluzívnemu a desegregovanému vzdelávaniu, znížiť podiel v miere nezamestnanosti, podporiť prístup k sociálnej infraštruktúre, zdravotnej starostlivosti a k zvýšeniu hygienických štandardov bývania.*“ (Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020, 2014, s. 36-37). Ako je jasne vidieť z vyššie citovanej časti, už v partnerskej dohode je definovaná potreba realizácie **komplexného** (zvýraznenie autorov) prístupu k riešeniu situácie MRK.

V ďalších častiach sa téma MRK vyskytuje aj v iných tematických celkoch avšak pre nás je dôležitá Tabuľka 21: *Príspevok OPLZ na riešenie osobitných potrieb geografických oblastí/cieľových skupín, ktoré sú najviac postihnuté chudobou*, ktorá je súčasťou Partnerskej dohody, a v rámci ktorej boli ako Cieľová skupina/geografická oblasť zadefinovaní obyvatelia MRK. Ako hlavné typy plánovaných aktivít, ktoré boli súčasťou integrovaného prístupu, boli hneď v prvej časti zadefinované všetky aktivity, ktoré sa neskôr stali súčasťou balíka Take away. (Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020, 2014, s. 283-284).

10 Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020. Dostupné na: <https://www.partnerskadohoda.gov.sk/zakladne-dokumenty/> [navštívené 1.8.2023].

11 V Partnerskej dohode sa píše: „*Kľúčovými výzvami pre SR v nasledujúcom období sú: reštrukturalizácia systému vzdelávania v záujme zvýšenia zamestnanosti a mobility pracovnej sily, aktivizácia ľudí ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením za účelom ich začlenenia, deinštitucionalizácia sociálnych služieb a sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, podpora aktívneho a zdravého starnutia vrátane dlhodobej starostlivosti a integrácia marginalizovaných rómskych komunit (ďalej len „MRK“). Ďalšou výzvou je starostlivosť o deti do 3 rokov veku (t. j. zosúladovanie rodinného a pracovného života) a dostupnosť predškolského vzdelávania.*“ (Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020, 2014, s. 36-37).

Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020

Samotný pojem Take away sa v strategických dokumentoch objavuje až na úrovni dokumentu s názvom *Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020*.

V rámci tohto operačného programu bolo zadefinovaných celkovo päť tematických prioritných osí pôvodne určených a schválených vládou SR.¹² Neskôr boli rozšírené o niekoľko ďalších prioritných osí, ktoré primárne reagovali na situáciu v rámci pandémie COVID-19 a na začiatok vojny na Ukrajine. Celkovo ich bolo 9, a boli číslované od čísla 1 do čísla 11, pričom prioritné osi č. 7 a 9 absentovali. V aktuálnom revidovanom znení operačného programu Ľudské zdroje¹³, z týchto 9 prioritných osí sa dve explicitne týkali MRK. Išlo o tieto prioritné osi: 5. Integrácia marginalizovaných rómskych komunít; a 6. Technická vybavenosť v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít.

Tematika marginalizovaných rómskych komunít je v tomto dokumente bohaty zastúpená. Pre nás však je dôležité, že už v strategickej časti operačného programu sa v bode 1.1.1 Opis stratégie operačného programu z hľadiska prínosu pre realizáciu stratégie EÚ pre inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast a na dosiahnutie hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti, explicitne píše: „*V nadväznosti na programové obdobie 2007 – 2013 [...] je nevyhnutné pokračovať v riešení sociálneho a spoločenského začleňovania MRK ako skupiny obyvateľstva najviac postihnutého chudobou. Realizované nezávislé externé hodnotenia implementácie HP MRK v programovom období 2007 – 2013 [...], v ktorej rozhodujúcu úlohu tvoril komplexný prístup inklúzie marginalizovaných rómskych komunít, uskutočnili hĺbkovú analýzu stavu. Výsledky poukázali na skutočnosť, že model koordinácie implementácie komplexného prístupu v programovom období 2007 – 2013 sa vzhľadom na obmedzené kompetencie koordinátora HP MRK, ktorú plnil Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity neosvedčil, avšak v komplexnom riešení problematiky je potrebné pokračovať aj v programovom období 2014 – 2020. [...] **Prioritná os Integrácia marginalizovaných rómskych komunít** reflektuje ciele Stratégie Európa 2020 v oblasti zamestnanosti, vzdelávania, chudoby a sociálneho vylúčenia. Špecifické ciele sledujú zámer podpory desegregácie a rozšírenia možností prístupu v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývania. Základným predpokladom riešenia problémov je uplatňovanie komplexného princípu t. j. dlhodobé intervencie vo forme Take away balíka vo všetkých oblastiach súbežne na vybranom území stanovenom na základe odsúhlasenej metodológie zjednodušeného indexu segregácie, resp. podrozvinutosti. Plánované intervencie budú prispôbené charakteru potrieb a špecifikám jednotlivých lokalít [...].“¹⁴*

Na tomto mieste je vhodné pripomenúť, že v nami sledovanej téme sa jednotlivé verzie Operačného programu Ľudské zdroje výrazne líšia. Vyššie citovaný odsek z verzie 12 mal v pôvodnom dokumente značne menší rozsah a napríklad Take away balík sa v ňom nespomínal vôbec.¹⁵

Celkový rozpočet operačného programu Ľudské zdroje predstavoval sumu 3 502 020 503 € (z toho podpora EÚ predstavovala 2 996 457 169 €) a z tejto sumy len na prioritnú os 5 bolo vyčlenených celkovo 190 535 161 € (z toho podpora EÚ predstavovala 161 954 885 €) a na

12 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020. Dostupný na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/10854/1> [navštívené 1.8.2023].

13 V tomto hodnotení nepoužívame znenie operačného programu Ľudské zdroje, ktoré schválila vláda Slovenskej republiky, ale revidované znenie Operačného programu Ľudské zdroje, ktoré na webovej stránke tohto operačného programu (<https://www.ludskezdroje.gov.sk/>) zverejnilo Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré je zároveň koordinačným orgánom tohto operačného programu. Aktuálne sa pracuje s 12. verzou tohto operačného programu. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023]. Túto verziu schválila Európska komisia svojím vykonávacím rozhodnutím č. C(2022)9943 z 19. decembra 2022, ktorým sa mení vykonávacie rozhodnutie č. C(2014)9666, ktorým sa schvaľujú určité prvky operačného programu „Ľudské zdroje“ na podporu z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, Európskeho sociálneho fondu a osobitných rozpočtových prostriedkov pridelených na iniciatívu na podporu zamestnanosti mladých ľudí v rámci cieľa Investovanie do rastu a zamestnanosti na Slovensku. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/VykonAvacie-rozhodnutie-Komisie_1.zip [navštívené 1.8.2023].

14 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (verzia 12.0), str. 14-15 Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023].

15 Pozri bližšie: Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020, str. 13-14. Dostupný na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/10854/1> [navštívené 1.8.2023].

prioritnú os 6 bolo vyčlenených celkovo 224 361 856 € (z toho podpora EÚ predstavovala 190 707 577 €). Aj na tomto mieste je vhodné upozorniť, že v pôvodnom, vládou schválenom znení operačného programu, boli uvedené sumy značne odlišné.

Tabuľka 1: Rozdelenie finančného plánu podľa prioritnej osi, fondu, kategórie regiónu a tematického cieľa

Prioritná os (PO)	Fond	Kategória regiónu	Tematický cieľ (TC)	Podpora Únie	Národné finančné prostriedky	Finančné prostriedky spolu
PO 1	ESF	MR, VR	TC 10	347 496 004	69 090 175	416 586 179
PO 2	ESF/IZM	MR	TC 8	172 270 942	15 200 378	187 471 320
PO 3	ESF	MR, VR	TC 8	1 326 222 796	269 865 788	1 596 088 584
PO 4	ESF	MR, VR	TC 9	294 669 312	68 466 238	363 135 550
PO 5	ESF	MR	TC 9	161 954 885	28 580 276	190 535 161
PO 6	EFRR	MR	TC 9	190 707 577	33 654 279	224 361 856
PO 7	ESF	MR, VR	N/A	78 600 000	16 103 753	94 703 753
PO 8	ESF REACT-EU	N/A	TC 13	371 448 128	1 841 517	373 289 645
PO 9	ESF REACT-EU	N/A	N/A	11 842 525	2 760 930	14 603 455
PO 10	ESF	VR	TC 9	11 245 000	0	11 245 000
PO 11	EFRR	MR	TC 9	30 000 000	0	30 000 000
SPOLU	ESF, EFRR, IZM, ESF REACT-EU	MR, VR	N/A	2 996 457 169	505 563 334	3 502 020 503

12

Zdroj: Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020. ¹⁶

V operačnom programe Ľudské zdroje, sa taktiež po prvýkrát stretávame aj s pojmom Take away. Okrem už vyššie citovanej úvodnej časti, sa tento pojem spomína aj v rámci textu, ktorý popisuje spôsob dosahovania globálneho cieľa operačného programu. V uvedenej časti sa doslova píše: „Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity [...] je priamo zapojený do procesu implementácie OP LZ v rozsahu realizácie programov: terénnej sociálnej práce, komunitných centier, program podpory vzdelávania detí v ranom detstve a program asistencie pri vysporiadovaní pozemkov v obciach s prítomnosťou MRK ako súčasti Take away balíka. Zároveň bude garantovať prepojenosť všetkých intervencií Take away balíka a kvalitu ich výkonu v teréne.“¹⁷

Prioritná os 5: Integrácia marginalizovaných rómskych komunit

O Take away balíku sa viac dozvedáme až v popise prioritnej osi 5: Integrácia marginalizovaných rómskych komunit, v rámci ktorej boli popísané investičné priority tejto prioritnej osi a následne *Aktivity, ktoré budú podporené v rámci investičnej priority.*

V rámci opisu týchto aktivít sa uvádzajú špecifické zásady výberu operácií, kde je uvedené: „Pri hodnotení projektov predmetnej investičnej priority bude posudzovaná - previazanosť aktivít na úrovni jednotlivých špecifických cieľov, tak aby bol dodržaný princíp komplexnosti, [...]“¹⁸

Následne je do operačného programu začlenený podrobný popis Take away balíka.

16 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (verzia 12.0), str. 177. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023].

17 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (verzia 12.0), str. 18. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023].

18 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (verzia 12.0), str. 110. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023].

„ „Take-away balík“

Viacere hodnotenia a štúdie (UNDP 2012, ÚSVRK 2012, SGI 2013) identifikovali, že v programovom období 2007-2013 došlo ku zlyhaniu v súvislosti so zabezpečením komplexnosti programov [zvýraznenie autorov] a s mierou absorpčnej kapacity finančných prostriedkov v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít trpiacich najvyššou mierou segregácie. Medzi identifikovanými dôvodmi zlyhania bola vysoká administratívna náročnosť programov financovaných z prostriedkov EÚ v kombinácii s absenciou miestnych kapacít, krátke trvanie realizovaných programov, vysoká súťaž v získavaní finančných prostriedkov alebo neschopnosť obcí programy spolufinancovať [zvýraznenie autorov]. Skúsenosť získaná prostredníctvom transformácie programu Terénnej sociálnej práce z dopytovo-orientovaných projektov do národného projektu dokázala, že väčšinu identifikovaných problémov je možné prekonať prostredníctvom zmeny v realizácii projektov a programov.

Preto vybrané programy financované prostredníctvom prioritnej osi 5 (ESF) budú v záujme zabezpečenia jednotne koordinovaného postupu prednostne realizované národnými projektmi. [zvýraznenie autorov] Ide o program terénnej sociálnej práce, komunitných centier, program podpory vzdelávania detí v ranom detstve a program asistencie pri vysporiadavaní pozemkov v obciach s prítomnosťou MRK a projekty na zabránenie šírenia pandémie ako napr. COVID-19 a odstraňovanie jej dôsledkov. Realizátorom národných projektov bude MV SR/ÚSVRK, ktorý okrem samotnej realizácie projektov v teréne bude garantovať prepojenosť jednotlivých intervencií a kvalitu ich výkonu v teréne.

Ďalšia oblasť, ako súčasť Take away balíka, obsahovo zameraná na program zdravotnej výchovy a prevencie v obciach s prítomnosťou MRK, bude tiež prednostne realizovaná národným projektom prostredníctvom Ministerstva zdravotníctva SR. Všetky programy zahrnuté v Take away balíku musia naplňovať schválenú metodológiu pásma indexu segregácie. Výkon uvedených programov v obciach s najvyššou mierou segregáčného indexu (150 obcí) bude realizovaný automaticky, na základe nárokovateľnosti, nie súťaže.¹⁹

Zhrnutie dejín komplexného prístupu a tzv. balíka projektov Take away

Aby sme si zhrnuli doposiaľ napísané, veľmi zjednodušene môžeme povedať, že po roku 1989 sa začalo uvažovať o vytvorení (alebo obnovení) komplexných programov na riešenie situácie MRK. V období, kedy na úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity bola Klára Orgovánová, presadila sa v rámci Národného strategického a referenčného rámca v programovom období 2007-2013 tzv. Horizontálna priorita MRK, v rámci ktorej sa pripravil a začal realizovať projekt Lokálnych stratégií komplexného prístupu. Tento zámer sa však reálne nepodarilo nikdy naplniť a do konca programového obdobia sa z neho realizovala iba veľmi malá časť a aj to s veľmi diskutabilnými výsledkami. V novom programovom období 2014-2020, sa začalo uvažovať o inej forme komplexného prístupu, ktorým sa stal tzv. Take away balík.

Ako sme už spomínali vyššie, idea tzv. Take away balíka sa začala presadzovať na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity v období, kedy splnomocnencom bol Peter Pollák. Táto idea vznikala v tíme, ktorý viedla v tom čase Andrea Bučková. Zjednodušene povedané, tzv. Take away balík, mal byť balík projektov, ktoré bez súťaže priamym zadaním malo realizovať 150 vybraných obcí. Výber samotných obcí predstavoval značne kritizovaný proces, v rámci ktorého sa na základe údajov z *Atlasu rómskych komunít 2013* a s použitím tzv. zjednodušeného indexu podrozvinutosti vypracoval po konzultáciách s tímom odborníkov hierarchický zoznam obcí s rómskymi osídleniami, na základe ktorého bolo vybraných 150 prvých, ktorým bola ponúknutá možnosť participácie na tomto tzv. balíku Take away projektov. Metodológia výberu obcí je popísaná v prílohe č. 7 Operačného programu Ľudské zdroje, a vychádzala z tzv. *Zjednodušeného indexu podrozvinutosti*. Jeho cieľom malo byť „porovnanie miery podrozvinutosti jednotlivých lokalít pre čo najúčinnnejšie ciele intervencií v oblasti sociálnej inklúzie financovaných zo štrukturálnych fondov“. Logika indexu vychádzala z hypotézy, že čím väčšia priemerná veľkosť domácnosti v osídlení, tým horšia socio-ekonomická situácia rodín. Prvým prvkom bol preto údaj o priemernom počte obyvateľov na jedno obydlie v osídlení. Druhým údajom bola druhá odmocnina celkového počtu obyvateľov osídlenia. Výsledný index sa následne vypočítal delením týchto dvoch údajov.²⁰

19 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (verzia 12.0), str. 110. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023].

20 Pozri bližšie: Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020, príloha č. 7. Dostupné: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/PrAlohy-OP-AudskA-zdroje_3.zip [navštívené 1.8.2023].

Príprava realizácie tzv. balíka projektov Take away

Uvedenie tohto zjednodušeného indexu podrozvinutosti do praxe viedlo k značnej kritike primárne z terénu, pričom veľmi častým argumentom bola predstava, že uvedený index je „subjektívnym výtvorom“ vedenia úradu splnomocnenca, aby tak uprednostňoval ním preferované lokality. Naše rozhovory so zainteresovanými súčasnými alebo bývalými spolupracovníkmi úradu splnomocnenca však tieto tvrdenia nepotvrdili. Na druhej strane je však pravdou, že vo zverejnenej metodike nebolo dostatočne zdôvodnené prečo uvedeným výberom neprešli obce, v ktorých je rómske obyvateľstvo zastúpené v takmer absolútnom počte. Veľmi často sa opakuje príklad obce Lomnička, ktorá v tomto zozname nie je, pričom ide o obec, v ktorej žije takmer 100 % Rómov a životné podmienky významnej časti z nich sú výrazne podštandardné.

Po prvotnom zverejnení zoznamu vybraných obcí, boli tieto následne oslovené s ponukou participovať na realizácii tzv. balíka Take away. V prípade, že nesúhlasili, boli zo zoznamu vyradené a nahradené ďalšími obcami v poradí. Takýmto spôsobom sa vykreditoval zoznam 150 obcí, ktoré boli oprávnenými užívateľmi budúceho tzv. balíka Take away. Tento zoznam sa stal prílohou č. 8 Operačného programu Ľudské zdroje.

Dôvody, prečo bolo rozhodnuté vybrať práve 150 obcí, neboli nikde transparentne zverejnené. Podľa informácií získaných z osobných rozhovorov (realizovaných aj v rámci tohto zisťovania), sa najpravdepodobnejšie vychádzalo z pôvodného počtu schválených Lokálnych stratégií komplexného prístupu, ktorých bolo celkovo v druhom kole 150. Významnú úlohu v tomto smere pravdepodobne zohrala aj výška disponibilných finančných zdrojov.

Následne, na základe takto vytvoreného zoznamu, bol pripravovaný odhad potrebných finančných prostriedkov potrebných na realizáciu týchto projektov. V prílohe č. 5 Operačného programu Ľudské zdroje, ktorú tvorí dokument *Ex ante hodnotenie Operačného programu Ľudské zdroje 2014 – 2020 – Záverečná správa z ex ante hodnotenia*, zo 7. októbra 2014, ktorý vypracovala bratislavská spoločnosť IBS SLOVAKIA, s. r. o. je doslova uvedené: „Pri výpočte cieľových hodnôt ukazovateľov výsledkov bol použitý kvalifikovaný odhad pravdepodobnosti, že daná aktivita resp. výstup sa premietne do výsledku (napr. úspešné absolvovanie vzdelávania). [...] Druhý prístup, ktorý použilo MV SR pri stanovovaní cieľových hodnôt ukazovateľov výstupu v rámci PO 5 a 6, vychádza najmä zo štatistických zisťovaní, ktoré zrealizovalo UNDP a vydalo ako Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013. Prístup MV SR k stanoveniu cieľových hodnôt ukazovateľov je založený na stanovení celkových finančných potrieb na realizáciu národných projektov v rámci balíka, pričom tieto potreby boli odhadnuté na 165 mil. EUR pre 150 obcí. Cieľové hodnoty ukazovateľov teda vychádzajú z údajov za 150 obcí, ktoré boli v rámci indexu podrozvinutosti vyhodnotené ako lokality s najhoršou situáciou.“²¹

Veľmi dôležitým aspektom pri príprave tzv. Take away balíka projektov bolo očakávanie zo strany Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, že tento sa stane sprostredkovateľským orgánom pre implementáciu projektov v rámci operačného programu Ľudské zdroje a bude nielen koordinovať, ale aj kontrolovať ich realizáciu a dodržiavanie komplexného prístupu.

Na tomto mieste je nevyhnutné urobiť ďalšiu z teoretických poznámok. Radi by sme sa bližšie zastavili pri pojme komplexný prístup. S výnimkou prvého vládneho dokumentu *Priority vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám na rok 2002*²², nebol pojem komplexný prístup nikdy presne definovaný. V spomínanom dokumente, ako sme už uviedli, bola definícia komplexnosti uvedená nasledovne:

„Komplexnosť.“

Program sa usiluje o komplexné riešenie situácie vo vybraných osadách prostredníctvom materiálnej, ale predovšetkým odbornej pomoci. Program orientovaný na obyvateľov obce zahŕňa vzdelávanie (od podpory pred vstupom do základnej školy cez asistenciu na základných, stredných školách a univerzitách až po vzdelávanie dospelých); zvyšovanie zamestnanosti; zvyšovanie kvality bývania, zmenu kultúry bývania; odbúravanie predsudkov a zmenu stereotypného správania sa Rómov a nerómov.“²³

21 Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020, príloha č. 5. Dostupné: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/PrAlohy-OP-AudskA-zdroje_3.zip [navštívené 1.8.2023].

22 Bližšie pozri: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13903/1> [navštívené 1.8.2023].

23 Priority vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám na rok 2002, str. 9. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13903/1> [navštívené 1.8.2023].

Prax ukazuje, že s „komplexným prístupom“ každý zainteresovaný účastník projektov súhlasí (t. j. v našom prípade primárne tvorcovia politik, jednotlivých výziev, ich realizátori, samospráva a pod.), ale problém je v tom, že nie každý si pod „komplexným prístupom“ predstavuje to isté, ten istý „komplexný prístup“. Dôsledkom rôznych pohľadov a názorov sú nedorozumenia pri uplatňovaní rôznych „komplexných prístupov“.

Termín „komplexný prístup“ nemá ustálenú všeobecne prijatú definíciu. Pre lepšie pochopenie môžeme komplexný prístup označiť resp. definovať ako aktivity smerujúce k súhrnnému riešeniu všetkých (resp. významnej časti) známych problémov vo viacerých oblastiach života konkrétnej MRK, a to ideálne súčasne v tom istom čase (resp. vo vzájomne prepojenej časovej kontinuite), pričom sú tieto riešenia logicky previazané a realizované tak, aby boli efektívne a udržateľné.

Pre každú komunitu je nastavenie komplexného prístupu originálne a špecifické, aby zohľadnilo a riešilo potreby danej komunity.

Implementácia komplexného prístupu zároveň indikovala skutočnosť, že na základe kvalitného definovania potrieb tej-ktorej lokality, budú aktivity financované kontinuálne a v predvídateľnej výške. Túto úlohu si dávala za cieľ už viackrát spomínaná idea Lokálnych stratégií komplexného prístupu. Mala v prvom rade odbúrať negatíva, ktoré vznikali pri realizácii dopytových alebo aj niektorých národných projektov. Riešenie integrácie MRK pomocou realizácie dopytových projektov účasťou na národných projektoch je často zdĺhavé a nekoordinované, pretože obec sa vždy musí prispôbiť harmonogramu nastavenia výziev, ktoré sa uskutočňujú na celoštátnej úrovni a plošne pre všetkých žiadateľov. Pre niektoré obce je časové nastavenie výziev viac výhodné, pre iné obce menej výhodné.

Táto nevýhoda pri komplexnom projekte odpadá, lebo obec si prirodzene nastavuje harmonogram realizácie svojich aktivít v projekte tak, aby boli pre obec vyhovujúce a komplexný projekt pre obec výhodný a maximálne efektívny. Práve tento princíp komplexity by sa mal formálne odzrkadliť napr. vo vyššie spomínanej lokálnej stratégii komplexného prístupu.

Voľba komplexného prístupu v rámci komplexného projektu je pre obec výhodná aj v tom, že obec nemusí čakať na vytúženú výzvu, ale aktivity spadajúce pod takúto výzvu si môže sama napláňovať ako jeho prirodzenú súčasť. Dôsledkom je eliminácia skutočnosti, kedy sa v teréne realizujú aktivity primárne preto, že je na ne vypísaná aktuálna výzva a to aj napriek tomu, že ich realizácia v danom čase nie je najvhodnejšia a najefektívnejšia. Komplexný prístup nie je viazaný na veľkosť obce. Prirodzeným kritériom sú potreby obyvateľov z prostredia MRK. Formálne na to stačí prítomnosť obce napríklad v Atlase rómskych komunít.

V rámci komplexného projektu by si obec mala sama nastaviť veľkosť súhry medzi prirodzenými dvojčkami investičných a mäkkých projektov. Urobí tak prirodzeným spôsobom, lebo je to pre ňu výhodné. Takto môže obec postupovať napríklad pri výstavbe komunitného centra, jeho zariadení a zazmluvňovaní komunitných pracovníkov a ich výškolení, pri výstavbe domov a komunitnej práci s rodinami budúcich nájomníkov či vlastníkov, pri vzdelávacích, školiacich a rekvalifikačných kurzoch a programoch a zvyšovaní zamestnanosti, pri práci s dospelými a zároveň s deťmi a celými rodinami, a pod.

Tento princíp, aspoň v čiastočnej podobe, mal byť v pôvodnom zámere uplatňovaný aj v rámci tzv. Take away balíka. Jeho definovanie sa však už od počiatku odklonilo od vyššie definovaného komplexného prístupu, teda individuálneho prístupu, ktorý reflektuje lokálne potreby a špecifiká jednotlivých lokalít. Namiesto toho sa obciam ponúkol balík projektov, ktorý po konzultáciách s odborníkmi a zainteresovanými subjektmi predstavoval súbor aktivít, ktorý je potrebné realizovať vo všetkých lokalitách. Obce mali tento balík prijať ako celok alebo ho ako celok odmietnuť. Túto skutočnosť je možné vnímať ako jeho nevýhodu. Na druhej strane výhodou takto definovaného balíka bolo, že tieto projekty, v prípade že ich obec potrebovala a akceptovala, boli predpripravené v rámci jednotného veľkého národného projektu. Vybrané obce tak nemuseli predkladať žiadne projektové zámery, súťažiť o získanie ich financovania, viesť zložitú projektovú agendu a spolufinancovanie a pod. Do projektu sa mohli jednoducho prihlásiť a značnú časť projektovej agendy a financovania realizoval koordinátor tohto národného projektu. Obce tak v podstate získavali „hotový produkt“, ktorý mohli v rámci svojej obce už len realizovať. Významným plusom tohto prístupu je aj skutočnosť, že na rozdiel od dopytovo orientovaných projektov, trvanie ktorých je zvyčajne 24 mesiacov, národné projekty môžu mať trvanie až 7 rokov.²⁴

Uvedený balík v pôvodnej verzii predstavoval skupinu piatich projektov: Terénna sociálna práca v obciach s prítomnosťou MRK, Komunitné centrá v obciach s prítomnosťou MRK,

²⁴ Preto v princípe aj vznikol názov tohto prístupu *Balík projektov Take away*, ktorý odkazoval na typ produktu, ktorý si záujemca vezme so sebou a odchádza s ním.

Podpora vzdelávania detí z prostredia marginalizovaných rómskych komunít v ranom detstve, Program zdravotnej výchovy a prevencie v obciach s prítomnosťou MRK a Program asistencie pri vysporiadovaní a legalizácii pozemkov.²⁵ Následná komplexnosť mala byť zabezpečená nie iba samotným balíkom Take away projektov, ale aj ďalšími následnými dopytovými projektami, ktoré by 150 vybraných obcí potrebovalo a boli by realizovateľné v rámci iných prioritných osí Operačného programu Ľudské zdroje alebo prípadne v rámci iných operačných programov. Takýto zámer v pôvodných strategických dokumentoch nebol explicitne definovaný. V aktuálnej verzii operačného programu Ľudské zdroje verzia 12 je v tomto smere uvedený iba nie veľmi jasný a všeobecný odkaz.²⁶

V rámci prípravy realizácie tzv. Take away balíka projektov sa uvedený zámer ani v takejto zmenenej podobe nepodarilo uskutočniť. Na základe mnohých administratívnych a politických procesov došlo k výraznej zmene v prístupe k tzv. balíkom projektov Take away, čo sa prejavilo v mnohých rovinách, o ktorých budeme písať nižšie. Časovo sa táto zmena udiala v roku 2016. V tom čase, po zmene vlády, sa vystriedal aj splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity. Na miesto dovtedajšieho splnomocnenca Petra Polláka prišiel Ábel Ravasz, nominovaný za vládnú stranu MOST-HÍD.

Ešte pred nástupom Ábela Ravasza však došlo k tomu, že Ministerstvo vnútra SR, organizačnou zložkou ktorého bol aj Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, si na realizáciu vlastných projektových zámerov zriadilo vlastný sprostredkovateľský orgán, súčasťou ktorého sa stal aj Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Primárne ako koordinátor a prijímateľ nenávratného finančného príspevku na realizáciu vybraných národných projektov.

Na základe rozhovorov s ľuďmi, ktorí v tom čase pôsobili v jednotlivých zainteresovaných inštitúciách, bolo výrazným problémom novozriadeného sprostredkovateľského orgánu, že v rámci jeho štruktúr dochádzalo k častej výmene nielen jeho vrcholových predstaviteľov, ale aj zamestnancov na nižších úrovniach. Títo zamestnanci často téme MRK a komplexnému prístupu veľmi nerozumeli, neboli s touto témou stotožnení a preto návrhy akýchkoľvek zmien v nastaveniach jednotlivých projektov či aktivít, ak vôbec prechádzali, tak veľmi často vo veľmi zmenenej podobe. Výmena zamestnancov zároveň znamenala neustále narušovanie kontinuity jednaní a administratívnych krokov (noví zamestnanci nevedeli na čom sa dohodlo v minulosti a pod.). Celá príprava projektov sa preto dostávala stále do väčšieho časového a administratívneho sklzu. Pozícia Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity voči Ministerstvu vnútra SR bola komplikovaná ešte aj z vyššie spomínaného dôvodu – splnomocnenec Peter Pollák, bol zároveň opozičným poslancom a logicky sa nemohol spoliehať na politickú podporu zo strany ministra vnútra alebo vlády SR.

Po zmene vlády, ako už bolo uvedené vyššie, na post splnomocnenca prišiel nominant vládnej strany MOST-HÍD Ábel Ravasz, ktorý „zdedil“ okrem iného aj rozpracovaný tzv. balík projektov Take away. Už od počiatku bolo jasné, že pôvodný zámer projektu, ktorý predstavoval jeden súhrnný balík piatich projektov, nebude možné v plánovanom rozsahu realizovať. Na základe jednaní a značne turbulentných zmien sa najskôr z tohoto balíka odčlenil plánovaný národný projekt Program zdravotnej výchovy a prevencie v obciach s prítomnosťou MRK, ktorý postupne (od roku 2016) prešiel pod gesciu Ministerstva zdravotníctva SR. Pre jeho potreby zriadilo samostatnú príspevkovú organizáciu Zdravé regióny, ktorá samostatne realizovala uvedený národný program pod zmeneným názvom Národný projekt Zdravé komunity 2B²⁷.

Následne bol celý balík projektov Take away rozdelený do samostatných projektov, ktoré sa realizovali už nie ako jeden celok, ale ako súbor samostatných projektov.

V tomto kontexte preto môžeme hovoriť, že tzv. balík projektov Take away prestal v skutočnosti reálne existovať.²⁸

25 Bližšie pozri: Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020, str. 74. Dostupný na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/10854/1> [navštívené 1.8.2023].

26 Doslova sa tam uvádza: „Ostatné intervencie v rámci prioritnej osi 5 ako napr. mentoring, tutoring, poskytovanie štipendií, miestne občianske hliadky, asistenti bývania a pod. budú realizované cez dopytovo-orientované projekty na oprávnených územiach, t. j. obce z Atlasu MRK 2013 a jeho nasledujúcich verzií v rámci celej SR, okrem Bratislavského samosprávneho kraja.“ Pozri bližšie: Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (verzia 12.0), str. 110. Pozri: https://www.ludskezdroje.gov.sk/data/web-documents/OP-AZ_verzia-12.0.pdf [navštívené 1.8.2023].

27 Bližšie pozri: <https://www.zdraveregiony.eu> [navštívené 1.8.2023].

28 To je aj dôvod prečo v tomto hodnotení používame veľmi často označenie týchto projektov ako „takzvaný“ balík.

Na základe rozhovorov s ľuďmi, ktorí v tom čase pracovali na úrade, zámerom nového vedenia Úradu splnomocnenca bolo čo najrýchlejšie spustenie jednotlivých projektov a ich čo najdlhšia a kontinuálna realizácia priamo v teréne, namiesto trvania na tom, aby sa realizovali ako jeden spoločný balík. Ich rozčlenenie na jednotlivé národné projekty sa javilo ako najvhodnejšie a najrýchlejšie naplnenie vyššie spomínaného cieľa. Toto rozčlenenie na jednotlivé projekty však znamenalo to, že jednotlivé obce ako ich prijímatelia neboli viazaní žiadnym právnym alebo administratívnym predpisom, aby tieto projekty akceptovali všetky ako jeden povinný celok. Výsledkom bola skutočnosť, že mnohé obce pristúpili k týmto projektom podľa svojich možností, potrieb a preferencií a z uvedených projektov si vybrali iba niektoré, a na iné nereflektovali.²⁹

Ďalšou výraznou zmenou bola skutočnosť, že uvedené národné projekty umožnili zapojenie aj ďalším obciam mimo zoznamu schválených 150 obcí. To sa primárne udialo v tzv. druhej fáze týchto projektov, ktoré v zásade plynule nadväzovali na projekty spustené po roku 2016. Takto sa do celkového zoznamu pripojilo ešte ďalších takmer 50 obcí (len do projektu Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít II. sa pripojilo 44 nových obcí)³⁰.

Okrem týchto skutočností, na celkový priebeh realizácie aktivít v prostredí MRK vplývalo aj to, že de facto identické projekty sa realizovali aj mimo prostredia Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, resp. mimo prostredia Ministerstva vnútra SR. Paralelne totiž prebiehala realizácia obdobných projektov aj v rámci Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a jeho Implementačnej agentúry. Okrem toho, minimálne v počiatočných fázach týchto projektov, pri ich implementácii došlo k administratívnym rozdielom v rámci jednotlivých sprostredkovateľských orgánov. Týkalo sa to napríklad merateľných ukazovateľov (ich definície a kvantitatívnych hodnôt), platových podmienok, finančných podmienok, administratívy a pod. Obdobné projekty riadené Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR mali napríklad výhodnejšie platové podmienky pre ľudí zamestnaných v rámci jednotlivých projektov ako projekty riadené Ministerstvom vnútra SR.

Čo vyššie popísaná anabáza v skutočnosti znamenala?

Zjednodušene povedané došlo k tomu, že aj napriek toľko deklarovanému zámeru poskytnúť obciam s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít komplexný nástroj na riešenie ich problémov, sa tento v skutočnosti neuskutočnil. Plánovaný komplexný balík sa najskôr zredukoval na tzv. balík projektov Take away a tento sa následne rozdrobil na samostatné projekty. K vyššie uvedenému sa nakoniec pridala ešte ďalšia skutočnosť, ktorá v značnej miere limitovala realizáciu mnohých aktivít. Išlo o jednu z aktivít tzv. balíka projektov Take away, ktorým boli aktivity smerujúce k vysporiadaniu pozemkov.³¹ Z nášho pohľadu je **zámer vysporiadať pozemky, na ktorých sa nachádzajú rómske osídlenia, nutné hodnotiť jednoznačne pozitívne**. Bez majetkovo-právne vysporiadaných pozemkov nie je možné v týchto osídleniach (ale aj kdekoľvek inde) realizovať akékoľvek investičné aktivity. Nie je možné budovať cesty, chodníky, inžinierske siete, realizovať výstavbu komunitných centier, objektov občianskej vybavenosti ale ani realizovať výstavbu objektov na bývanie – či už formou obecnej výstavby alebo individuálnej výstavby.

Spôsob a postup realizácie vysporiadania pozemkov sa ukázal ako nanajvýš nevhodný a ne-realizovateľný v podmienkach MRK a to z viacerých dôvodov. K najzásadnejším patrí zložitá štruktúra vlastníckych vzťahov k pozemkom pod osídleniami. Individuálna práca s jednotlivými samosprávami, subjektmi štátnej správy, jednotlivými majiteľmi a pod. predstavuje veľmi komplikovaný proces, ktorý sa môže zastaviť (byť „sabotovaný“) v každej jeho fáze. V drivej

29 Z pohľadu akceptácie reálnych potrieb terénu a individuálnych potrieb a možností jednotlivých komunít sa to môže javiť ako pozitívne riešenie, avšak iba za predpokladu, že v jednotlivých samosprávach (v teréne) pracujú ľudia, ktorí sa téme MRK rozumejú, aktivity sú výsledkom poznania témy, jej analýzy a plánovania. Nepochybujeme, že v množstve samospráv takíto ľudia pracujú, avšak na druhej strane je možné v teréne (v samosprávach) nájsť aj rôzne iné subjektívne zámery (často korupčno-oportunistické) ich realizátorov, ktoré limitujú dôvody (ne)zapojenia sa do tej-ktorej aktivity smerujúcej k MRK.

30 Bližšie pozri: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-terenna-socialna-praca-a-terenna-praca-v-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii/zakladne-informacie-o-projekte/?csr=7289063520555942368> [navštívené 1.8.2023].

31 Charakteristiku tohto projektu, ako aj ďalších projektov v rámci tzv. balíka projektov Take away, uvádzame nižšie.

väčšine prípadov je to výsledok individuálneho rozhodnutia jednotlivých aktérov – či už je to neochota samosprávy do tohto procesu aktívne vstúpiť, neochota vlastníkov pozemkov pristúpiť na navrhované riešenia alebo aj neochota ľudí na rôznych stupňoch štátnej správy podporiť (akékoľvek) aktivity smerujúce k pomoci obyvateľom v prostredí MRK a pod.³² Z nášho pohľadu jediným reálne fungujúcim prístupom ako realizovať veľmi komplikovaný proces vysporiadania pozemkov pod osídleniami MRK je prijatie jednoduchej legislatívnej úpravy, ktorá by komplexne, blokovo a v krátkom časovom horizonte, na celom území Slovenskej republiky, túto situáciu vyriešila. Dosiahlo by sa tak nápravy krív, ktoré sa udiali v minulosti rozhodnutím dobových štátnych a samosprávnych orgánov nielen voči samotným obyvateľom osídlení MRK, ale aj voči majiteľom pozemkov, na ktorých sa tieto osídlenia nachádzajú. Až na niekoľko výnimiek z nedávnej doby³³ totiž rómske osídlenia³⁴ nevznikli svojvoľne ale rozhodnutím príslušných inštitúcií.³⁵ Sme si vedomí, že na prijatie takejto legislatívnej úpravy je nevyhnutná politická vôľa, ale na druhej strane o nevhodnosti zvolenej metódy vysporiadania pozemkov svedčí okrem iného aj tá skutočnosť, že k vysporiadaniu pozemkov došlo v menej ako 20 obciach. K výstupom projektu tiež patrí skutočnosť, že na základe analýzy vlastníckych vzťahov k pozemkom, sa 52 obcí rozhodlo podať žiadosť o jednoduché pozemkové úpravy na príslušný Pozemkový a lesný odbor.

Čo bolo (malo byť) súčasťou tzv. balíka projektov Take away Krátke charakteristiky jednotlivých projektov

Projekt Terénna sociálna práca a terénna práca³⁶

Národný projekt s názvom *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít* bol považovaný od samotného začiatku za jeden z hlavných tzv. mäkkých projektov, ktoré by sa mali realizovať v prostredí MRK. O tomto projekte, resp. týchto aktivitách, sa jednoznačne hovorilo už v čase kreovania Lokálnych stratégií komplexného prístupu, čo bolo v období, keď bola splnomocnenkyňou Klára Orgovánová, a dokonca sa v tomto období už realizovali aj pilotné projekty priamo vo vybraných lokalitách. V podobe, ako bol nakoniec realizovaný v rámci tzv. balíka projektov Take away, išlo podobne ako v prípade iných projektov, o národný projekt, ktorý bol rozdelený do dvoch častí/fáz.

Prvá fáza tohto národného projektu bola oficiálne spustená v januári 2016 a trvala 48 mesiacov do decembra 2019. Celkové oprávnené výdavky pre túto fázu projektu boli 14 034 935,01 € pričom tento nenávratný finančný príspevok pochádzal iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolu-financovanie tohto projektu bolo 0 %. Výsledná suma poskytnutého nenávratného finančného príspevku bola 13 630 498,76 €.

Druhá fáza tohto národného projektu (oficiálny názov bol *Terénna sociálna práca a terénna*

- 32 Aby nedošlo k nedorozumeniu a dezinterpretáciám: v teréne sa ešte stále nezriedka môžeme stretávať s priamym diskriminačným (niekedy až rasistickým) prístupom konkrétnych osôb – úradníkov – aj v rámci štátnej správy, ktorí bojkotujú aktivity smerujúce k riešeniu situácie v prostredí MRK. Týka sa to aj oblasti vysporiadania pozemkov, o čom na mnohých fórach často rozprávali dotknutí starostovia alebo aktivisti.
- 33 Napr. všeobecne známe osídlenie nazývané Mašličkovo pri košickom sídlisku Luník IX.
- 34 Osídlenie vo význame ako sídelná koncentrácia sociálne vylúčených skupín obyvateľstva, teda ako celok a nie jednotlivé stavby.
- 35 Pozri bližšie: JUROVÁ, Anna: Historický vývoj rómskych osád na Slovensku a problematika vlastníckych vzťahov k pôde („nelegálne osady“). In: *Človek a spoločnosť*, Košice, CSPV SVÚ SAV, 2002, roč. 5, č. 4. Dostupné na: <https://individualandsociety.org/journal/2002/4/historicky-vyvoj-romskych-osad-na-slovensku-a-problematika-vlastnickych-vztahov-k-pode-nelegalne-osady> [navštívené 1.8.2023]
- 36 Informácie o jednotlivých fázach tohto národného projektu sme primárne čerpali z týchto zdrojov: <https://www.itms2014.sk/projekt?id=85701168-e6ae-42d6-956b-33e00ca33e1b> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=fe0579d0-c827-452d-bcde-985f408e1d07> ; <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-terenna-socialna-praca-a-terenna-praca-v-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii/zakladne-informacie-o-projekte/?csrt=7289063520555942368> [navštívené 1.8.2023].

práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít II.) bola oficiálne spustená v novembri 2019 a trvala do augusta 2023, t. j. 46 mesiacov. Celkové oprávnené výdavky pre túto fázu projektu boli 31 658 135,35 € pričom tieto zdroje boli iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolufinancovanie tohto projektu bolo tiež na úrovni 0 %.

Hlavným cieľom tohto národného projektu bolo definovanie základnej intervencie terénnych sociálnych služieb³⁷ pre sociálne vylúčených obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít, ktorej realizácia je nevyhnutná pre úspešnosť akýchkoľvek ďalších intervencií zameraných na rozvoj marginalizovaných rómskych komunít. Následným cieľom projektu bolo poskytovanie kvalitných služieb klientom, ktorí patria medzi najviac vylúčené skupiny alebo skupiny ohrozené sociálnym vylúčením a chudobou. Terénna sociálna práca je prevažne vykonávaná v prirodzenom prostredí človeka (v byte, komunite, vo voľnom priestranstve) a je zameraná na prevenciu sociálneho vylúčenia alebo jeho prehlbovania, na uľahčovanie života, sprevádzanie v ťažkých životných situáciách a zmiernovanie dopadov zlej sociálnej situácie – chudoby a sociálneho vylúčenia.

Prostredníctvom týchto aktivít sa v národnom projekte plánovalo dosiahnuť začlenenie osôb žijúcich v MRK do spoločnosti, zlepšiť resp. zmierniť ich nepriaznivé životné situácie tak, aby mali dôstojné podmienky a reálne možnosti na zmenu týchto nepriaznivých životných situácií. Medzi ďalšie dôležité aktivity projektu patrilo aj zvyšovanie profesionalizácie výkonu terénnej sociálnej práce prostredníctvom tematických vzdelávacích aktivít pre TSP a TP, odborného tematického vzdelávania rómskych komunít, lokálnych porád, pravidelnej supervízie a sieťovanie s ostatnými pomáhajúcimi profesiami pôsobiacimi v marginalizovaných rómskych komunitách. Novinkou v rámci druhej fázy bolo zavedenie preventívnych aktivít v obciach, koordinovanie spolupráce s ostatnými pomáhajúcimi profesionálmi, poskytovanie odborných konzultácií pre TSP a TP v právnej a sociálnej oblasti a v neposlednom rade využitie kvalifikačnej výnimky podľa Zákona č. 448/2008 Z. z o sociálnych službách v znení neskorších predpisov pre oprávnených užívateľov s registrovanou terénnou sociálnou službou krízovej intervencie.

V prvej fáze projektu sa do jeho realizácie mohlo zapojiť všetkých 150 obcí, ktoré boli na základe zjednodušeného indexu podrozvinutosti považované za oprávnených užívateľov. Druhá fáza národného projektu priniesla aj rozšírenie oprávnených užívateľov projektu o 44 nových obcí (ktoré mali počet obyvateľov MRK od 50 do 250), vrátane možnosti zapojenia mimovládnych alebo neziskových organizácií pôsobiacich v sociálnej oblasti, ktoré vykonávajú činnosti charakterom blízke terénnej sociálnej práci v oprávnených územiach.

Projekt Komunitné centrá³⁸

Národný projekt s názvom v prvej fáze *Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK – I. fáza* sa v druhej fáze oficiálne volal *Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít – II. fáza*. Od počiatku bol považovaný za projekt, ktorý je veľmi úzko spojený s projektom Terénnej sociálnej práce. V podobe, ako bol nakoniec realizovaný v rámci tzv. balíka projektov Take away išlo, podobne ako v prípade iných projektov, o národný projekt, ktorý bol rozdelený do dvoch častí/fáz.

Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje, prvá fáza tohto národného projektu bola oficiálne spustená v januári 2016 a trvala 48 mesiacov do decembra 2019. Celková zazmluvnená suma pre túto fázu projektu bola 6 785 743,89 €. Výsledná vyčerpaná suma poskytnutého nenávratného finančného príspevku bola 4 918 489,70 €.

Druhá fáza tohto národného projektu bola oficiálne spustená v novembri 2019 a po predĺžení trvala do augusta 2023, t. j. 46 mesiacov. Celkové zazmluvnené výdavky pre túto fázu projektu boli 18 955 000,00 €.

Nenávratný finančný príspevok v oboch fázach tohto projektu bol iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje (85 %) a zo zdrojov štátneho rozpočtu (15 %). Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %.

37 Terénne sociálne služby – zahŕňali Terénnu sociálnu prácu (TSP) a terénnu prácu (TP).

38 Informácie o jednotlivých fázach tohto národného projektu sme primárne čerpali z týchto zdrojov: <https://www.itms2014.sk/projekt?id=4a193ef0-6657-4d62-9bec-0bb178876dd5> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=39a6b790-a425-47c3-9a7f-663831b6a18f> ;

<https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/komunitne-sluzby-v-mestach-a-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii-faza/zakladne-informacie-o-narodnom-projekte/?csrt=7289063520555942368> [navštívené 1.8.2023].

Tento národný projekt sa zameriaval na prevádzku komunitných centier a rozvoj komunitnej práce zameranej na podporu sociálnej inklúzie a pozitívnych zmien v obciach s prítomnosťou MRK. Aktivity komunitných centier mali byť zamerané na mobilizáciu vnútorného potenciálu a aktivizáciu MRK vedúcu k posilneniu a participácii jej členov na riešení spoločných problémov. Išlo hlavne o aktivity zamerané nielen na Rómov ale aj na nerómske obyvateľstvo v obci, primárne v oblasti voľnočasových aktivít, neformálnych foriem vzdelávania, kultúrnych komunitných aktivít ale aj aktivity zamerané na prevenciu konfliktov a ich riešenia a pod. Tieto aktivity mali prispievať k „*zvyšovaniu uplatniteľnosti osôb na trhu práce, sociálnemu začleňovaniu ako aj k prevencii a riešeniu interetnických sporov a napätia v obciach s MRK*“.

V rámci prvej fázy tohto národného projektu sa mohlo zapojiť všetkých 150 obcí, ktoré boli na základe zjednodušeného indexu podrozvinutosti považované za oprávnených užívateľov, avšak predpoklad bol, že sa do projektu zapoja minimálne 390 komunitných pracovníkov v 130 komunitných centrách. Druhá fáza národného projektu priniesla zapojenie už iba 81 obcí, pričom všetky z nich boli z vyššie spomínanej 150-tky.

V národnom projekte bolo nakoniec zapojených 103 komunitných centier z 92 miest a obcí, zamestnanci (celkovo ich bolo 285) ktorých vykonali viac ako 370 000 intervencií, pre 28 477 klientov.

Projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít – PRIM³⁹

Národný projekt s oficiálnym názvom *Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít* bol projekt, ktorý sa kompletne realizoval v prostredí materských škôl, v ktorých sa zameriaval primárne na vzdelávanie detí z MRK.

Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje, prvá fáza tohto národného projektu bola oficiálne spustená v januári 2017 a trvala 48 mesiacov do decembra 2020. Celkové oprávnené výdavky pre túto fázu projektu boli 10 955 954,74 € pričom tento nenávratný finančný príspevok bol iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %. Výsledná suma poskytnutého nenávratného finančného príspevku bola iba 8 440 036,90 €.

Druhá fáza tohto národného projektu bola oficiálne spustená v novembri 2020 a má trvať po predĺžení do októbra 2023, t. j. 36 mesiacov. Celkové oprávnené výdavky pre túto fázu projektu boli 18 570 630,64 € pričom tieto zdroje boli iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu, bez spolufinancovania, ktoré nebolo potrebné.

Hlavným cieľom tohto projektu bolo poskytnutie nástrojov na vytvorenie vhodného a hlavne inkluzívneho prostredia v materských školách. Veľký dôraz sa pritom kládol na kontinuálnu prácu nielen s dieťaťom, ale aj s jeho rodinou. Zámerom bolo zvýšiť počet rómskych detí z marginalizovaných komunít, ktoré budú navštevovať MŠ. Neskôr sa k tomuto cieľu pridala aj pomoc materským školám, rómskym deťom a ich rodinám pri príprave a realizácii povinnej predškolskej prípravy. Vyššie uvedené ciele sa mali dosiahnuť prostredníctvom rôznych aktivít zameraných na prácu s dieťaťom a jeho rodinou, ale tiež materiálnou podporou a skvalitňovaním výchovno-vzdelávacieho procesu. V materských školách v rámci tohto národného projektu pôsobili pedagogickí asistenti/asistenti učiteľa, odborní zamestnanci a rodičovskí asistenti – prioritou bolo zastúpenie Rómov a Rómiok. Zároveň v materských školách pôsobili aj inkluzívne tímy, ktoré mali postupne pripraviť a implementovať tzv. akčné plány zmeny MŠ v prospech posilnenia inklúzie.

V rámci tohto národného projektu sa mohli zapojiť materské školy zo všetkých 150 obcí, ktoré boli na základe zjednodušeného indexu podrozvinutosti považované za oprávnených užívateľov. Nakoniec sa do tohto národného projektu zapojilo celkovo 139 materských škôl, zo 120 obcí a 10 245 detí.

39 Informácie o jednotlivých fázach tohto národného projektu sme primárne čerpali z týchto zdrojov: <https://www.itms2014.sk/projekt?id=5342edb3-8bac-42df-997c-0f11e0335597> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=2b114571-3183-46d1-ae3-20dcf974d826> ;

<https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/np-prim-ii-projekt-inkluzie-v-materskych-skola-ch/?csrt=7289063520555942368> [navštívené 1.8.2023].

Projekt Podpora vysporiadania pozemkov⁴⁰

Národný projekt s oficiálnym názvom *Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách*, predstavuje projekt, ktorý bol v kontexte vyššie uvedených projektov značne neštandardný. Zatiaľ čo predošlé projekty sa orientovali na priamu prácu s obyvateľmi marginalizovaných rómskych komunít, tento národný projekt sa okrem podpory pri vysporiadaní právneho titulu k pozemku obyvateľovi MRK, orientoval na technicko-administratívnu pomoc obciam pri majetkovoprávnom vysporiadaní pozemkov, na ktorých sa nachádzajú rómske osídlenia.

Národný projekt podpora vysporiadania pozemkov v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít (ďalej len „NP PVP“) bol prvý projekt na národnej úrovni, ktorého cieľom bolo vysporiadanie všetkých pozemkov v osídleniach a tým dosiahnutie zlepšenia životných podmienok a prístupu k zdravotnej starostlivosti pre obyvateľov MRK. Cieľom NP PVP bolo, aby obyvatelia MRK získali právny titul k pozemku pod obydľami, alebo aby obec mohla realizovať v osídlení opatrenia, ktoré by prispeli k zlepšeniu štandardov hygieny bývania obyvateľov MRK. Počas implementácie projektu sa narazilo na nespočetné množstvo faktorov, ktoré poukázali na komplexnosť témy, potrebu legislatívnej zmeny, časovú náročnosť procesov a potrebu spoločenského dialógu všetkých dotknutých strán.

Projekt sa realizoval kontinuálne od 10/2016 do 08/2023. Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje, bol projekt oficiálne spustený v októbri 2016 a pôvodne mal trvať 36 mesiacov do septembra 2019. Celkové nárokovateľné výdaje projektu mali byť pôvodne 2 372 335,67 €, pričom tento nenávratný finančný prostriedok bol iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu (85 %) v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu (15 %). Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %.

Neskôr bola realizácia tohto projektu predĺžená (aj vzhľadom na situáciu, ktorá nastala v dôsledku pandémie COVID-19) a projekt bol začlenený do novovzniknutého projektu *Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít*. Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje, projekt bol spustený v októbri 2016 a trval 83 mesiacov do augusta 2023. Celkové zazmluvnené finančné prostriedky projektu boli nakoniec schválené vo výške 1 565 369,53 €, pričom tento nenávratný finančný prostriedok bol iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu (85 %) v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu (15 %). Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %. Poskytnuté finančné prostriedky prijímateľovi boli v celkovej sume 1 667 565,81 €.

Ako sa uvádza v opise projektu, projekt sa významne dotýka spoločenského problému zakotveného v prioritách programového vyhlásenia vlády SR a Národného programu reforiem SR 2016, ktorým je neusporiadáný stav pozemkov pod obydľami v MRK. Cieľom hlavnej aktivity je poskytnúť komplexnú podporu obciam smerujúcu k vysporiadaniu právnych vzťahov k pozemkom v obciach tak, aby obyvatelia týchto obcí mali možnosť nadobudnúť k pozemkom pod ich obydľami (alebo budúcimi obydľami) taký právny vzťah, ktorý im umožní legalizáciu už existujúcej stavby alebo realizáciu novej stavby. Tieto aktivity by v konečnom dôsledku mali viesť k zvýšenej kvalite podmienok bývania ľudí v týchto osídleniach. Aktivity tohto národného projektu sa zameriavali primárne na tri podaktivity:

1. Identifikácia skutkového a právneho stavu pozemkov pod rómskymi obydľami v rómskych osídleniach. V rámci tejto podaktivity bol získaný prehľad o vlastníctve pozemkov v dotknutých obciach, vďaka ktorým sme vedeli určiť postup vysporiadania pozemkov pre pokračovanie v rámci ďalších aktivít projektu, alebo ak je v osídlení zložitá vlastnícka štruktúra, odporúčanie na vysporiadanie postupom jednoduchých pozemkových úprav (ďalej len „JPÚ“).

2. Usmerňovacie, poradenské, sprostredkovateľské, informačné, osvetové služby v záujme pozitívneho prehodnotenia postojov obyvateľov rómskych obydlí v osídleniach a väčšinového obyvateľstva obcí k téme potreby vysporiadania pozemkov pod rómskymi obydľami v rómskych osídleniach.“ – Uskutočnilo sa 24 skupinových stretnutí v obciach, ktoré prejavili záujem. V týchto obciach sme sprostredkovali tému a potrebu vysporiadania pozemkov dotknutým stranám – obci, vlastníkom pozemkov a hlavne obyvateľom MRK. Následne sa uskutočnilo 837 individuálnych stretnutí s obyvateľmi dotknutých obydlí, kde sa im prvýkrát sprostredkovala téma vysporiadania pozemkov a boli poučení o potrebe usporiadania právnych vzťahov k pozemku, o

40 Informácie o jednotlivých fázach tohto národného projektu sme primárne čerpali z týchto zdrojov: <https://www.itms2014.sk/projekt?id=b8b8db3d-e0a0-4608-9c97-6430dea01c24> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=99062513-0c2d-4719-85df-0ab378e187e7> ; <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-podpora-vysporiadania-pozemkov/?csrt=7289063520555942368> [navštívené 1.8.2023].

benefitoch získania právneho titulu k pozemku a o potrebe zabezpečenia financií – t. j. prípravy na odkúpenie pozemku vopred.

3. Asistencia pri vysporiadaní pozemkov. Pre obyvateľov MRK sa sprostredkovalo zhotovenie geometrických plánov, znaleckých posudkov, pripravili sa kúpne zmluvy, nájomné zmluvy čím obyvateľia tiež ušetrili financie na správnych poplatkoch spojených s úkonmi na katastri.

Špecifikom tohto projektu okrem iného bola aj skutočnosť, že pri jeho realizácii neboli obciam poskytované priame finančné prostriedky, ale financie sa poskytovali priamo tým subjektom, ktoré nevyhnutné služby priamo poskytovali.

V rámci tohto národného projektu sa mohlo zapojiť všetkých 150 obcí, ktoré boli na základe zjednodušeného indexu podrozvinutosti považované za oprávnených užívateľov. Nakoniec sa do tohto národného projektu zapojilo celkovo 148 obcí, v ktorých boli analyzované majetko-vo-právne vzťahy v rámci 226 osídlených. K júlu 2023 došlo k čiastočnému vysporiadaniu – prevedeniu pozemkov v 20 obciach (obec Banské, Divín, Družstevná pri Hornáde, Gemerská Ves, Hlinné, Hranovnica, Humenné, Huncovce, Ihľany, Kecerovce, Marhaň, Podhorany, Rakúsy, Švedlár, Šarišské Jastrabie, Tuhrina, Turňa nad Bodvou, Val'kovňa, Večec, Vtáčkovce). K rovnakému obdobiu je zároveň evidovaných 801 obydľí v procese vysporiadania pozemkov a ďalších 87 s ukončeným procesom vysporiadania – t. j. procesov, u ktorých došlo k uzatvoreniu kúpnej zmluvy, alebo nájomnej zmluvy. Ďalšie procesy vysporiadania pozemkov v prospech obyvateľov MRK alebo obce pokračujú, keďže ide o dlhodobý a náročný proces, do ktorého sú zapojené viaceré subjekty a úspech úkonu závisí od platobnej schopnosti obyvateľa.

Projekt Zdravé komunity⁴¹

Národný projekt s názvom *Zdravé komunity* predstavuje súbor štyroch projektov, ktoré z formálneho hľadiska do tzv. balíka Take away projektov vôbec nepatria. Pôvodný zámer Take away balíka projektov s touto aktivitou počítal, avšak v procese realizácie sa aktivity zamerané na zdravie z pôvodného balíka odčlenili a začala ich realizovať pre tento účel zriadená príspevková organizácia Ministerstva zdravotníctva SR – Zdravé regióny.

Oficiálny názov týchto štyroch projektov je *Zdravé komunity 2A*, *Zdravé komunity 3A*, *Zdravé komunity 2B* a *Zdravé komunity 3B*. Organizácia Zdravé regióny bola založená 1. decembra 2016. Tento projekt vo svojej histórii prešiel značnými transformačnými premenami. Projekt pôvodne začala ešte v roku 2003 realizovať Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC), ktorá neskôr v roku 2012 iniciovala vznik Platformy na podporu zdravia znevýhodnených osôb (PPZZS). Koncom roka 2014 gesciu nad projektom prevzalo Ministerstvo zdravotníctva SR, ktoré spolu s PPZZS založilo neziskovú organizáciu Zdravé regióny a spoločne realizujú Národný projekt Zdravé komunity.⁴²

Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje bol najskôr spustený projekt Zdravé komunity 2A, ktorý začal v januári 2017 a trval 36 mesiacov do decembra 2019. Na tento projekt bola zazmluvnená suma nenávratného finančného príspevku v celkovej výške 9 328 762,66 € výhradne z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %. Výsledná suma poskytnutého nenávratného finančného príspevku bola 8 781 288,07 €.

Vzhľadom na skutočnosť, že tento projekt nebol súčasťou tzv. balíka Take away, nebola jeho realizácia viazaná iba na 150 obcí, ktoré boli na základe zjednodušeného indexu podrozvinutosti považované za oprávnených užívateľov. Oprávnenými užívateľmi boli všetky obce z Atlasu rómskych komunít mimo Bratislavského kraja.

Aby sa mohli zapojiť aj obce z Bratislavského kraja, bol predložený na schválenie ďalší projekt Zdravé komunity 3A, ktorý začal v januári 2018 a trval 30 mesiacov do júna 2020. Na tento projekt bol schválený nenávratný finančný príspevok v celkovej výške 303 557,12 €, pričom tento nenávratný finančný príspevok bol iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolu-

41 Informácie o jednotlivých fázach tohto národného projektu sme primárne čerpali z týchto zdrojov: <https://www.itms2014.sk/projekt?id=09145c1d-5eb5-4f50-87a1-d9f1e56cdafb> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=3890d002-a789-448a-9587-6a361eaeabc2> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=82d7682d-e597-4bcc-8faf-5d0239d193bb> ; <https://www.itms2014.sk/projekt?id=20596fb4-d43e-4715-b09e-776d0d2db37b> ; <https://www.zdraveregionu.eu/> [navštívené 1.8.2023].

42 Pozri bližšie: TASR: Projekt Zdravé komunity zamestnáva 257 asistentov osvetu zdravia. In. SME, Bratislava, 10. decembra 2015. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/8101096/projekt-zdrave-komunity-zamestnava-257-asistentov-osvety-zdravia.html> [navštívené 1.8.2023].

nancovanie tohto projektu bolo 0 %. Výsledná suma poskytnutého nenávratného finančného príspevku bola 259 493,21 €.

Cieľom týchto dvoch projektov bolo zlepšiť situáciu obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít formou aktivít priamo v teréne zameraných primárne na rozvoj zdravotnej mediácie (t. j. „*druh komunitnej práce, ktorý angažuje a vzdeláva jednotlivcov – laikov z cieľových komunít, na vykonávanie systematickej práce ohľadom sociálnych determinantov zdravia na komunitnej úrovni*“⁴³), osvetu v prostredí MRK. Zároveň sa od tohto projektu očakávalo „*zlepšenie komunikácie a vzťahov medzi MRK a poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti, zvýšenie dôvery k zdravotnému systému, zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti redukciami vnútorných bariér, zvýšenie účasti na preventívnych prehliadkach a povinnom očkovaní, zabezpečenie včasnej identifikácie výskytu infekčných ochorení, zníženie počtu neopodstatnených výjazdov rýchlej zdravotnej pomoci, zvýšenie zdravotnej gramotnosti, zlepšenie úrovne osobnej a komunálnej hygieny, osvetové aktivity zamerané na prevenciu návykových látok, na zlepšenie popôrodnej starostlivosti, na podporu dojčenia a pod.*“⁴⁴

Po ukončení projektu Zdravé komunity 2A naňho kontinuálne nadviazal projekt Zdravé komunity 2B. Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje začal v januári 2020 a mal trvať 36 mesiacov do decembra 2022. Neskôr bol tento projekt predĺžený až do decembra 2023 a má trvať celkovo 48 mesiacov.

Na tento projekt bol schválený nenávratný finančný príspevok v celkovej výške 20 535 241,40 € pričom tento nenávratný finančný príspevok bol iba z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %.

Podobne ako v prípade projektu Zdravé komunity 3A, ktorý bol orientovaný na aktivity v Bratislavskom kraji, pokračoval aj projekt Zdravé komunity 3B. Podľa informácií zo stránky Operačného programu Ľudské zdroje, tento začal v júni 2020 a mal trvať po predĺžení 42 mesiacov do decembra 2023.

Na tento projekt bol schválený nenávratný finančný príspevok v celkovej výške 1 399 670,73 € z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a zo zdrojov štátneho rozpočtu. Spolufinancovanie tohto projektu bolo 0 %.

V rámci týchto projektov sa aktivity realizovali nasledovne:

Zdravé komunity 2A – 263 lokalít – 253 asistentov osvetu zdravia a 24 koordinátorov

Zdravé komunity 3A – 8 lokalít – 8 asistentov osvetu zdravia a 1 koordinátor

Zdravé komunity 2B – 245 lokalít – 285 asistentov osvetu zdravia a 25 koordinátorov

Zdravé komunity 3B – 13 lokalít – 14 asistentov osvetu zdravia a 1 koordinátor.

Okrem toho sa aktivity realizovali aj priamo v nemocničných zariadeniach, ktorých bolo celkovo jedenásť.

23

Dizajn a metódy výskumu

V rámci realizácie tohto tematického zisťovania sme využili v poslednej dobe často používaný zmiešaný výskumný prístup (mixed methods), ktorý spočíva v kombinácii kvalitatívnych a kvantitatívnych výskumných metód a techník ako aj metód používaných primárne v rámci kultúrno-antropologického výskumu.

Členovia výskumného tímu sa sledovanej téme (v širšom význame tohto pojmu), venujú už dlhodobo. V rámci svojich pracovných, akademicko-výskumných, mimovládnych alebo dobrovoľníckych aktivít sa dlhodobo pohybujú nielen v akademickom prostredí, v prostredí štátnej správy a samosprávy, ale aj v teréne, primárne v prostredí MRK. Výsledkom je ich veľmi dobrá znalosť aj tejto skúmanej témy, čo predstavuje pre toto konkrétne zisťovanie výraznú pridanú hodnotu.⁴⁵

Na začiatku tematického zisťovania sme realizovali obsahovú analýzu relevantných publikovaných zdrojov. V prvom rade sme sa zamerali na dostupné informácie o sledovanej téme ako aj jednotlivých projektoch v nej zastúpených. Je nevyhnutné poznamenať, že v kontexte zmlu-

43 Pozri bližšie: Výročná správa Zdravé regióny za rok 2020, s. 8. Dostupné na: https://www.zdraveregion.eu/wp-content/uploads/2018/04/Vyrocnna-sprava-2020_final_online.pdf [navštívené 1.8.2023].

44 Viz: <https://www.zdraveregion.eu/narodny-projekt-zdrave-komunity-2b/> [navštívené 1.8.2023].

45 V kontexte vyššie uvedeného by sme preto radi upozornili, že naše konštatovania sa nebudú zakladať výhradne na informáciách získaných iba v rámci tohto zisťovania, ale využívame v ňom aj znalosti a skúsenosti výskumného tímu získané počas dlhodobého sledovania tejto témy.

vy mal výskumný tím vykonať tematické zisťovanie – posúdenie napĺňania komplexnosti Take away balíka a vypracovať z neho správu zo zisťovania. Zámerom preto nebolo posudzovanie jednotlivých projektov ale posudzovanie celku, ktorý je nazývaný *balík projektov Take away*, a to primárne z pohľadu jeho komplexnosti vo vzťahu k cieľovým komunitám.

Veľmi dôležitým zdrojom informácií pre nás okrem iného boli verejné a interné materiály, ktoré nám poskytli zamestnanci Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ako aj internetová stránka ÚSVRK. Významným zdrojom informácií bola stránka Operačného programu Ľudské zdroje.

Na tomto mieste je nevyhnutné poznamenať, že Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity počas prípravy a realizácie sledovanej témy menil svoje organizačné začlenenie – z organizačnej zložky Ministerstva vnútra SR sa k 1. júnu 2021 presunul opäť do organizačnej štruktúry Úradu vlády SR. Z tohto dôvodu sa pôvodná internetová stránka, ktorá bola pod doménou www.minv.sk presunula pod doménu www.romovia.vlada.gov.sk. Počas migrácie sa bohužiaľ značná časť materiálov, primárne archívnych, na novú doménu nepresunula a pre bežnú verejnosť je tak aktuálne nedostupná.

Metódy zberu, analýzy a interpretácie dát

Po spracovaní verejných a interne publikovaných zdrojov začal výskumný tím pripravovať podklady pre kvantitatívne zisťovanie. Po konzultáciách so zadávateľom bol vytvorený dotazník, ktorý obsahoval 59 otázok a bol tematicky štrukturovaný podľa jednotlivých realizovaných projektov.⁴⁶ Dotazník bol následne umiestnený v online priestore a odkaz na jeho umiestnenie bol zaslaný do celkovo 192 miest a obcí s prosbou o vyplnenie. Zoznam 192 miest a obcí, bol vytvorený na základe interných informácií o zapojených subjektoch, ktoré sme získali z Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Zo zoznamu sme vyradili iba tých realizátorov, ktorí nepatrili do kategórie mestá a obce (išlo primárne o subjekty z kategórie mimovládnych organizácií).

Zistenia, ktoré výskumný tím postupne získaval kvantitatívnym spôsobom, boli konštantne komparované so zisteniami z kvalitatívneho výskumu realizovaného priamo v teréne. Adekvátnosť našej voľby potvrdzujú aj vyjadrenia Straussa a Corbinovej (1999), ktorí tvrdia, že je vhodné použiť kvalitatívne skúmania v tých prípadoch, keď sa snažíme odhaliť podstatu niekoho skúsenosti s určitým javom. Vzhľadom na charakter výskumných cieľov sme sa rozhodli pre použitie výskumného dizajnu zakotvenej teórie. Hendl (2005, 125 s.) uvádza, že „*cieľom výskumu, ktorý vychádza zo stratégie zakotvenej teórie, je návrh teórie pre fenomény v určitej situácii, na ktoré je zameraná pozornosť výskumníka*“. Rovnako Švaříček, Šeďová a kol. (2007) charakterizujú zakotvenú teóriu ako postup vedenia kvalitatívneho výskumu, ktorý je zameraný na vytváranie teórie.

Pre voľbu zakotvenej teórie hovorí aj nedostatočná úroveň poznania rozmanitých stratégií a reakcií obcí zapojených do aktivít v rámci tzv. balíka projektov Take Away. Aktuálne nemáme k dispozícii dostatok výskumných zistení o tom ako kľúčoví aktéri (obce) vnímali samotný pojem Take Away, filozofiu projektu a princíp komplexnosti a ako sa s tým vysporiadali vo svojej praxi.

Dizajn zakotvenej teórie nám umožnil hľadať odpovede na základnú otázku: *Ako aktéri zapojení do prípravy a realizácie aktivít v rámci tzv. balíka Take away vnímali tento balík projektov, jeho komplexnosť a ako sa tieto sledované témy prejavili v implementácii projektov v teréne v rámci cieľových skupín?*

Vo fáze zberu sme použili metódu hĺbkového rozhovoru (in-depth interview). Zvolili sme typ hĺbkového rozhovoru – pološtrukturované interview (Švaříček, Šeďová a kol. 2007, s. 160). Pološtrukturované interview sa nám javilo ako vhodná metóda zberu údajov, keďže pomocou nej bolo možné získavať dáta na stanovené dimenzie výskumného problému (dimenzia prípravnej fázy – základné informácie o projekte, filozofia a ciele projektu, dimenzia implementácie – motivácia, prekážky, bariéry a stratégie konania pre vyrovnávanie sa s nimi, dimenzia prípravy projektov – zapojenie MRK, zabezpečenie odborných kapacít v projektoch. ..., dimenzia implementácie – komplexný prístup v jednotlivých projektoch, spolupráca/nespolupráca, izolovanosť/prepojenosť projektov).

Otázky v rozhovoroch boli postupne modifikované a upravované podľa toho ako prebiehala analýza. V súlade so zakotvenou teóriou (Švaříček, Šeďová a kol. 2007, s. 87) už po prvom realizovanom rozhovore sme pristúpili k analýze dát, čím sme získali prehľad o tom, ktoré informácie nám chýbali, a o ktorých oblastiach sme sa potrebovali dozvedieť viac. Otázky sme priebežne upravovali tak, aby sme získali čo najviac informácií o oblastiach nášho záujmu v súlade s cieľmi výskumu.

46 Znenie dotazníka uvádzame v plnom znení v prílohe.

Počet a štruktúra subjektov, s ktorými sme mali realizovať rozhovory, nebola vopred definovaná (primárnymi respondentmi však boli zástupcovia lokálnych samospráv, samotní realizátori jednotlivých aktivít vrátane asistentov a dobrovoľníkov, ktorí sa na nej aktívne podieľali, ale boli medzi nimi aj pracovníci, ktorí participovali na jednotlivých národných projektoch ako administrátori alebo koordinátori, ako aj samotní klienti a užívatelia jednotlivých projektových aktivít). Rozhovory boli realizované na dobrovoľnej báze na individuálnych osobných stretnutiach. Dĺžka trvania jednotlivých rozhovorov bola tiež individuálna – od cca 40 do 70 minút, v závislosti od individuálnych charakteristík informátorov (verbálne zručnosti informátorov, schopnosť „otvoriť sa“, komunikatívnosť). V neposlednom rade sme v každej obci realizovali aj náhodné rozhovory s ľuďmi z cieľových skupín, ktoré nám umožnili získať doplnkové informácie o sledovanej téme.

Z celkového počtu 11 lokalít sme vo väčšine prípadov realizovali 4-5 pološtruktúrovaných rozhovorov v rámci jednej lokality. Vo všetkých lokalitách sme celkovo uskutočnili 45 pološtruktúrovaných rozhovorov a ďalších niekoľko desiatok rozhovorov s náhodnými obyvateľmi obce – cieľovou skupinou. Zároveň sme realizovali aj rozsiahle rozhovory s ľuďmi, ktorí sa podieľali na príprave a realizácii tzv. Take away balíka projektov na národnej úrovni. Celkovo sme týchto rozhovorov realizovali 5.

V kvalitatívnej časti výskumu sme sa teda mohli oprieť o informácie z celkovo 50 hĺbkových rozhovorov.

Vo všetkých lokalitách sme okrem formálnych pološtruktúrovaných rozhovorov realizovali aj náhodné neformálne rozhovory s ľuďmi priamo z konkrétnych lokalít – primárne s Rómami. Týchto rozhovorov bolo niekoľko desiatok a slúžili výskumnému tímu na dotvorenie si všeobecného a kvalitnejšieho obrazu o lokalite, aktivitách v nich a pod. Tieto rozhovory netvorí formálnu časť tejto správy, preto ich ani nijako neanalyzujeme v samostatnej časti.

Využitím konštantnej komparácie sme údaje priebežne a neustále porovnávali a hľadali medzi nimi spoločné a rozdielne vlastnosti (Patton, 2015, s. 658, Morse, 2010). Vytvorené kódy sme zoskupovali podľa spoločných znakov a vlastností a vytvárali kategórie, resp. ich subkategórie. Pribúdanie dát z ďalších rozhovorov viedlo k neustálemu porovnávaniu, zatriedovaniu a zmenám v skupinách kódov a k formulácii resp. reformulácii kategórií. Po ukončení otvoreného kódovania sme vzniknuté kategórie a subkategórie deskriptívne analyzovali a následne využili techniky axiálneho a selektívneho kódovania (Strauss, Corbinová 1999, s. 72; Švaříček, Šed'ová a kol. 2007, s. 52; Hendl 2005, s. 250).

Charakteristika skúmaných lokalít v rámci kvalitatívneho zisťovania

Vybraná vzorka obcí, v ktorých sme pološtruktúrované rozhovory realizovali, reprezentovala lokality, ktoré sme na základe rozdelenia aktivít v rámci zapojených obcí rozdelili do troch geografických oblastí – Západné Slovensko (Nitriansky kraj, Trenčiansky kraj, Trnavský kraj), Stredné Slovensko (Banskobystrický kraj, Žilinský kraj) a Východné Slovensko (Prešovský kraj, Košický kraj). 2 lokality boli zo Západného Slovenska, 3 lokality zo Stredného Slovenska a 6 lokalít z Východného Slovenska. Celkovo sme tak navštívili 11 lokalít. V každej z týchto lokalít sme realizovali minimálne 4 rozhovory (s výnimkou dvoch lokalít, kde sa nám podarilo realizovať iba 3 rozhovory). Počet zapojených lokalít proporčne odzrkadľoval počet zapojených lokalít do aktivít v rámci tzv. Take away balíka projektov.

Ako sme už uviedli vyššie, výskum sme realizovali kombináciou kvantitatívnych a kvalitatívnych metód. V prípade kvalitatívnych metód sme realizovali pološtruktúrované rozhovory v celkovo 11 lokalitách. Vo všetkých lokalitách sme celkovo uskutočnili 45 pološtruktúrovaných rozhovorov a ďalších niekoľko desiatok neformálnych rozhovorov s náhodnými obyvateľmi obce – cieľovou skupinou. Počet lokalít v jednotlivých oblastiach Slovenska uvádzame v tabuľke 2.

Tabuľka 2: Geografické rozmiestnenie výskumnej vzorky

	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko	Spolu
Počet navštívených lokalít	2	3	6	11
Počet realizovaných rozhovorov	10	10	25	45

Zdroj: vlastné spracovanie

Západné Slovensko

V rámci geografickej oblasti Západné Slovensko sme realizovali kvalitatívny výskum v dvoch lokalitách. V oboch prípadoch išlo o lokalitu mestského typu. V jednej lokalite sú podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019⁴⁷ Rómovia zastúpení v intervale do 10 %. A sú v nej evidované viac ako tri etnicky homogénne osídlenia (lokality), v ktorých podľa odhadov žije do 2000 obyvateľov. Väčšina etnicky homogénnych lokalít sa nachádza vo vnútri obce. Iba jedna z lokalít sa nachádza mimo obce vo vzdialenosti do jedného kilometra. Ide o lokalitu tvorenú prevažne obecnými nájomnými bytmi a tzv. unimobunkami. V ostatných etnicky homogénnych lokalitách uvedenej obce prevažujú rodinné domy. V jednotlivých lokalitách žije rádovo od 250 do 500 obyvateľov. V druhej lokalite sú podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 Rómovia zastúpení v intervale do 10 %. V uvedenom meste je evidované viac ako jedno etnicky homogénne osídlenie (lokality), v ktorom podľa odhadov žije do 600 obyvateľov. Väčšina etnicky homogénnych lokalít sa nachádza vo vnútri obce. Iba jedna z lokalít sa nachádza mimo obce vo vzdialenosti viac ako jeden kilometer. Práve v tejto lokalite žije väčšina obyvateľov, ktorí sú okolím považovaní za Rómov. Ide o lokalitu tvorenú prevažne obecnými nájomnými bytmi a niekoľkými chatrčami.

Stredné Slovensko

V rámci geografickej oblasti Stredné Slovensko sme realizovali kvalitatívny výskum v plnom rozsahu v dvoch lokalitách a v jednej lokalite sme kvalitatívny výskum realizovali iba čiastočne – v tejto lokalite bol realizovaný iba jeden pološtrukturovaný rozhovor. Všetky tri lokality tohto regiónu predstavujú obce dedinského typu. V prvej lokalite počet obyvateľov je v intervale 1000-5000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 ide o obec, v ktorej sú Rómovia zastúpení v intervale do 21-30 %. V uvedenej obci väčšina obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom a len menšia časť z nich býva v jednej etnicky homogénnej lokalite. Počet obyvateľov tohto osídlenia je v intervale do 250. Lokalita je na okraji obce a tvorí integrálnu súčasť intravilánu obce. V druhej lokalite je celkový počet obyvateľov v intervale do 1000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 ide o obec, v ktorej sú Rómovia zastúpení v intervale od 61 do 70 %. V uvedenej obci väčšina obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom a len menšia časť z nich býva v jednej etnicky homogénnej lokalite. Počet obyvateľov tohto osídlenia je v intervale do 150. Lokalita je mimo zastavanej časti obce vo vzdialenosti do 500 metrov. Čo sa týka bytových podmienok, etnicky homogénna lokalita predstavuje skupinu niekoľkých oficiálne skolaudovaných obydlí. V tretej lokalite je počet obyvateľov v intervale do 1000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 ide o lokalitu, v ktorej sú Rómovia zastúpení v intervale 51-60 %. V uvedenej obci väčšina obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom a len menšia časť z nich býva v dvoch etnicky homogénnych osídleniach. Počet obyvateľov týchto osídlení je v intervale do 200. Jedno osídlenie – čo do početnosti obyvateľov výrazne menšie – je mimo zastavanej časti obce, vo vzdialenosti do 1000 metrov. Druhé osídlenie je na okraji obce. Čo sa týka bytových podmienok, osídlenie mimo zastavanej časti obce tvoria nájomné byty. Druhé osídlenie tvorí mix nájomných bytov, starších rodinných domov ale aj niekoľkých nelegálnych obydlí.

Východné Slovensko

V rámci geografickej oblasti Východné Slovensko sme realizovali kvalitatívny výskum v plnom rozsahu v šiestich lokalitách. Okrem jednej lokality, ktorá predstavuje obec mestského typu, sú všetky ostatné obce dedinského typu.

Pravá lokalita je obec, v ktorej celkový počet obyvateľov je v intervale 5000-10000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 sú v nej Rómovia zastúpení v intervale 91-100 %. V uvedenej obci všetci obyvatelia, ktorých okolie vníma ako Rómov, žijú v rozptyle a iba minoritná časť obyvateľov býva v osídlení na okraji obce. Počet obyvateľov v osídlení na okraji obce je v intervale 200-300. V tomto osídlení domácností bývajú v nelegálnych obydlíach chatrčového charakteru. Druhá lokalita je obec, v ktorej celkový počet obyvateľov je v intervale 1000-2000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 sú v nej Rómovia zastúpení v in-

47 Pozri bližšie: Atlas rómskych komunít 2019. Dostupné na stránke: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?csrc=7289063520555942368> [navštívené 1.8.2023].

tervale do 71-80 %. V uvedenej obci všetci obyvatelia, ktorých okolie vníma ako Rómov, žijú v dvoch etnicky homogénnych lokalitách, pričom obidve sú na okraji zastavanej časti obce. Jedno z týchto osídlení je výrazne väčšie oproti druhému. V oboch lokalitách väčšina domácností býva v štandardných murovaných domoch, pričom časť z nich nie je legalizovaná. Iba minoritná časť domácností býva v neštandardných obydliach (tzv. unimobunky). Tretia lokalita je obec, v ktorej celkový počet obyvateľov je v intervale 1000-2000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 sú v nej Rómovia zastúpení v intervale od 61 do 70 %. V uvedenej obci dominantná časť obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v etnicky homogénnom osídlení, ktoré je umiestnené mimo zastavanej časti obce. Osídlenie je od obce vzdialené do 500 metrov. Obydliá tohto osídlenia predstavujú mix nájomných bytov, legálnych ale aj nelegálnych murovaných domov, neštandardných obydlií a veľkého počtu chatrčí. Štvrtá lokalita je obec, v ktorej celkový počet obyvateľov je v intervale 2000-4000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 sú v nej Rómovia zastúpení v intervale 81-90 %. V uvedenej obci dominantná časť obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v etnicky homogénnom osídlení, ktoré je na okraji zastavanej časti obce. V štruktúre osídlení prevažujú legálne a nelegálne murované domy, vyšší počet chatrčí, niekoľko neštandardných obydlií a nájomných bytov. V piatej lokalite je celkový počet obyvateľov obce v intervale 2000-4000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít sú v nej Rómovia zastúpení v intervale 81-90 %. V uvedenej obci dominantná časť obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v etnicky homogénnom osídlení, ktoré je mimo zastavanej časti obce. Osídlenie je od obce vzdialené v intervale do 500 metrov. Dominantnú časť obydlií tohto osídlenia predstavujú podštandardné chatrče a iba veľmi malá časť obydlií predstavuje legálne murované domy. Posledná šiesta lokalita je obec, v ktorej celkový počet obyvateľov je v intervale 3000-5000. Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít 2019 sú v nej Rómovia zastúpení v intervale do 71-80 %. V tejto obci dominantná časť obyvateľov, ktorých okolie vníma ako Rómov, žije v samotnej obci. Minoritná časť obyvateľov, ktorí sú vnímaní okolím ako Rómovia, obýva dve etnicky homogénne osídlenia na okraji obce. Obidve tieto osídlenia sú tvorené legálnymi murovanými domami, ktoré sú dominantným typom obydlií v celej obci.

Kvantitatívny výskum – charakteristika výskumnej vzorky

27

Kvantitatívny výskum sme realizovali na celkovej vzorke 192 respondentov. Vzorku tvorili výlučne samosprávy participujúce na aktivitách v rámci tzv. Take away balíka projektov. Zoznam oslovených respondentov vychádzal z interných materiálov Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Z oslovených respondentov sa nám vrátilo celkovo 163 vyplnených dotazníkov, čo predstavuje návratnosť dotazníka na úrovni 85 %. Nadpriemerná návratnosť dotazníka umožňuje predpokladať vyššiu výpovednú hodnotu a relevantnosť získaných informácií.

Tabuľka 3: Návratnosť kvantitatívneho výskumu⁴⁸

Počet oslovených subjektov	192	100 %
Počet vyplnených dotazníkov	163	85 %
Počet nevyplnených dotazníkov	29	15 %

Zdroj: vlastné spracovanie

Z uvedeného počtu oslovených subjektov predstavovalo 155 subjektov samosprávy, ktoré patrili do zoznamu, ktorý bol prílohou č. 8 Operačného programu Ľudské zdroje a predstavoval zoznam 150 obcí evidovaných v rámci Atlasu rómskych komunít na Slovensku zoradených na základe tzv. zjednodušeného indexu podrozvinutosti. Počet 155 je preto, lebo v rámci uvedeného zoznamu na tretej pozícii figurovalo krajské mesto Košice, avšak samostatnými žiadateľmi boli aj jeho jednotlivé mestské časti. Tých bolo celkovo 5. Zostávajúcich 37 respondentov predstavovali samosprávy, ktoré sa zapojili do aktivít projektov v rámci tzv. balíka projektov Take away, avšak nepatrili do zoznamu pôvodne vybraných 150 obcí.

Z uvedených respondentov bolo 37 subjektov evidovaných ako mestá alebo mestské časti (32 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 5 mimo tzv. 150-tky) a 155 bolo obcí/dedín (122 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 33 mimo tzv. 150-tky).

⁴⁸ V celom dokumente sme percentuálny podiel zaokrúhľovali na celé čísla. V niektorých prípadoch preto toto zaokrúhľovanie nemusí dávať súčet 100 %

Kvantitatívny dotazník z celkového počtu 163 subjektov (138 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 25 mimo tzv. 150-tky) vyplnilo celkovo 32 miest (28 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 4 mimo tzv. 150-tky) a 131 obcí/dedín (110 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 21 mimo tzv. 150-tky).

Na druhej strane dotazník nevyplnilo 29 subjektov (17 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 12 mimo tzv. 150-tky) 5 miest (všetky boli zo zoznamu tzv. 150-tky) a 24 obcí/dedín (12 bolo zo zoznamu tzv. 150-tky, a 12 mimo tzv. 150-tky).

Tabuľka 4: Charakteristika subjektov kvantitatívneho výskumu

	Počet oslovených subjektov (%)	Počet vyplnených dotazníkov (%)	Počet nevyplnených dotazníkov (%)
Celkový počet	192 (100)	163 (85)	29 (15)
Subjekty z tzv. 150-ka	155 (81)	138 (72)	17 (9)
Subjekty mimo tzv. 150-ky	37 (19)	25 (13)	12 (6)
Mestá	37 (19)	32 (17)	5 (3)
Subjekty z tzv. 150-ky	32 (17)	28 (15)	5 (3)
Subjekty mimo tzv. 150-ky	5 (3)	4 (2)	0 (0)
Obce/dediny	155 (81)	131 (68)	24 (13)
Subjekty z tzv. 150-ka	122 (64)	110 (57)	12 (6)
Subjekty mimo tzv. 150-ky	33 (17)	21 (11)	12 (6)

Zdroj: vlastné spracovanie

Čo sa týka územného členenia, vzorka oslovených respondentov predstavovala samosprávy zo všetkých krajov Slovenskej republiky s výnimkou Bratislavského samosprávneho kraja.

Tabuľka 5: Geografické rozmiestnenie subjektov kvantitatívneho výskumu

28

	Kraj							Spolu
	BB	KE	NT	PO	TN	TT	ZA	
Počet oslovených respondentov	21	63	11	86	2	6	3	192
Subjekty z tzv. 150-ka	12	56	6	75	1	4	1	155
Subjekty mimo tzv. 150-ky	9	7	5	11	1	2	2	37
Mestá	3	16	3	10	1	3	1	37
Subjekty z tzv. 150-ka	2	16	3	10	1	1	0	33
Subjekty mimo tzv. 150-ky	1	0	0	0	0	2	1	4
Obce/dediny	18	47	8	76	1	3	2	155
Subjekty z tzv. 150-ka	10	40	3	65	1	3	1	122
Subjekty mimo tzv. 150-ky	8	7	5	11	0	0	1	33
Počet subjektov, ktorí odpovedali	12	52	8	80	2	6	3	163
Mestá	3	14	1	9	1	3	1	32
Obce/dediny	9	38	7	71	1	3	2	131
Počet subjektov, ktorí neodpovedali	9	11	3	6	0	0	0	29
Mestá	0	2	2	1	0	0	0	5
Obce/dediny	9	9	1	5	0	0	0	24

Zdroj: vlastné spracovanie

Zabezpečenie kvality výskumu

V snahe o zabezpečenie validity výskumných zistení v celom procese výskumu sme sa zamerali na trianguláciu ako alternatívu validity⁴⁹. Pre trianguláciu sme využili:

- výber informátorov zameraný na kompetentné osoby, ktoré mali so skúmaným javom osobnú skúsenosť
- dôsledné dodržiavanie metodologického postupu zakotvenej teórie (otvorené, axiálne a se-

49 Pozri bližšie: Denzin, Lincoln, 2005; Švaříček, Šed'ová a kol. 2007.

lektívne kódovanie s dôrazom na analytický postup kódovania, nezaťažený existujúcou teóriou, konštantná komparácia)

c) priebežné overovanie a dopĺňanie nových informácií a overovanie získaných informácií (konzultácie s expertmi, konfrontácia zistení s legislatívnymi dokumentmi a verejne prístupnými štatistickými dátami).

Pre naplnenie kritérií reliability sme zvýšenú pozornosť venovali výberu informátorov, konzistentnosti kladených otázok – počas vedenia rozhovorov sme sa opakovane ubezpečovali, či informátori rozumejú položenej otázke, ako jej rozumejú, doslovným prepisom rozhovorov a korektnou prácou s dátami s využitím štandardizovaných kódovacích procedúr zakotvenej teórie⁵⁰.

Etické aspekty výskumu

Dodržiavanie etických princípov výskumu bolo zabezpečené informovaním respondentov o charaktere využitia získaných informácií len pre účely výskumu (vyhlásenie výskumníka a skúmanej osoby). Všetkým informátorom boli následne pridelené aliasy. Po zvážení možných dôsledkov zverejnenia výskumu a vzhľadom na veľmi malý počet lokalít, v snahe žiadnym spôsobom neovplyvniť dobré meno dotknutých inštitúcií a zároveň zachovať maximálnu mieru nezávislosti a objektivity výskumníka, sme sa rozhodli ponechať obce v anonymite a neuvádzame ani lokality výskumu a časový priebeh výskumu, z ktorých by bolo možné identifikovať obce, ktoré v danom čase na výskume participovali. Čitateľom poskytujeme iba základné informácie o nich, ktoré sú relevantné pre pochopenie kontextu získaných informácií.

Základné zistenia z výskumu v teréne

V tejto časti ponúkame základné zistenia z nami realizovaného zisťovania, ktoré, veríme, prinesú odpovede na otázky ohľadom spôsobov a stratégií, ktoré uplatňovali obce počas implementácie projektov tzv. Take away balíka. Dôležitou súčasťou nášho zisťovania bola aj otázka komplexnosti a synergie pri prístupe k téme MRK (v najširšom význame tohto pojmu) a to aj v kontexte aplikácie tohto prístupu v budúcnosti.

29

V nasledujúcom texte ponúkame základnú analýzu získaných dát. V rámci kvantitatívneho skúmania sme v prvej sérii otázok dotazníka zisťovali všeobecnú informovanosť respondentov o tzv. balíku projektov Take away.

Prvou otázkou preto bolo, či respondenti vedia o tom či: *Sú alebo boli vo Vašej obci realizované projekty v rámci tzv. Take away balíka?* Na základe kvantitatívneho skúmania sme zistili, že vo väčšine prípadov je pojem Take away (resp. tzv. balík projektov Take away) vo všeobecnosti známy. Až 128 respondentov na neho odpovedalo kladne. 25 respondentov odpovedal záporne a 10 respondentov odpovedalo, že na túto otázku odpovedať nevedia. V teréne sme pri osobných rozhovoroch zistili, že časť dotazovaných (primárne starostovia alebo lokálni manažéri jednotlivých projektov) tento pojem poznala. S týmto pojmom aj v princípe pracovali ale na dopĺňujúce, hlbšie otázky nevedeli zvyčajne reagovať. V zásade okrem registrovania tohto pojmu časť respondentov aj vedela, že sa jedná o súbor určitých projektov, ktoré však vnímali takmer všade ako samostatné projekty, ktoré sa iba z administratívnych dôvodov začali v približne rovnakom čase. O tom, že by malo ísť o komplexný prístup, nevedel takmer nik a vzájomnú spoluprácu medzi jednotlivými projektami ak vôbec vnímali, tak iba ako logický vývoj aktivít realizovaných v obci a nie ako vopred plánovaný koncept.

Tabuľka 6: Sú alebo boli vo Vašej obci realizované projekty v rámci tzv. Take away balíka?

	Áno	Nie	Neviem	Na otázku neodpovedali	Spolu
Počet	128	25	10	0	163
Z toho mestá	28	4	0	0	32
Z toho obce/dediny	100	21	10	0	131

Zdroj: vlastné spracovanie

50 Pozri bližšie: Steinke, 2004, in: Švaříček, Šed'ová, 2007

Všeobecné povedomie o pojme Take away

V následných otázkach sme v rámci kvantitatívneho zisťovania sledovali nielen všeobecné povedomie o pojme Take away (resp. tzv. balík projektov Take away) ale aj jeho obsahovú náplň. Preto sme do dotazníka zaradili otázku, aby respondenti vymenovali nielen to, či sa v ich obci realizovali projekty v rámci tzv. Take away balíka (znenie otázky: *Sú alebo boli vo Vašej obci realizované projekty v rámci tzv. Take away balíka?*), ale v prípade, že na otázku odpovedajú kladne, aby vymenovali, ktoré projekty sa v ich obci v rámci tohto tzv. balíka projektov Take away aj realizovali (znenie otázky: *Ak áno, aké aktivity vo vašej obci sú alebo boli realizované v rámci tzv. Take away balíka?*). Zároveň sme v ďalšej otázke sledovali aj všeobecnú znalosť respondentov vo vzťahu k iným projektovým aktivitám realizovaným v ich meste alebo obci vo vzťahu k MRK (znenie otázky: *Aké ďalšie/iné aktivity sa vo vašej obci realizujú vo vzťahu k MRK (marginalizované rómske komunity)?*).⁵¹

Zo 128 respondentov, ktorí odpovedali kladne na prvú otázku, vedelo vymenovať aktivity realizované v ich obciach v rámci tzv. balíka projektov Take away iba 41 respondentov, čo predstavuje iba 32 %-nú správnosť odpovedí. Z uvedených 41 respondentov v 9 prípadoch medzi tieto projekty započítali aj také, ktoré do tzv. Take away balíka nepatria. Najčastejšie išlo o projekty Miestnych občianskych poriadkových služieb a národný projekt Zdravé komunity.

Ak by sme k tomuto číslu pripočítali aj odpovede respondentov o ďalších aktivitách vo vzťahu MRK v ich obci, to číslo by sa zvýšilo na 43 respondentov, avšak tu musíme započítať aj tých, ktorí odpovedali na prvú otázku záporne alebo nevedeli na ňu odpovedať. V takomto prípade vyjadrené v percentuálnej rovine, 45 respondentov zo 163 vyplnených dotazníkov predstavuje iba 28 % odpovedí.

Z uvedeného vyplýva, že v teréne panuje nejasná predstava o tom, čo to vlastne tzv. balík projektov Take away je, ako ho vnímať a čo si pod ním majú respondenti konkrétne predstaviť. Jednoznačne sa v tomto smere vyjadrili aj všetci dotazovaní informátori, s ktorými sme priamo v teréne realizovali pološtrukturované rozhovory. Zaznievalo v nich, že balík projektov Take away nebol nikdy „zhora“ dostatočne vysvetlený a koordinovaný tak, aby si aktéri uvedomovali princípy komplexnosti alebo nadväznosti. Vyššie uvedené zistenie vysvetľuje aj určitý rozpor, ktorý sme zistili v rámci kvantitatívneho zisťovania, kedy na otázku „*Sú alebo boli vo Vašej obci realizované projekty v rámci tzv. Take away balíka?*“ (otázka č. 2) síce odpovedali kladne, ale ich následné vymenovanie alebo oddelenie od tých, ktoré neboli súčasťou tzv. Take away balíka (otázka č. 3 a 4) už vykazovalo značné nepresnosti.

Na tomto mieste, iba ako určité dokreslenie vyššie popísanej nejasnosti, môžeme uviesť skutočnosť, že takmer dvadsať zástupcov samospráv nás kontaktovalo s otázkou čo to vlastne ten tzv. balík projektov Take away vlastne je.

Pri sledovaní všeobecnej miery informácií o tzv. balíku projektov Take away môžeme vidieť aj výrazné odlišnosti vo vedomostiach o jednotlivých projektoch. Vyššiu mieru informovanosti sme zachytili ohľadom projektu *Terénna sociálna práca a terénna práca*. Podľa zistení z verejných a interných informačných zdrojov by sa tento projekt mal realizovať v 158 samosprávach z celkového počtu 163, ktoré dotazník vyplnili. Až 119 (75 %) samospráv tento projekt uviedlo medzi tými, ktoré sa mali realizovať v rámci tzv. balíka projektov Take away. Ďalších 22 respondentov uviedlo tento národný projekt medzi ďalšími aktivitami, ktoré sa realizujú v ich obci v prospech MRK. Celkovo tak o tomto projekte vedelo 141 (89 %) zo 158 (100 %) respondentov.

Vcelku veľmi dobrá informovanosť sa ukázala v teréne aj v prípade Národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania – PRIM. Podľa našich zistení sa tento projekt mal realizovať v 135 samosprávach z celkového počtu 163, ktoré dotazník vyplnili. Z tohto počtu 71 (53 %) samospráv tento projekt uviedlo medzi tými, ktoré sa mali realizovať v rámci tzv. balíka projektov

51 Na tomto mieste je nevyhnutné doplniť metodologickú poznámku k odpovediam v rámci kvantitatívneho zisťovania. Vo verejne dostupných materiáloch alebo v materiáloch získaných z interného prostredia Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, panujú značne rozdiely vo vzťahu k informáciám o zapojených subjektoch do jednotlivých národných projektoch, výške schválených, poskytnutých alebo čerpaných prostriedkov a pod. Z tohto dôvodu sme vytvorili databázu rôznych informačných zdrojov, ktoré uvádzali zapojenosť jednotlivých subjektov a samospráv do jednotlivých projektov v rámci tzv. balíka projektov Take away, ako aj zapojenosť do projektu Zdravé komunity, ktorý síce bol samostatný projekt, avšak v počiatkovej fáze kreovania tzv. balíka projektov Take away bol jeho súčasťou. Nami vytvorenú databázu sme následne porovnávali s odpoveďami získanými v rámci kvantitatívneho zisťovania a aj pri tomto porovnaní sme zistili veľmi výrazné rozdiely.

Take away. Ďalších 13 respondentov uviedlo tento národný projekt medzi ďalšími aktivitami, ktoré sa realizujú v ich obci v prospech MRK. Celkovo tak o tomto projekte vedelo 84 (62 %) zo 135 (100 %) respondentov.

O niečo nižšia informovanosť bola o Národnom projekte Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK – I. fáza resp. Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít. Podľa našich zistení sa tento projekt mal realizovať v 126 samosprávach z celkového počtu 163, ktoré dotazník vyplnili. Z tohto počtu 63 (50 %) samospráv tento projekt uviedlo medzi tými, ktoré sa mali realizovať v rámci tzv. balíka projektov Take away. Ďalších 16 respondentov uviedlo tento národný projekt medzi ďalšími aktivitami, ktoré sa realizujú v ich obci v prospech MRK. Celkovo tak o tomto projekte vedelo 79 (63 %) zo 126 (100 %) respondentov.

Posledný, z tzv. balíka projektov Take away, ktorý sa mal realizovať v jednotlivých obciach, bol Národný projekt Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách. O tomto projekte bola medzi respondentmi najnižšia vedomosť. Podľa našich zistení sa tento projekt mal realizovať až v 136 samosprávach z celkového počtu 163, ktoré dotazník vyplnili. Z tohto počtu iba 48 (35 %) samospráv tento projekt uviedlo medzi tými, ktoré sa mali realizovať v rámci tzv. balíka projektov Take away. Ďalší 4 respondenti uviedli tento národný projekt medzi ďalšími aktivitami, ktoré sa realizujú v ich obci v prospech MRK. Celkovo tak o tomto projekte vedelo 52 (38 %) zo 136 (100 %) respondentov.

Vzájomná prepojenosť a synergia jednotlivých projektov tzv. balíka Take away

Pre lepšie pochopenie toho, ako respondenti vnímali komplexnosť a synergiu jednotlivých projektov, sme ich v kvantitatívnom dotazníku požiadali o vyjadrenie miery súhlasu s nasledujúcim výrokom: „Do akej miery súhlasíte s týmto výrokom? Projekty v rámci Take away balíka boli v našej obci realizované vo vzájomnej prepojenosti, vzájomne sa podporovali a dopĺňali.“ Respondenti mali ohodnotiť tento výrok na škále od 1 po 5, pričom 1 znamenala úplný súhlas s uvedeným výrokom a 5 znamenala zásadný nesúhlas s uvedeným výrokom. Na túto otázku z celkového počtu 163 (100 %) respondentov odpovedalo celkovo 141 (87 %) respondentov.

Tabuľka 7: Hodnotenie výroku: „Projekty v rámci Take away balíka boli v našej obci realizované vo vzájomnej prepojenosti, vzájomne sa podporovali a dopĺňali.“

Hodnotenie		Počet odpovedí (%)
Úplne súhlasím	1	36 (22)
	2	27 (17)
	3	39 (23)
	4	18 (11)
Zásadne nesúhlasím	5	21 (14)
Neodpovedali		22 (14)
Spolu		163 (100)

Zdroj: vlastné spracovanie

Respondenti mali pri tejto otázke možnosť doplniť aj voľnú odpoveď, čo využilo až 96 respondentov. Kladne sa k jednotlivým projektom a ich pozitívnym dopadom pre obec alebo komunitu MRK vyjadrovali primárne tí respondenti, ktorí súhlasili (alebo úplne súhlasili) s navrhovaným výrokom, ale nemálo veľmi kladných odpovedí bolo aj medzi respondentami, ktorí s navrhovaným výrokom zásadne nesúhlasili. V rámci týchto vyjadrení je možné až dve tretiny z nich (cca 60 odpovedí z celkového počtu 96 odpovedí) hodnotiť kladne.

Časť odpovedí neposkytla žiadne doplňujúce informácie k vyššie prezentovaným zisteniam lebo mala iba všeobecný alebo nekonkrétny obsah na jednej strane, alebo hodnotila iba dopad konkrétneho projektu pre cieľovú skupinu (máme na mysli primárne odpovede typu: *bol to dobrý projekt; mal pozitívne výsledky; pôsobenie projektov na podporu MRK je pre obec prínosom; celková integrácia je obojstranne prospešná, prispieva k zmene kvality života za samej účasti predstaviteľov marginalizovaných komunít; a pod.*)

Mnohé odpovede/vyjadrenia však priniesli zaujímavé, konkrétne a niekedy aj kritické zistenia, ktoré sa nám potvrdili aj v rámci kvalitatívneho zisťovania priamo v teréne.

Medzi kladnými vyjadreniami sa opakovane poukazovalo na prepojenosť jednotlivých projektov a ich vzájomnú spoluprácu a synergiu. Konštruované otázky ale neumožnili získať dodatočné informácie o tom, ako je táto vzájomná prepojenosť vnímaná a ako k nej došlo. Kvalitatívne zisťovanie v teréne nám však poskytlo k tejto otázke hlbšie vysvetlenie. Najčastejšie ho informanti vnímali ako efektívny spôsob riešenia problémov klientov v rôznych oblastiach naraz, alebo pojem komplexnosť chápali niektorí informanti ako prácu nielen so svojou cieľovou skupinou ale v širšom význame so všetkými členmi komunity (s rodičmi rómskych detí, s majoritou – napr. v prípade aktivít pre seniorov). Komunitná pracovníčka: „... *starostka nastavovala veci komplexne, rozumela problematike komplexnosti, neriešila jednotlivé projekty parciálne ale ako celok. Napríklad využila peniaze na škôlku, ale dala si záležať aj na zamestnávaní kvalitných učiteľiek a doplnila činnosť škôlky aj aktivitami komunitného centra.*“ Medzi často sa vyskytujúcimi vyjadreniami bolo konštatovanie, že aj keď došlo na obecnej úrovni k určitej vzájomnej prepojenosti jednotlivých projektov, nestalo sa tak na základe inštrukcií manažmentu projektu alebo koordinácie zo strany projektových koordinátorov, ale na základe intervencie samosprávy (ktorá jednotlivým zamestnancom (projektom) rozdelila úlohy/aktivity). Zároveň musíme skonštatovať, že na základe rozhovorov s administrátormi jednotlivých projektov alebo s ľuďmi z prostredia ÚSVRK, tieto inštrukcie boli do terénu posúvané, avšak terén ich buď takto neakceptoval alebo neregistroval. Respondenti z jednotlivých samospráv vyjadrovali skutočnosť, že vzájomná prepojenosť realizovaných projektov bola tiež vyvolaná na základe vzájomnej neformálnej dohody zamestnancov jednotlivých projektov. Často sa to udialo vďaka už skorším skúsenostiam s identickými alebo podobnými projektami v minulosti.

Význam a činnosť koordinátorov nikto nespochybňoval a ich aktivity v rámci jednotlivých projektov boli vo všeobecnosti terénom registrované a hodnotené kladne, ale ich dopad na vnímanie komplexnosti a vzájomnej prepojenosti bol hodnotený nejednoznačne. Koordinátori neboli v teréne vnímaní ako stmelujúci prvok projektových aktivít, ktorý ich mal vzájomne prepájať a vytvárať synergický efekt. Dôvodom bola okrem iného aj skutočnosť, že jednotlivé projekty mali vlastných koordinátorov, ktorí často nevystupovali koordinovane a jednotne, resp. v teréne neboli takto vnímaní. Niektorí informanti sa zhodovali v názore, že ich koordinátori neboli dostatočne kompetentní, neposkytovali im primeranú podporu, informácie si buď vyhľadávali sami, alebo kontaktovali priamo Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity a niekedy mali pocit, že musia svojich koordinátorov zaškoľovať. Funkciu koordinátora vnímali najmä cez jeho kontrolné aktivity. Tieto problémy odhalila najmä pandémia, keď informácie prichádzali oneskorene, chýbali jasné usmernenia aj dodatočné finančné zdroje. Niektorí aktéri v rozhovoroch priamo kritizovali koordinátorov za nedostatočnú kompetentnosť. Napr. riaditeľka materskej školy uviedla, že „... *mnohé sme museli vysvetliť my jemu..... zaučiť ho do situácie...*“. Nedostatočné koordinovanie potvrdila napr. komunitná pracovníčka, keď jej koordinátorka podala len základnú inštrukciu a odkázala ju na štúdium materiálov: „... *podpora zo strany koordinátora bola veľmi nízka...*“

Najväčšiu mieru spolupráce jednoznačne vykazovali aktivity terénnej sociálnej práce, terénnej práce a komunitných centier. Táto vzájomná spolupráca a synergia však fungovala iba tam, kde panovali všeobecne pozitívne medziľudské vzťahy.

V prípade, že takáto situácia nenastala, respondenti sa pomerne často vyjadrovali, že v ich obci nebola medzi jednotlivými realizátormi projektov dostatočná spolupráca, objavovalo sa presadzovanie skupinových cieľov, rivalita alebo duplikovanie jednotlivých aktivít.

Z rozhovorov s jednotlivými respondentami vyplynulo, že zapojenie iných projektov do vzájomnej spolupráce a synergie sa dialo najčastejšie v podobe technicko-administratívnej spolupráce, ktorá sa prejavovala napríklad tým, že zamestnanci NP TSP a TP alebo NP KC, alebo MOPS pomáhali s dochádzkou detí do MŠ alebo ZŠ, čím pomáhali pri realizácii projektov PRIM. Tiež išlo o administratívnu pomoc pre klientov, technicko-administratívnu a organizačnú pomoc pri organizovaní kultúrnych, športových a spoločenských aktivít a pod. Vzájomná prepojenosť projektov bola v praxi najviac vnímaná vo forme spolupráce medzi pracovníkmi projektu PRIM, Terénna sociálna práca a Zdravé komunity. Napr. materské školy najčastejšie využívali služby terénnych sociálnych pracovníkov na kontaktovanie rodičov detí, ktoré mali nastúpiť do predprimárneho vzdelávania, či pri vybavovaní záležitostí, pri ktorých bol potrebný rodič dieťaťa. Asistenti zdravia sa zasa angažovali priamo v materskej škole pri riešení infekčných ochorení, pôsobili ako kontaktné osoby napojené priamo na rodičov v komunite v prípade ochorenia dieťaťa a tiež spolu pracovali s terénnymi sociálnymi pracovníkmi pri sprevádzaní klienta na lekárske vyšetrenie. Takto by sme mohli vnímať skutočnú synergiu projektov v praxi.

Časť respondentov kvalitatívneho zisťovania sa vyjadrila mierne kriticky smerom k zapojeniu pracovníkov národného projektu Zdravé komunity do vzájomnej spolupráce. Činnosť pro-

jektu Zdravé komunity dotazovaní buď nehodnotili vôbec, pretože sa k nej nevedeli vyjadriť, alebo ju hodnotili pozitívne. Dôvodom bola nízka zapojenosť do vzájomnej spolupráce z dôvodu, že asistenti zdravia neboli zamestnancami samospráv alebo samosprávnych inštitúcií a neboli ani koordinovaní zo strany Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Celý tento projekt bol financovaný prostredníctvom Ministerstva zdravotníctva SR a mal svoj vlastný projektový a manažment a realizačný tím. Vzhľadom na absenciu mechanizmu pravidelného vzájomného informovania sa o aktivitách projektu Zdravé komunity, či už na úrovni samosprávy alebo na úrovni projektového manažmentu, vo výraznej miere znížili informovanosť, resp. vedomosť o činnosti projektu v teréne (v konkrétnej obci). Počas rozhovorov v teréne, sa ukázalo, že tam kde dochádzalo k vzájomnej pravidelnej spolupráci medzi asistentmi zdravia a ostatnými pracovníkmi v teréne, došlo aj k vyššej miere vzájomného povedomia a synergie medzi jednotlivými projektmi a projektom Zdravé komunity. Zároveň však je nutné konštatovať, že takéto samosprávy v našom zisťovaní neprevažovali. Aby sme boli úplne korektní vyššie popísané hodnotenie je nevyhnutné vnímať iba z pohľadu komplexnosti a vzájomnej spolupráce a synergie v rámci tzv. balíka projektov Take away.

Mierne odlišná situácia bola v mestskom prostredí, ktoré už zo svojej podstaty funguje výrazne formálnejšie ako dedinské prostredie a ktoré realizuje aj výrazne vyšší počet a rozsah činností smerom k občanom vrátane obyvateľov MRK. V mestskom prostredí spolupráca jednotlivých projektov a ich zamestnancov bola daná potrebami mestskej samosprávy. To sa najviac prejavilo pri riešení mimoriadnych alebo krízových situáciách, kde bola pomoc zamestnancov jednotlivých projektov hodnotená ako nezastupiteľná a zvládanie napr. pandémie COVID 19 si samosprávy bez nich vedeli predstaviť len veľmi ťažko.

Časť respondentov sa kriticky vyjadrovala k dĺžke jednotlivých projektov, ich vzájomnej nadväznosti (resp. k prestávkam medzi jednotlivými fázami). Jednoznačne sa pozitívne hodnotil fakt, že oproti minulosti dĺžka realizácie jednotlivých projektov sa predĺžila avšak zároveň sme v teréne zistili pomerne silnú zhodu v tom, že takéto projekty/aktivity, by nemali byť obmedzené dĺžkou projektu ale malo by ísť o bežnú, štátom podporovanú aktivitu bez časového obmedzenia, ktorá by v ideálnom prípade nemala podliehať náročným schvaľovacím procesom a mala by byť nárokovateľná.

V rámci kvantitatívneho a kvalitatívneho zisťovania, sa opakovane objavovala kritika zbytočnej administratívnej záťaže jednotlivých projektov hlavne v realizačnej fáze, stále sa opakujúca protichodnosť jednotlivých inštrukcií a nastavení alebo nekonzistentnosť a neustále zmeny. Toto konštatovanie bolo sprevádzané vysvetlením, že zníženie administratívnej záťaže by umožnilo pracovníkom jednotlivých projektov pracovať viac s klientmi v teréne.⁵² Zreteľne to vyjadril sociálny pracovník, ktorý na margo vykazovania aktivít uviedol: „... jednoznačne je to príliš veľká administratívna záťaž, lebo predsa my musíme robiť so živým človekom a nie s papiermi...“.

Na druhej strane v rámci detailnejších rozhovorov so zástupcami samospráv priamo v teréne sa opakovane objavilo pozitívne konštatovanie skutočnosti, že oproti minulosti bola príprava a spôsob zapojenia sa do jednotlivých projektov výrazne administratívne zjednodušená (nebolo nutné vypracovávať zložité projekty, čakať na ich zhodnotenie hodnotiacimi komisiami a pod). Časť respondentov kritizovala zbytočne prísne požiadavky na úroveň vzdelania potrebnú na obsadenie jednotlivých pozícií a ich až príliš formálne dodržiavanie. To značne obmedzovalo výber potenciálnych uchádzačov a neumožnilo napríklad prijatie záujemcu s dostatočnou praxou ale bez formálneho vzdelania.⁵³ Podľa vyjadrenia komunitnej pracovníčky boli napr. kritériá na garanta komunitného centra nastavené na začiatku príliš prísne. Neskôr došlo k ich „zjemňovaniu“ až do takej podoby, že na danú pozíciu postačoval jeden rok praxe s cieľovou skupinou (napr. so seniormi, nezamestnanými) a teda nielen s MRK: „Boli sme vôbec radi, že sa nám niekto na túto pozíciu prihlásil“. V prípade projektu PRIM sa ako slabé miesto ukázali rovnako požiadavky na uchádzača, ktoré viedli k tomu, že buď boli prijímaní nerómski pedagogickí asistenti (splňajúci kvalifikačné predpoklady) alebo v jednej z obcí naopak bola zamestnaná rómska pedagogická asistentka, ktorá ale nevedela po rómsky. Uvedené problémy s plnením požiadaviek na jednotlivé pozície sa opakovane objavovali naprieč projektmi Terénna sociálna práca, PRIM a Komunitné centrá.

52 Súčasťou nášho zisťovania nebolo hodnotenie jednotlivých projektov, preto sme nemali možnosť tieto tvrdenia verifikovať alebo overovať. Z tohto dôvodu ich na tomto mieste uvádzame iba ako subjektívne vyjadrenie jednotlivých respondentov.

53 Na tomto mieste je vhodné uviesť skutočnosť, na ktorú sme boli upozornení respondentmi z prostredia ÚSVRK, že časť pozícií (vrátane minimálnych požiadaviek na ich obsadenie) boli definované v zákone, a preto sa v jednotlivých projektoch pristúpilo k tomu, že v rámci ich štruktúry boli vytvorené iné pozície, aby sa do nich mohli zapojiť aj záujemci s nižšou úrovňou vzdelania.

Niektorí respondenti kritizovali podľa nich málo pružný systém používania finančných prostriedkov priamo v teréne. Okrem toho, že bol nastavený na nízkej úrovni (málo finančných prostriedkov na činnosť a aktivity), neumožňoval financovať aktivity, ktoré neboli vopred zadefinované a zároveň bolo ich použitie (presun) v iných položkách veľmi komplikované až nemožné. Okrem toho sa ukázal ako problém aj nastavenie platových podmienok. Napr. jedna garantka komunitného centra upozornila na nesúlad medzi tabuľkovými platmi bežných komunitných a sociálnych pracovníkov a tými, ktorí tieto činnosti vykonávali v rámci projektov Take away balíka. Platy na týchto pozíciách v rámci týchto projektov boli vyššie ako pri rovnakej činnosti mimo projektu. Vyslovila preto odporúčanie, aby sa platy nastavovali podľa existujúcich štandardov povolání, aby tak obec po skončení projektu/projektov dokázala udržať komunitného/sociálneho pracovníka v takto nastavenom platovom štandarde.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že pri osobných rozhovoroch sme zistili, že komplexnosť tzv. balíka projektov Take away takmer nikto nevnímal. Jednotlivé projekty sa realizovali hlavne z tohto dôvodu, že bola možnosť sa do nich zapojiť. Zároveň je pravda, že takmer nikde sme sa nestretli s tým, že by sledované projekty boli vnímané ako zbytočné alebo dokonca negatívne. Na druhej strane, žiadna samospráva by tieto projekty nerealizovala v takom rozsahu, ak by mali byť financované z ich rozpočtu, alebo ak by bol o pri nich potrebné výraznejšie spolufinancovanie.

V niektorých prípadoch bola v našom zisťovaní zachytená vzájomná prepojenosť jednotlivých projektov. Íšlo ale takmer vždy o výsledok ochoty, vzájomnej komunikácie a vyvolanej spolupráce medzi jednotlivými realizátormi (zamestnancami projektov a samosprávou). Vzájomná komunikácia a spolupráca bola postavená najmä na individuálnych vzťahoch, sympatiách a tlaku samosprávy alebo projektového manažmentu na úrovni samospráv. Nikde sme neznamenali to, aby to bol výsledok miestneho komplexného plánovania.⁵⁴ Rozdelenie jednotlivých úloh, očakávaných výsledkov a aktivít priamo v teréne medzi jednotlivými projektami bol najčastejšie výsledkom dohody, často nikdy a nikým nevyslovenej. Túto situáciu v princípe nehodnotíme negatívne, avšak ako sme zaznamenali aj priamo v teréne, v niektorých lokalitách sa časť aktivít v rámci jednotlivých projektov čiastočne prekrývala (najčastejšie išlo o administratívne aktivity pre klientov – napr. ak klient nezískal pomoc u zamestnanca jedného projektu išiel s požiadavkou za zamestnancom iného projektu).

34 V kontexte vyššie popísanej synergie a komplexnosti, sme zo strany realizátorov aktivít priamo v teréne zaznamenali, že sa pozícia (lokálnych) koordinátorov ukázala ako diskutabilná.⁵⁵ Neboli vnímaní ako stmelujúci prvok, ktorý by prispieval k vzájomnej prepojenosti a synergii jednotlivých projektov. Dôvodom bolo okrem iného aj to, že jednotlivé projekty mali svojich vlastných regionálnych/lokálnych koordinátorov a svoj manažment, pričom ich vzájomná informovanosť nebola dostatočná a jednotná.

Finančný prínos tzv. balíka projektov Take away

Pre hodnotenie tzv. balíka projektov Take away bolo z nášho pohľadu veľmi dôležité zistiť aj to, ako tento balík vnímajú respondenti v kontexte finančného prínosu alebo zaťaženia pre obec. Z tohto dôvodu jednou z otázok kvantitatívneho zisťovania bola ja otázka, ktorá znela: „*Take away balík pre Vašu obec predstavoval*“, pričom respondenti mali na výber z piatich možností: „*Značné finančné zaťaženie – Čiastočné finančné zaťaženie – Neutrálne finančné zaťaženie – Čiastočnú finančnú pomoc – Výraznú finančnú pomoc*“. Na túto otázku z celkového počtu 163 (100 %) respondentov, ktorí vyplnili dotazník, odpovedalo až 140 (86 %) respondentov. Finančný dopad tzv. balíka projektov Take away pre obec/mesto bol hodnotený pozitívne aj negatívne. Mierne viac respondentov sa zhodlo na tom, že finančný dopad bol pozitívny. Takto sa vyjadrilo až 58 respondentov (čiastočná finančná pomoc – 24 odpovedí a výrazná finančná pomoc – 34 odpovedí). O niečo menej respondentov – 49 odpovedí – sa vyjadrilo negatívne (čiastočné finančné zaťaženie – 45 odpovedí a výrazné finančné zaťaženie – iba 4 odpovede). Neutrálne hodnotilo finančný dopad 33 respondentov.

54 Na tomto mieste je opäť vhodné zdôrazniť, že nami realizovaný kvalitatívny prieskum zahrňoval iba veľmi malú časť samospráv s prítomnosťou MRK v ktorých sa realizovali nejaké aktivity. Íšlo v podstate o sondu, ktorá však zároveň nevyklučuje skutočnosť, že niekde v teréne sa môžu vyskytovať samosprávy, ktoré k riešeniu situácie MRK môžu pristupovať komplexne na základe vopred realizovanej analýzy a definovaných potrieb. V našej vzorke sa však takáto samospráva nevyskytovala.

55 Vo všeobecnosti boli lokálni koordinátori vnímaní pozitívne, vyššie uvedené mierne negatívne hodnotenie sa týka iba ich pôsobenia v uvedenom kontexte synergie a komplexnosti.

Tabuľka 8: Finančný dopad tzv. balíka projektov Take away pre samosprávy

Odpoveď	Počet odpovedí (%)
Značné finančné zaťaženie	4 (2)
Čiastočné finančné zaťaženie	45 (28)
Neutrálne finančné zaťaženie	33 (20)
Čiastočnú finančnú pomoc	24 (15)
Výraznú finančnú pomoc	34 (21)
Neodpovedali	23 (14)
Spolu	163 (100)

Zdroj: vlastné spracovanie

Hodnotenie dopadov jednotlivých projektov tzv. balíka Take away

Súčasťou dotazníka bolo aj hodnotenie jednotlivých projektov v rámci tzv. balíka projektov Take away. Vzhľadom na skutočnosť, že to nebolo primárnym cieľom tohto zisťovania, uvádzame iba stručný sumár základných zistení.

Pri každom z projektov sme respondentov oslovili so žiadosťou o zhodnotenie dopadu daného projektu na životné podmienky Rómov v ich obci/meste. Znenie otázky bolo: „*Zhodnotte prosím dopady tohto projektu na životné podmienky Rómov vo Vašej obci na nasledujúcej škále (1 – negatívny až 5 – pozitívny)*“. Následne sme žiadali, aby podobným spôsobom zhodnotili dopad projektu na inklúziu resp. spolužitie Rómov a majority. Znenie otázky bolo: „*Zhodnotte prosím dopady tohto projektu na inklúziu (spolužitie Rómov a majority) na nasledujúcej škále (1 – negatívny až 5 – pozitívny)*“. V rámci každého projektu bola aj séria otázok, ktorá dávala možnosť respondentom uviesť pozitíva a negatíva projektu ako ja návrhy a odporúčania do budúcnosti. Znenie otázok bolo nasledovné: „*Aké sú podľa Vás iné/dalšie dopady tohto projektu?*“; „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?*“; „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?*“; „*Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?*“.

35

Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca

Dopad národného projektu *Terénna sociálna práca a terénna práca* na životné podmienky Rómov z celkového počtu 163 (100 %) hodnotilo spolu 145 respondentov (89 %). Väčšina z nich (102) hodnotila jeho dopady kladne (hodnotenie 4 a 5). Neutrálne ho hodnotilo 36 respondentov a záporne (hodnotenie známkou 1 a 2) iba 7 respondentov.

Dopad národného projektu *Terénna sociálna práca a terénna práca* na inklúziu (spolužitie Rómov a majority) z celkového počtu 163 (100 %) respondentov, hodnotilo spolu 144 (89 %). Aj v tomto prípade dominovali kladné hodnotenia, aj keď o niečo menej výrazne. Väčšina respondentov (85) – hodnotila jeho dopad kladne (hodnotenie známkou 4 a 5). Podstatne viac respondentov hodnotilo dopady projektu na spolužitie neutrálne (hodnotenie známkou 3) – 51 respondentov. Záporne sa vyjadrilo (hodnotenie známkou 1 a 2) iba 6 respondentov.

Na otázku „*Aké sú podľa Vás iné/dalšie dopady tohto projektu?*“ sa vyjadrilo až 110 respondentov. Ich odpovede je možné zhrnúť do niekoľkých oblastí. Takmer všetci vysoko pozitívne hodnotili dopad tohto projektu hlavne v oblasti, ktorú by sme mohli nazvať v širšom význame vzdelaním. Výpovede sa netýkali len pozitívneho dopadu na dochádzku detí do školy, ale aj zvýšenia úrovne všeobecných vedomostí Rómov, ich sociálnych kompetencií, komunikačných zručností, finančnej gramotnosti, všeobecnej informovanosti a pod. To samozrejme malo, podľa respondentov, veľmi pozitívny dopad na životné podmienky Rómov, ich zamestnanosť (aj v zahraničí), sociálnu situáciu, zdravie (vrátane komunikácie s lekármi alebo povinného očkovania), hygienu, bývanie a čistotu v domácnostiach a pod.

Z pohľadu respondentov, ktorí vyplnili kvantitatívny dotazník, mala terénna sociálna práca pozitívny dopad na vzájomné spolužitie, zmierňovanie sociálneho vylúčenia, vytváranie pozitívnych vzťahov, lepší kontakt s komunitou, zvyšovanie dôvery v inštitúcie, búranie mýtov o Rómoch, zníženie drobných krádeží a sociálne-patologických javov. Pre samosprávu realizácia projektu pozitívne prispela k zníženiu pracovnej záťaže jej zamestnancov napr. v podobe uľahčenia vybavovania rôznych úradných záležitostí a pod.

Za negatívum bolo najčastejšie považované spoliehanie sa klientov na pracovníkov jednot-

livých projektov pri riešení krízových situácií, čo malo znižovať ich motiváciu k svojpomoci.

Veľmi podobne komunikovali respondenti aj v rámci otázky „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?*“ K tejto otázke sa vyjadrilo celkovo 109 respondentov a prevažovali odpovede týkajúce sa zlepšenia komunikácie (v širokom význame tohto slova) medzi obyvateľmi MRK a majoritou na všetkých úrovniach – od osobnej roviny, cez komunikáciu s rodinami až po komunikáciu so samosprávami a štátnymi inštitúciami. Jednoznačne výrazne až dominantne pozitívne bola hodnotená systematická, každodenná a adresná práca s klientom priamo v teréne.

V prípade otázky „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?*“, boli odpovede variabilnejšie. Z viac ako 70 relevantných odpovedí by sme mohli definovať niekoľko oblastí, kde boli dopady projektu považované za nejednoznačné až negatívne. V prvom rade je to prílišné spoliehanie sa klientov na prítomnosť pracovníkov projektu v teréne, čo v mnohých prípadoch viedlo k ich pasivite. Častým nedostatkom bolo poukazovanie na: prílišnú a zbytočnú byrokráciu, ktorá zbytočne zaťažovala zamestnancov na úkor práce priamo v teréne; nevhodné nastavenie výberových kritérií pre jednotlivé pozície, ktoré viedlo k značnému zúženiu počtu vhodných záujemcov a kontrahovaniu tých, ktorí nepoznajú konkrétny terén a jeho špecifiká; nereálne očakávania (napr. v oblasti zamestnanosti klientov); nekonzistentná a nevhodná komunikácia s vedením a manažmentom projektov. Pre niektoré samosprávy bola problémom zdĺhavá refundácia prostriedkov, ale aj dĺžka jednotlivých projektov a diskontinuita medzi fázami ich realizácie.

Medzi odporúčaniami zo strany respondentov, ktoré boli vyjadrené v rámci otázky „*Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?*“, jednoznačne dominoval dôraz na zníženie administratívnej záťaže pri výkone tohto projektu a skvalitnenie (a zvýšenie) financovania projektových aktivít v teréne. Veľmi často jednotlivé samosprávy navrhovali potrebu špecificky zameraných aktivít, ktoré by odzrkadľovali špecifické potreby konkrétnej samosprávy (napr. spoluprácu s právnikom, psychológom, finančným poradcom a pod.). Významnou a často sa opakujúcou požiadavkou bola potreba skvalitnenia koordinácie a spolupráce medzi projektami a potreba systematického vzdelávania. Dlhodobou sa opakujúcou požiadavkou je zabezpečenie dlhodobej kontinuity a stability výkonu terénnej sociálnej práce v obciach s vysokým zastúpením obyvateľov MRK.

36 **Národný projekt Komunitné centrá a komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít**

Dopad národného projektu *Komunitné centrá a komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít* na životné podmienky Rómov z celkového počtu 163 (100 %) hodnotilo spolu 76 respondentov (47 %). Väčšina z nich (57) hodnotila jeho dopady kladne (hodnotenie 4 a 5). Neutrálne ho hodnotilo 17 respondentov a záporne (hodnotenie známkou 1 a 2) iba 2 respondenti, pričom vyslovene negatívne sa o tomto projekte nevyjadril nikto.

Dopad národného projektu *Komunitné centrá a komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít* na inklúziu (spolužitie Rómov a majority) z celkového počtu 163 (100 %) respondentov, hodnotilo spolu 74 (45 %). Aj v tomto prípade dominovali kladné hodnotenia, aj keď o niečo menej výrazne. Väčšina respondentov (45) – hodnotila jeho dopad kladne (hodnotenie známkou 4 a 5). Ako neutrálne hodnotilo dopady projektu na spolužitie neutrálne (hodnotenie známkou 3) – 25 respondentov. Záporne sa vyjadrili (hodnotenie známkou 1 a 2) iba 4 respondenti.

Na otázku „*Aké sú podľa Vás iné/dalšie dopady tohto projektu?*“ sa v prípade NP Komunitné centrá vyjadrilo celkovo 51 respondentov. Aj ich odpovede je možné zhrnúť do niekoľkých oblastí. Tieto oblasti sú veľmi podobné tým, ktoré sa vyskytli v prípade predošlého národného projektu. Vysvetľujeme to tým, že jednotlivé dotazníky vyplňali identickí respondenti. Časť respondentov odpovedali iba vo veľmi všeobecnej rovine, kedy nie je možné špecifikovať konkrétnu oblasť (odpovede typu: *akúkoľvek prácu s komunitou hodnotíme pozitívne, kladné dopady, komplexná služba pre jednotlivcov a skupiny z MRK a pod.*). Najčastejšími odpoveďami bola akcentácia na oblasť vzdelávania (v najširšom význame tohto pojmu), školskej dochádzky, trávenia voľného času a prácu s deťmi všeobecne (odpovede typu: *deti z MRK zmysluplne využívajú voľný čas, pri voľnočasových aktivitách v KC rozvíjajú svoje schopnosti a zručnosti – nie sú na ulici, zvýšenie záujmu o školskú dochádzku a o plnenie si školských povinností (niekto sa mi venuje)* a pod.). Obdobne respondenti pozitívne hodnotili dopad tohto projektu aj v oblastiach akými sú inklúzia v najširšom význame tohto pojmu (*dobrá spolupráca majority a minority, vďaka aktivitám sa prepájalo majoritné obyvateľstvo obce s marginalizovanou rómskou komunitou* a pod.), zvýšenie zodpovednosti (*preberaniu väčšej zodpovednosti za svoje veci, za svoje konanie, zara-*

denie dospelých populácie do rôznych aktivít a produktívneho života a pod.), všeobecné zlepšenie komunikačných zručností, finančnej gramotnosti a oblasti, ktorú by sme mohli vo všeobecnosti nazvať zlepšenie postavenia na trhu práce alebo zamestnanosť. Ojedinelými bolo pozitívne hodnotenie sociálnej oblasti, hygieny životného prostredia. Zaujímavým bolo hodnotenie jedného z respondentov, ktorý pozitívny dopad projektu charakterizoval nasledovne: *Zvýšený záujem MRK o aktivity, ich vlastná iniciatíva. Sami prichádzajú s nápadmi na aktivity.*

Veľmi podobne komunikovali respondenti aj v rámci otázky „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?*“ K tejto otázke sa vyjadrilo celkovo 52 respondentov a jednoznačne (minimálne 24 odpovedí) prevažovali odpovede týkajúce sa aktivít zameraných na prácu s deťmi a mládežou, primárne v oblasti voľnočasových aktivít. Komunitné centrá sú vnímané respondentami ako miesta v ktorých dochádza k prvému kontaktu s komunitou (*priamy kontakt s obyvateľmi MRK, KC je taká oficiálna inštitúcia v osade a pod.*), v ktorých klienti získavajú nielen všeobecné poradenstvo a pomoc ale aj miesto prvého kontaktu v prípade krízových situácií v rodine, mapovanie ich potrieb a pod. ⁵⁶ Niekoľko respondentov ako pozitívum komunitného centra uviedlo skutočnosť, že v rámci tejto inštitúcie dochádzalo k spolupráci s inými štátnymi, samosprávnymi ale hlavne mimovládnyimi organizáciami v širšom okolí. V tomto smere sme zaznamenali aj niekoľko pozitívnych vyjadrení smerom k financiám určeným na aktivity. Práve skupinové aktivity (ktoré by mali byť základnou aktivitou tohto národného programu) na ktoré boli v rámci projektu určené finančné aktivity časť respondentov hodnotila ako to čo sa im osvedčilo. Podľa ich vyjadrení im to umožnilo zvýšiť zapojenie a participáciu komunity do riešenia konkrétnych situácií.

Na otázku „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?*“, síce odpovedalo 36 respondentov, avšak ak od tohto čísla odpočítame nerelevantné odpovede (odpovede typu: *nič, bez odpovede, všetko sa osvedčilo, a pod.*) počet odpovedí sa zníži na 23. Dve kategórie sa objavovali častejšie. Prvou bolo poukazovanie na prílišnú byrokraciu (byrokratická a náročná administratíva, čo má za následok menej priestoru na aktivity a nízka finančná čiastka na tieto aktivity, veľké množstvo byrokracie pre zamestnancov a pod.) a druhou neochota alebo neschopnosť cieľovej skupiny (primárne dospelých) aktívne participovať na riešenie ich situácie (charakteristickou pre druhú kategóriu bola odpoveď: *nie každý z oslovených subjektov bol ochotný spolupracovať, promptne reagovať, ponuka spolupráce ich neoslovila...*). Dvaja respondenti poukazovali na prísna kvalifikačné predpoklady na obsadzovanie jednotlivých pozícií.

Takmer identické s predošlým projektom boli aj odporúčaniami zo strany respondentov, ktoré boli vyjadrené v rámci otázky „*Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?*“, jednoznačne dominoval dôraz na zníženie administratívnej záťaže pri výkone tohto projektu a skvalitnenie (a zvýšenie) financovania projektových aktivít v teréne. Zo 47 respondentov ktorí sa k tejto otázke vyjadrili bolo 41 odpovedí relevantných. Za zvýšenie a skvalitnenie financovania projektu a jeho jednotlivých aktivít sa vyslovilo 12 respondentov a 10 respondentov jednoznačne navrhovali zníženie a zjednodušenie administratívnej záťaže. V zostávajúcich odpovediach sa ešte viac krát objavili odpovede v troch oblastiach. Jednou je trvanie projektu, ktoré navrhovali respondenti predĺžiť (*navrhujeme aby projekt pokračoval kontinuálne, krátka doba trvania projektu, realizovať projekty, ktoré majú dlhšie trvanie, aby bola zabezpečená kontinuita, aby projekt nebol iba na istý čas, aby trval, aby naši klienti mali istotu, že sme tam stále pre nich*); druhou je potreba navýšenia počtu zamestnancov; a treťou oblasťou boli požiadavky na vzdelávanie, zjednotenie aktivít jednotlivých projektov, informovanosť a kvalifikáciu nielen pracovníkov v teréne ale aj koordinátorov (*zjednotenie TSP, TP a KC do jedného projektu, systematicky rozvrhnúť školenia a supervízie, vôbec nedomyšlený projekt... koordinátorka naliehala na pracovníkov aby vykonávali prácu ktorá sa zhodovala s náplňou práce TSP a TP a to v konečnom dôsledku narobilo veľa problémov v práci s MRK a pod.*)

Národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít

Dopad národného projektu *Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít* na životné podmienky Rómov z celkového počtu 163 (100 %) hodnotilo spolu 110 respondentov (67 %). Väčšina z nich (76) hodnotila jeho dopady kladne (hodnotenie 4 a 5). Neutrálne ho hodnotilo 30 respondentov a záporne (hodnotenie známku 1 a 2) iba 2 respondenti, pričom vyslovene negatívne sa o tomto projekte nevyjadril nikto.

⁵⁶ Práve tieto odpovede (akcentácia na riešenie individuálnych problémov) však vnímame aj mierne kriticky, lebo naznačujú (aj keď nepriamo), že v lokalitách je možné sa stretnúť s tým, že činnosť komunitných centier je vnímaná veľmi podobne ako činnosť terénnej sociálnej práce.

Dopad národného projektu *Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunit* na inklúziu (spolužitie Rómov a majority) z celkového počtu 163 (100 %) respondentov, hodnotilo spolu 110 (67 %). Aj v tomto prípade dominovali kladné hodnotenia. Väčšina respondentov (66) – hodnotila jeho dopad kladne (hodnotenie známkou 4 a 5). Ako neutrálne hodnotilo dopady projektu na spolužitie (hodnotenie známkou 3) – 38 respondentov. Záporne sa vyjadrili (hodnotenie známkou 1 a 2) iba 6 respondenti.

Na otázku „*Aké sú podľa Vás iné/dalšie dopady tohto projektu?*“ sa v prípade NP *Podpora predprimárneho vzdelávania detí z MRK* vyjadrilo celkovo 74 respondentov avšak po odpočítaní nerelevantných odpovedí máme k dispozícii celkovo vyjadrenie od 64 respondentov. Jednoznačne v rámci tohto projektu dominujú odpovede poukazujúce na zlepšenie školskej dochádzky detí a ich zaškolenosti, hygienických návykov, zlepšenie ovládania štátneho jazyka a pod., čo bolo zároveň jedným zo základných charakteristík tohto projektu. Častými sú aj odpovede poukazujúce na skvalitnenie spolupráce školského zariadenia a rodičov. Pozitívne sa mnohí respondenti vyjadrili k tomu, že tento projekt pomohol zamestnať viac ľudí v materských školách. Iba veľmi málo respondentov (celkovo 5) hodnotilo dopad tohto projektu negatívne, pričom všetky odpovede poukazovali na nízky záujem zo strany cieľovej skupiny (*nevidíme žiadne dopady (pravidelnosť dochádzky detí do MŠ sa zvýšila predovšetkým zavedením povinného predprimárneho vzdelávania), dopady projektu boli minimálne, zo strany prijímateľov nebol záujem, minimálne – nezvýšil sa záujem o návštevu MŠ v MRK*).

Veľmi podobne komunikovali respondenti aj v rámci otázky „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?*“ K tejto otázke sa vyjadrilo celkovo 72 respondentov pričom prevažovali odpovede týkajúce sa primárnej činnosti MŠ, jej komunikáciu s komunitou a rodinami, s skvalitnenia dochádzky detí do MŠ, ich hygienických návykov a pod. Vysoko pozitívne hodnotená bola aj práca asistentov učiteľa a ich pomoc nielen pedagogickým zamestnancom, deťom ale aj ich rodinám. Ojedinele sa v odpovediach vyskytli aj pozitívne odpovede smerujúce k tomu, že projekt priniesol viac financií do obce alebo MŠ alebo jej technické a materiálne vybavenie.

Na otázku „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?*“, odpovedalo relevantne 29 respondentov. Viac krát sa vyskytli odpovede v dvoch oblastiach. Prvou boli odpovede, ktoré poukazovali na nízky záujem zo strany rodičov, a druhou nespokojnosť s prácou asistenta. Ojedinele sa vyskytla odpoveď, že sa neosvedčila dĺžka projektu. Oproti predošlému národnému projektu v tomto prípade sa vyskytla kritika na kvalifikačné predpoklady, ktorá však smerovala presne „opačným smerom“ a poukazovala na potrebu pedagogického vzdelania u uchádzačov o túto pozíciu. V jednom prípade zaznela aj kritika počtu pomocných pozícií oproti pedagogickým zamestnancom.

V odporúčaníach (ktorých bolo 28) zo strany respondentov, ktoré boli vyjadrené v rámci otázky „*Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?*“, neboli dominantné niektoré špecifické oblasti. V odporúčaníach sa niekoľko krát opakovali návrhy na zníženie administratívy, predĺženie doby trvania projektu, oproti kritike uvedenej vyššie, v odporúčaníach sa objavili viac krát požiadavky na zvýšenie počtu asistentov, ale taktiež nepedagogických zamestnancov, ale aj zabezpečenie verejnej dopravy pre žiakov a pod.

Národný projekt Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou

Dopad národného projektu *Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou MRK* na životné podmienky Rómov z celkového počtu 163 (100 %) hodnotilo spolu iba 72 respondentov (44 %). Oproti predošlým projektom, tento projekt mal najhoršie hodnotenie. Jeho dopady kladne (hodnotenie 4 a 5) hodnotilo 27 respondentov. Neutrálne ho hodnotilo 24 respondentov a záporne (hodnotenie známkou 1 a 2) 21 respondentov.

Dopad národného projektu *Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou MRK* na inklúziu (spolužitie Rómov a majority) z celkového počtu 163 (100 %) respondentov, hodnotilo spolu 71 (44 %). Aj v tomto prípade tento projekt bol hodnotený najmenej pozitívne. Väčšina respondentov (29) – hodnotila jeho dopad kladne (hodnotenie známkou 4 a 5). Ako neutrálne hodnotilo dopady projektu na spolužitie (hodnotenie známkou 3) – 23 respondentov. Záporne sa vyjadrili (hodnotenie známkou 1 a 2) 19 respondentov.

Na otázku „*Aké sú podľa Vás iné/dalšie dopady tohto projektu?*“ sa v prípade NP *Podpora predprimárneho vzdelávania detí z MRK* vyjadrilo celkovo 52 respondentov avšak po odpočítaní nerelevantných odpovedí (odpovede typu: *žiadne, projekt stagnuje, projekt je neukončený* a pod. ale aj odpovede typu: *vysporiadanie pozemkov* a pod.) máme k dispozícii celkovo vyjadrenie od

24 respondentov. Jednoznačne v rámci tohto projektu dominujú odpovede (často veľmi všeobecné) poukazujúce na možnosť identifikovať vlastníkov pozemkov alebo začať proces legalizácie stavieb, čo bol jeden z hlavných cieľov tohto projektu. Iné odpovede boli iba ojedinelé.

Veľmi podobne komunikovali respondenti aj v rámci otázky „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?*“ K tejto otázke sa vyjadrilo celkovo 34 respondentov avšak relevantných odpovedí bolo iba 17. opakovali sa medzi nimi všeobecné konštatovanie, že projekt umožnil identifikovať vlastníkov, získali geometrické plány a zamerania, osvedčila sa spolupráca s nešpecifikovanými inštitúciami, zníženie administratívy a pod.

Na otázku „*Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?*“, odpovedalo relevantne 36 respondentov ale relevantných pre naše zisťovania bolo iba 24. Viac krát sa vyskytli odpovede v dvoch oblastiach. Prvou boli odpovede, ktoré poukazovali značné časové a administratívne preťaženie pri realizácii jednotlivých aktivít projektu.⁵⁷ Druhou bol nezáujem alebo neschopnosť zo strany dotknutých obyvateľov MRK participovať na tomto procese (primárne z dôvodu finančnej náročnosti).

V odporúčaníach (ktorých bolo 30) zo strany respondentov, ktoré boli vyjadrené v rámci otázky „*Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?*“, a viac krát opakovali odporúčania smerujúce k väčšej súčinnosti dotknutých inštitúcií, potreby legislatívnych zmien, zvýšenie financií na takýto projekt, ktoré by sa mali dať použiť aj na výkup pozemkov a pod.

Nižšie uvádzame výpočet hodnotení dopadov jednotlivých projektov na životné podmienky Rómov v oslovených obciach a na dopady týchto projektov na inklúziu Rómov v tabuľkovej podobe.

Tabuľka 9: Dopady jednotlivých projektov na životné podmienky a inklúziu Rómov

	Dopady projektu na životné podmienky Rómov				Dopady projektu na inklúziu Rómov				
	NP TSP a TP	NP KC	NP PRIM	NP PVP	NP TSP a TP	NP KC	NP PRIM	NP PVP	
Hodnotenie	Počet odpovedí (%)								
Negatívny	1	2 (1)	0 (0)	0 (0)	10 (6)	1 (1)	1 (1)	3 (2)	7 (4)
	2	5 (3)	2 (1)	2 (1)	11 (7)	5 (3)	3 (2)	3 (2)	12 (7)
	3	36 (22)	17 (10)	30 (18)	24 (15)	51 (32)	25 (15)	38 (23)	23 (14)
	4	45 (28)	32 (20)	41 (25)	12 (7)	49 (30)	27 (17)	35 (22)	14 (9)
Pozitívny	5	57 (35)	25 (15)	35 (22)	15 (9)	38 (23)	18 (11)	31 (19)	15 (9)
Neodpovedali		18 (11)	87 (53)	53 (33)	91 (56)	19 (12)	89 (55)	53 (33)	92 (56)

(Poz.: celkový počet dotazníkov z ktorého sa vypočítaval percentuálny podiel bol 163.)

Zdroj: vlastné spracovanie

Odporúčania a závery

Pri celkovom hodnotení tzv. balíka Take away je nevyhnutné zodpovedať niekoľko principiálnych otázok. Tieto by sme mohli rozdeliť do niekoľkých oblastí, ktoré sú vzájomne prepojené. Prvou je oblasť samotného tzv. balíka projektov Take away. Druhou oblasťou je výber oprávnených prijímateľov a treťou je oblasť širšieho vnímania komplexného prístupu.

V prvom rade je potrebné zodpovedať otázku či tento tzv. balík projektov Take away bol zmysluplný a či by sa v budúcnosti mal opäť realizovať a prípadne v akej podobe. Na túto otázku nedokážeme jednoznačne odpovedať, lebo tzv. balík projektov Take away, nebol v pôvodne zamýšľanej podobe „balíka“ realizovaný.

Na tomto mieste vzniká otázka či v teoretickej rovine bol tento koncept zmysluplný a opodstatnený. V tomto smere naše expertné odporúčanie (ktoré vychádza z analýzy dostupných (aj historických) dokumentov, dlhodobého sledovania tejto problematiky na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni, a čiastočne aj na základe terénnych zistení (v rámci tohto tematického zisťovania) je nasledovné. Sám o sebe takýto balík „povinných“ projektov je značne diskutabilný,

⁵⁷ Na základe odpovedí z kvantitatívneho dotazníka nebolo možné jednoznačne určiť o aké konkrétne preťaženie sa jedná, ale na základe informácií z terénu sa samosprávy veľmi často sťažovali na administratívne prekážky a preťaženie primárne zo strany dotknutých štátnych orgánov a inštitúcií.

pretože „núti“ prijímateľov akceptovať vopred vybrané a vopred nadizajnované projekty bez ohľadu na ich skutočnú potrebu v konkrétnych lokalitách. Na druhej strane konštatujeme, že výber týchto projektov nebol nevhodný a nestretli sme sa v teréne so situáciou aby ich niekto vyslovene nepotreboval. Možno pre niektoré lokality neboli niektoré projekty prioritné ale negatívne ich nevnímali nikto.

Taktiež je nutné povedať, že vopred nadizajnovaný balík projektov umožňuje jeho implementáciu vo výrazne predvídateľnej podobe, čím značne zjednodušuje ich manažment a v neposlednom rade aj rýchlosť a efektivitu čerpania finančných prostriedkov. V tomto smere v zásade môžeme kladne hodnotiť aj vopred uskutočnený výber konkrétnych lokalít (bez ohľadu na ich počet), v ktorých sa mal realizovať. Hovoriť však v tomto smere o komplexnom prístupe je veľmi otáznе. Podľa nášho názoru tzv. balík projekt Take away sa nedá považovať za komplexný prístup. Možno by sa do určitej miery za komplexný dal považovať, ak by bol sprevádzaný ďalšími projektami, ktoré by boli pre prijímateľov spolu s týmto balíkom dostupné. Tento, pôvodne plánovaný prístup, sa však nikdy nerealizoval.

Zároveň sme sa s princípom komplexnosti nestretli ani nikde v teréne. Máme na mysli princíp, kedy by prijímatelia (samosprávy) mali ucelenú (komplexnú) predstavu nielen o aktuálnej situácii v lokálnej MRK, ale aj predstavu o tom, akým spôsobom a v akom časovom horizonte by sa mala lokálna MRK vyvíjať, aby došlo k zmiernovaniu znakov marginalizácie a sociálneho vylúčenia. Podľa nášho názoru lokálne prostredie vie najefektívnejšie zdefinovať svoje lokálne potreby ale bez externej pomoci to takmer nikde nie je možné. Práve externá pomoc umožní miestnym samosprávam získať širší pohľad, teoretické vysvetlenie a rozsiahlejšie a overené skúsenosti.

Naše odporúčanie v tomto smere je, že do budúcnosti by bolo vhodné, aby sa ÚSVRK zamerlal na systematickú pomoc miestnym samosprávam v definovaní konkrétnych lokálnych potrieb na komplexnom princípe a poskytoval im v prvom rade systematickú a dlhodobú konzultačnú podporu.

Jednou z možností ako pristupovať ku komplexnosti je aj idea, ktorá opakovane zaznela v rámci iniciatívy Catching-up region, ktorú od roku 2015 realizuje Európska komisia v spolupráci so Svetovou bankou vo vybraných VÚC na Slovensku. Pri diskusiách a konzultáciách v rámci tejto iniciatívy zaznela myšlienka aby sa „komplexný balík“ aktivít, resp. projektov sústredil do jedného celku – do jedného komplexného projektu pre konkrétnu lokalitu. Uvedomujeme si, že takýto prístup by si vyžadoval zásadnú zmenu pri financovaní a manažovaní zdrojov z EŠIF.

V prípade pokračovania podobných aktivít, ktoré si kladú za cieľ poskytnúť aktérom v teréne (či už samosprávam alebo iným realizátorom) súbor aktivít prezentovaný ako **komplexný balík** alebo iba ako balík vzájomne prepojených projektov, sa ukazuje ako dôležité zamerať sa na **efektívnu komunikačnú stratégiu**. Táto by mala byť v prvom rade **jednoznačná, jednoduchá** (nekomplikovaná), nemala by sa počas projektov neustále meniť a hlavne by mala byť **kontinuálna** a to tak, aby bola nielen odprezentovaná samosprávam a realizátorom, ale aby bola nimi rovnako chápaná a prijímaná. Počas celého trvania aktivít (od ich prípravy až po ich ukončenie) je potrebné neustále s terénom komunikovať a overovať nielen formálnu stránku realizácie jednotlivých projektov, ale aj to, či rozumejú podstate toho, prečo sa v ich obci konkrétne aktivity realizujú, ako sú vzájomne prepojené a previazané. Zvýši sa tým ich efektivita a synergický efekt. Čokoľvek, čo nebude v teréne dostatočne a vhodne vysvetlené, je vystavené riziku individuálnej interpretácie aktérmi v teréne, čím sa (výrazne) zvyšuje miera ich nedostatočného alebo chybného pochopenia.

Ako sme už uviedli vyššie (v zmysle vzájomnej synergie jednotlivých projektov), diskutabilná je pozícia (regionálnych) koordinátorov poukazuje na potrebu zmeniť ich štruktúru. Navrhujeme preto do budúcnosti sa skôr orientovať na model, v rámci ktorého by **koordinátori a manažment tvorili jeden koordinačný a riadiaci orgán na lokálnej úrovni, pričom by zabezpečovali riadenie a koordináciu viacerých projektov v konkrétnej samospráve/regióne.**

V tomto smere dôrazne odporúčame ako vhodné aj naďalej **komunikovať** zo strany Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity **princíp komplexnosti** a vzájomnej prepojenosti jednotlivých projektov. Veľmi vhodným nástrojom sa na základe vyjadrení pracovníkov jednotlivých projektov ukazuje **potreba systematického vzdelávania, konzultácií a hlavne pravidelného stretávania sa** v rámci rôznych samospráv, na ktorých by sa aktéri vzájomne inšpirovali a vymieňali si skúsenosti a kde by prebiehali aj vzdelávacie aktivity. Tieto stretnutia, vzdelávanie a konzultácie sú dôležité nielen v rámci jednotlivých projektov, ale ešte významnejšími sa ukazujú **potreba vzájomnej interakcie/komunikácie medzi rôznymi projektovými aktérmi nielen priamo v obci ale hlavne v širšom regióne.** Naším odporúčaním preto je, aby tieto **spoločné aktivity mali pravidelný charakter a realizovali sa ako súčasť implementácie projektov**, na ktoré by bola samostatne vyčlenená pravidelná dotácia v rámci pracovného času (ako súčasť pracovnej

náplne). Nemali by sa konať nad rámec pracovných povinností. Stretnutia mimo pracovného času, t. j. dobrovoľné stretnutia, môžu byť organizované iba ako doplnková aktivita.

Veľmi častým argumentom vo vzťahu k manažmentu jednotlivých projektov bolo poukazovanie na ich **zbytočnú administratívu**. Kritika nebola smerovaná na prípravu projektov alebo projektovú dokumentáciu. V tomto smere sa kompetentní v jednotlivých samosprávach vyjadrili jednoznačne pozitívne. Poukazovali však na prílišnú administratívnu zaťaženosť jednotlivých projektov počas ich realizácie. Naše zistenia z terénu odhalili viditeľný rozdiel v hodnotení administrácie medzi projektami, ktoré boli realizované v oblastiach tradične spojených s výraznejšou administráciou, ako napr. NP PRIM, a projektami, ktoré skúsenosť s „výkazníctvom“ doposiaľ nemali (NP TSP a TP a NP KC).

Pre budúce plánovanie a realizáciu obdobných projektov by bolo vhodné hľadať spôsoby, ako výrazne znížiť ich administratívnu stránku. Jednotlivé **administratívne kroky by mali byť nielen formálne stanovené a vyžadované, ale aj zdôvodnené a realizátormi jednoznačne pochopené a prijaté**. Inak povedané, ľudia v teréne musia vedieť prečo konkrétne administratívu robia, načo slúži a čo sa od nej očakáva. Zároveň odporúčame, aby boli jednotlivé administratívne kroky konkrétnych projektov definované už v prípravnej fáze a počas implementácie sa nemenili. V tomto kontexte opäť zdôrazňujeme potrebu pravidelných konzultácií – ideálne na širšej (regionálnej) báze, kde by sa manažment projektu/projektov pravidelne stretával s realizátormi z terénu, vzájomne si vysvetľovali jednotlivé kroky, inšpirovali sa a odozdvádali si spätnú väzbu.

Upozorňujeme a jednoznačne odporúčame, aby **manažment projektu, konzultanti, lektori a pod., posúvali informácie do terénu systematicky, kontinuálne a hlavne jednoznačne. Inak povedané, musia to robiť pravidelne, musia tomu, čo posúvajú do terénu rozumieť nielen oni ale všetci rovnako – nielen v rôznych regiónoch, ale aj na rôznych stupňoch riadenia. Projektový tím, od najvyššej úrovne až po samotných realizátorov v teréne (a ideálne až po klienta), by mal tvoriť jednotný ucelený tím, ktorý veciam rozumie rovnakým spôsobom a rovnako ich interpretuje.**

V rámci jednotlivých projektov aktéri dôrazne volali po **zjednodušení čerpania finančných prostriedkov a uvoľnení pravidiel na ich presúvanie medzi jednotlivými položkami**. Systém narábania s financiami by sa z pohľadu terénu mal výrazne zjednodušiť a byť pružnejší. Ideálnym nástrojom by napríklad bola forma paušálnych a všeobecných výdavkov bez striktného definovania ich určenia. V tomto kontexte nejde o mzdové výdavky ale financie určené na prevádzku kancelárií, financovanie administratívnych činností, financovanie projektových aktivít a pod. Zároveň navrhujeme zjednodušiť a zrýchliť mechanizmus presúvania nevyčerpaných prostriedkov v rámci rozpočtových položiek. Dosiahlo by sa tým to, že prostriedky by sa využívali efektívnejšie a zmyslupľnejšie a odzrkadľovali by individuálne potreby klienta, projektu alebo konkrétnej situácie.

Zároveň je nevyhnutné **zabezpečiť spätnú väzbu z terénu** k vyššiemu manažmentu projektu a kontrolným orgánom. Ak z terénu prichádzajú otázky, návrhy alebo pripomienky a pod., mali by byť prenesené do príslušných administratívnych štruktúr a spätne by **sa do terénu mala vrátiť jednoznačná a hlavne zrozumiteľná odpoveď**. Bez ohľadu na to či bude kladná alebo záporná, pracovníci v teréne musia byť presvedčení, že ich informácie, návrhy či postrehy niekto skutočne vypočul a zaujal k ním jednoznačné stanovisko. Odporúčame sa vyhnúť formálnym odpoveďami typu „riadte sa znením príručky“, „riadte sa usmerneniami“ alebo „riadte sa príslušnými zákonmi“. Týka sa to nielen otázok a návrhov spojených s konkrétnymi situáciami pri realizácii konkrétneho projektu (napr. ako používať konkrétne financie, ako viesť príslušnú administratívu, ako riešiť konkrétny problém a pod.), ale aj návrhov a postrehov smerujúcich k všeobecnejším otázkam činnosti jednotlivých projektov v teréne (mimo rámec administratívy daného projektu) – napr. návrhy a postrehy vo vzťahu ku konkrétnym činnostiam, ktoré by sa v teréne mali/mohli realizovať/vykonávať a pod.

Jedným zo zistení z terénu, ktorý však nie je zásadný pre samotnú ideu komplexnosti tzv. balíka projektov Take away, je aj otázka kvalifikačných predpokladov zamestnancov v teréne. Mnohí respondenti, primárne v rámci NP TSP a TP a NP KC, poukazovali na veľmi striktné podmienky pre obsadenie jednotlivých pracovných pozícií v jednotlivých projektoch. Išlo hlavne o pozície garantov, kedy sa v mnohých prípadoch hľadali vhodní kandidáti veľmi ťažko. Naše odporúčanie na základe zistení z terénu je, aby sa na jednej strane **výrazne rozšírili minimálne akceptované kvalifikačné predpoklady a na strane druhej, aby sa zároveň vo väčšej miere pri kritériách na obsadzovanie jednotlivých pozícií prihliadalo na samotnú prax, skúsenosti a personálne kvality uchádzačov**. Výsledkom vyššie popísanej skutočnosti je situácia, kedy sa jednotlivé projekty/aktivity nedarilo spustiť na čas, alebo sa vybrali kandidáti spĺňajúci

formálne kritériá avšak na úkor iných (možno aj kvalitnejších), ktorí vykazovali vyššiu znalosť terénu ale absentovala u nich niektorá z požadovaných formálnych podmienok. To jednoznačne negatívne vplýva o. i. na vytváranie komplexnej siete aktivít v konkrétnej lokalite. V neposlednom rade, táto skutočnosť, ktorú nám potvrdili zistenia z terénu (aj mimo tohto zisťovania), je zníženie možnosti zapojiť sa do aktivít pre samotných Rómov. Títo sú veľmi často odsúvaní na pozície, ktoré vyžadujú nižšie formálne kvalifikačné predpoklady.

Za určitý nedostatok pre realizáciu základnej idey komplexnosti a synergie tzv. balíka projektov Take away, možno na základe našich zistení označiť **informačnú nejednoznačnosť** pri realizovaní obdobných projektov manažovaných rôznymi sprostredkovateľskými orgánmi. Aj keď v teréne sa nevyskytovala situácia, kedy by sa v rámci jednej obce realizovali identické projekty odlišných sprostredkovateľských orgánov, išlo často o blízke alebo dokonca susedné obce, ktoré sa navzájom poznali a porovnávali. A práve táto odlišnosť interpretácií identických situácií, odlišnosť projektových podmienok a pod., bola príčinou niečoho, čo by sa dalo nazvať „informačný chaos“. Tento jednoznačne nebol v teréne vnímaný ako motivačný prvok. Práve naopak bol vnímaný jednoznačne negatívne. Výrazne to bolo vidieť v prípade, kedy podmienky projektov implementovaných prostredníctvom ÚSVRK boli vnímané ako horšie alebo nevhodnejšie ako podmienky projektov implementovaných prostredníctvom iných inštitúcií.⁵⁸ **Navrhujeme preto, aby v budúcnosti došlo k maximálnemu zosúladieniu podmienok realizácie identických projektov realizovaných rôznymi sprostredkovateľskými orgánmi.**

Odporúčanie v tomto kontexte je, aby sa ÚSVRK v budúcnosti taktiež **zamerlal na spoluprácu aj s inými partnermi (realizátormi obdobných aktivít v teréne), od ktorých by vyžadoval uplatňovanie princípu komplexnosti v konkrétnej lokalite. Aktivity v teréne by mali byť komplexné bez ohľadu na to, ktorá inštitúcia ich financuje alebo manažuje.**

Uvedené sa týka aj **národného projektu Zdravé komunity**. Na základe oficiálnych hodnotení, ale aj na základe vyjadrení zainteresovaných strán, ktoré dlhodobo zisťujeme v teréne (aj mimo tohto výskumu), je projekt Zdravé komunity v zásade vnímaný ako projekt, ktorý vykazuje dobré aktivity a výsledky. Tým, že bol financovaný cez Ministerstvo zdravotníctva SR a spolupracovníci neboli zamestnancami ani samospráv ani samosprávných inštitúcií, mali samosprávy a zamestnanci jednotlivých projektov pracujúcich priamo v teréne o projekte Zdravé komunity iba veľmi nesystematické informácie. Zamestnanci národného projektu Zdravé komunity, či už na pozíciách asistentov zdravia priamo v komunitách alebo na úrovni koordinátorov alebo vyššieho manažmentu, nemusia byť nevyhnutne súčasťou identickej implementačnej agentúry ako iné projekty, ale mali by byť **súčasťou systematickej výmeny informácií, školení, stretnutí a porád, aby sa všetci aktéri vzájomne informovali, inšpirovali a vytvárali v teréne maximálne možný synergický efekt pre cieľovú skupinu a klienta.**

Dôležitou súčasťou tzv. balíka projektov Take away bol národný **projekt Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách**. Tento projekt, aj napriek jeho **veľmi vysokej dôležitosti**, mal veľmi málo reálnych výsledkov, pričom tieto sa pri práci v teréne odzrkadlili minimálne (alebo častejšie vôbec). Dôležitosť majetkovoprávneho vysporiadania vlastníckych vzťahov k pozemkom je zásadná pre akékoľvek infraštruktúrne aktivity, bez ktorých sa synergický efekt tzv. mäkkých projektov v konkrétnej lokalite dá dosiahnuť iba veľmi ťažko.

Ako sme už uviedli vyššie, ideálnym riešením by bolo, aby sa pre tento účel prijala legislatívna úprava, ktorá by komplexne, blokovo a v krátkom časovom horizonte na celom území Slovenskej republiky, riešila majetkovo-právnu situáciu v MRK.

Podobne, ako iné aktivity, aj tieto by mali byť súčasťou širšieho povedomia o komplexnom prístupe a **spolupracovníci tohto projektu by mali byť súčasťou širšieho tímu, ktorý komunikuje s inými projektmi a mali by sa podieľať rovnomerne na komplexnom prístupe.**

58 Nevieme na tomto mieste objektívne posúdiť, či skutočne boli jednotlivé projekty realizované za odlišných podmienok, ale reflektujeme iba vyjadrenia respondentov z terénu, s ktorými sme na túto tému diskutovali. Minimálne oni to takto subjektívne vnímali.

Bibliografia

Atlas rómskych komunit 2019. (2019). Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. <https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019&subor=347372>

Hendl, J. (2005). *Kvalitatívny výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hurrle, J., Ivanov, A; Grill, J., Kling, J., & Škobla, D. (2012). *Nejasný výsledok: Pomohli projekty Európskeho sociálneho fondu Rómom na Slovensku? Zistenia z analýzy projektov v rámci OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia v programovom období 2007 – 2013*. Bratislava: UNDP

Jurová, A. (2002). Historický vývoj rómskych osád na Slovensku a problematika vlastníckych vzťahov k pôde („nelegálne osady“). *Človek a spoločnosť*, 5(4), 13-43. <https://individualandsociety.org/journal/2002/4/historicky-vyvoj-romskych-osad-na-slovensku-a-problematika-vlastnickych-vztahov-k-pode-nelegalne-osady>

Kotvanová, A., Szép, A., & Šebesta, M. (2003). *Vládna politika a Rómovia 1948-2002*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií.

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=85701168-e6ae-42d6-956b-33e00ca33e1b>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=fe0579d0-c827-452d-bcde-985f408e1d07>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK – I. Fáza. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=4a193ef0-6657-4d62-9bec-0bb178876dd5>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit – II. Fáza. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=39a6b790-a425-47c3-9a7f-663831b6a18f>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunit I. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=5342edb3-8bac-42df-997c-0f11e0335597>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunit II. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=2b114571-3183-46d1-ae3-20dcf974d826>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=b8b8db3d-e0a0-4608-9c97-6430dea01c24>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=99062513-0c2d-4719-85df-0ab378e187e7>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Zdravé komunity 2A. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=09145c1d-5eb5-4f50-87a1-d9f1e56cdafb>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Zdravé komunity 3A. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=3890d002-a789-448a-9587-6a361eeabc2>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Zdravé komunity 2B. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=82d7682d-e597-4bcc-8faf-5d0239d193bb>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. (2023, August 1). Detail Projektu Zdravé komunity 3B. <https://www.itms2014.sk/projekt?id=20596fb4-d43e-4715-b09e-776d0d2db37b>

Morse, J. M. (2010). Simultaneous and sequential qualitative mixed method designs. *Qualitative inquiry*, 16(6), 483-491. <https://doi.org/10.1177/1077800410364741>

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods. Integrating Theory and Practice*. Newbury: SAGE Publications

Salner, A., & Košťál, C. (2013). Skúsenosti s realizáciou komplexného prístupu na Slovensku. Bratislava: Inštitút SGI. https://www.governance.sk/wp-content/uploads/2017/02/SGI_ACA_SK.pdf

Sivý, R. (2015, November 15). *Stano Daniel: Najviac sa plytvalo peniazmi v Letanovciach*. Bratislava: OSF. <https://osf.sk/pribehy/stano-daniel-najviac-sa-plytvalo-peniazmi-v-letanovciach/>

Strauss, A., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitatívneho výzkumu*. Boskovice: Albert

Švaříček, R., Šed'ová, K., a kolektív. (2014). *Kvalitatívny výzkum v pedagogických vedách*. Praha: Portál

TASR. (2015, December 10). Projekt Zdravé komunity zamestnáva 257 asistentov osvedy zdravia. *SME*, 10. 12. 2015. <https://domov.sme.sk/c/8101096/projekt-zdrave-komunity-zamestnava-257-asistentov-osvedy-zdravia.html>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). Úrad splnomocnenca. <https://www.romovia.vlada.gov.sk/urad/>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). Horizontálna priorita MRK. <https://www.romovia.vlada.gov.sk/nasledne-cinnosti-koordinatora-horizontalnej-priority-marginalizovane-romske-komunity-po-31-12-2015/horizontalna-priorita-marginalizovane-romske-komunity/>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). Základné informácie o projekte. <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-terenna-socialna-praca-a-terenna-praca-v-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii/zakladne-informacie-o-projekte/?csr=7289063520555942368>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II. <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-terenna-socialna-praca-a-terenna-praca-v-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii/zakladne-informacie-o-projekte/?csr=7289063520555942368>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit – II. Fáza. <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/komunitne-sluzby-v-mestach-a-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii-faza/zakladne-informacie-o-narodnom-projekte/?csr=7289063520555942368>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). NP PRIM II. – Projekt inklúzie v materských školách. Dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/np-prim-ii-projekt-inkluzie-v-materskych-skolach/?csr=7289063520555942368>

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. (2023, August 1). Národný projekt podpora vysporiadania pozemkov. <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-podpora-vysporiadania-pozemkov/?csr=7289063520555942368>

Úrad vlády SR. (2023, August 1). *Národný strategický referenčný rámec 2007-2013*. <https://www.nsrr.sk/narodny-strategicky-referencny-ramec-2007-2013/>

Úrad vlády SR. (2023, August 1). *Návrh Priorít vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám na rok 2002, Komplexný rozvojový program rómskych osád a Program sociálnych terénnych pracovníkov – nové znenie*. <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/19390/1>

Úrad vlády SR. (2023, August 1). *Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014-2020 – návrh*. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/10854/1>

Úrad vlády SR. (2023, August 1). *Partnerská dohoda SR na roky 2014 – 2020*. https://www.partnerskadohoda.gov.sk/data/files/770_partnerska-dohoda-slovenskej-republiky-na-roky-2014-2020.docx?csr=11695070989627967576

Úrad vlády SR. (2023, August 1). *Priority vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám na rok 2002*. <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13903/1>

Vláda České Republiky. (2023, August 1). *Dekáda rómskej inklúzie*. <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dekada-romske-inkluzie/dekada-romske-inkluzie-74018/>

Resume

The topic addressed in the present monograph is the so-called “Take away” package of projects. Under this name is subsumed a set of national projects aimed at addressing adverse phenomena in marginalized Roma communities (MRC) in the 2014-2020 programming period. The so-called “Take away package” was not created in a vacuum as a separate unique idea, which would not have been preceded by similar activities. To a large extent, this “product” was the result of activities and thinking that go back well before 2014. The philosophy of the so-called Take Away project package was intended to be a kind of counterbalance to the previously implemented projects, which were carried out as an ad hoc response to the announced project calls. In other words, the projects were (and still are) very often implemented not primarily because they are necessary and relevant for a specific location and time, or because they fit into the established idea of the way and sequence of individual steps necessary to address the inadequate situation of the marginalized Roma community, but because there is an open call and actual resources are available to address them. The idea of what is to be achieved in each community, in what timeframe and in what sequence of steps has not always been sufficiently clear. The systemic solution to the above situation should have been the application of the principle of comprehensive solutions to the problems that are symptomatic of marginalized Roma communities. It was based on the recognition that the accumulated problems in such locations, although they have diverse causes, are interconnected – they have similar manifestations and are similarly structurally determined. A comprehensive approach was to be the main idea behind the planning and implementation of measures that would mitigate the manifestations of social exclusion and poverty simultaneously, at the same time and in a specific locality. Comprehensiveness became the idea that the projects included in the Take Away Package were to fulfill in synergy with each other.

The aim of the present scientific monograph was to map and summarize the genesis of the idea of complexity in solving the problems of marginalized Roma communities in Slovakia and to present research findings enabling to assess the implementation of the complexity of the so-called Take away package in practice from the perspective of its main actors – the implementers of individual projects. Achieving these objectives required a detailed study of documents, reports, strategies and other materials that have framed several years of public policy activities aimed at addressing the problems of marginalized Roma communities. Research findings from the field that would shed light on the ways in which the complexity of the implemented Take Away package is perceived and evaluated by its implementers were obtained by applying a mixed research approach. The desktop data collection using a questionnaire allowed us to reach all the municipalities that have implemented projects from the aforementioned project package, and personal interviews with the stakeholders allowed for a deeper analysis and more precise identification of the bottlenecks of the implemented projects. It should be added that the implementation of each project includes the evaluation of its impacts, so we did not focus directly on these phenomena in the research, although they were inevitably present in the application of the research tools.

The results of exploring the idea of complexity in the implementation of the so-called Take Away package of projects highlighted the ambiguity and lack of understanding of the idea of complexity in the implementation of the projects of the package under study. In particular, the problems lay in ambiguous and unsystematic communication, which thus lacked the potential to reach, motivate and convince the actors who implemented the projects of the nature and importance of a comprehensive approach in addressing the problems of the MRC. Problems were also identified in areas such as project management, coordination of activities, delineation of competences, high administrative burden or very concrete phenomena such as feedback, effective communication or flexibility of funding. At the end of the monograph we formulated recommendations on the identified problems as suggestions for further planning of project activities but also systemic measures aimed at improving the situation of marginalized Roma communities. They represent a synthesis of the knowledge obtained from the conducted research, thus reflecting the “voice from the field” as well as the expert opinions of the authors and their collaborators on the analyzed problems.

In addition to the authors of the monograph, many other collaborators participated in the preparation and implementation of the thematic survey and this monograph. Especially people from the Office of the Government Plenipotentiary for Roma Communities. We would like to thank them sincerely for their valuable suggestions in the preparation of this monograph. For

their cooperation, willingness and sincerity, we would like to thank the many staff members of the individual projects, the mayors of the municipalities and towns visited, as well as others who gave us their time and shared with us their views, opinions and recommendations, which we offer in the tangle of our findings in this monograph.

Výskumný tím

V rámci tematického zisťovania sme v úvodnej fáze vytvorili výskumný tím, ktorý v prevažnej miere tvorili pracovníci Prešovskej univerzity. Členovia výskumného tímu boli:

Mgr. Alexander Mušinka, Ph. D., garant tematického zisťovania. Je kultúrnym antropológom a romistom. Vyštudoval etnológiu a históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe, kde aj obhájil dizertačnú prácu. Pracuje na Ústave rómskych štúdií Prešovskej univerzity. Dlhodobo sa venuje problematike Rómov, ale aj Rusínov-Ukrajincov prioritne na Slovensku z historického a kultúrne antropologického hľadiska. Je (spolu)autorom niekoľkých publikácií, zborníkov a vedeckých prác. Medzi najznámejšie patria: *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013; Podarilo sa – Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov; (Ne)legálne osady – Možnosti samospráv a mechanizmy vysporiadania pozemkov v prostredí rómskych osídlení; Drogy v rómskych komunitách Prešovského kraja; Stará tehelňa – súčasný stav a možnosti riešenia; Elena Lacková – život s novinami Romano nevo l'il* a iné. V rámci svojich výskumov žil 5 rokov v rómskej osade Svinia pri Prešove.

doc. PhDr. Lukáč Marek, PhD. Pracuje na Ústave rómskych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove sa dlhodobo venuje oblasti vzdelávania rómskeho etnika so zameraním na dospelú populáciu a vzdelávaniu sociálne vylúčených skupín obyvateľstva najmä vo formálnom školskom systéme. Je jedným z garantov študijného programu Rómsky jazyk, literatúra a realie v kombinácii, ktorý sa realizuje na Prešovskej univerzite. Vyštudoval odbor vzdelávanie dospelých, špecializácia sociálna práca na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Doktorát vo vednom odbore Andragogika obhájil na Univerzite Komenského v Bratislave a na Univerzite Konštantína filozofa v Nitre sa habilitoval na docenta pedagogických vied.

Mgr. Lukáčová Silvia, PhD. – Ústav pedagogiky, andragogiky a psychológie FHPV PU Prešov. Ide o odborníčku na školstvo a vzdelávanie, ktorá sa orientuje primárne na oblasť neformálneho a celoživotného vzdelávania, formálne vzdelávanie detí a dospelých ohrozených sociálnym vylúčením, metódy a techniky kvantitatívneho a kvalitatívneho zberu dát a pod.

RNDr. Miroslav Pollák – externý expert a odborník na rómsku problematiku. Bývalý splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity, ktorý s našim pracoviskom spolupracuje už dlhodobo na výskumných a evaluačných projektoch.

Mgr. Radka Kováčová – externá spolupracovníčka. Vyštudovala sociálnu a kultúrnu antropológiu na FSEV Univerzity Komenského v Bratislave. Venuje sa menšinovým témam, výskumu rómskych komunít a otázkam inklúzie. Pôsobí na Úrade splnomocnenca SR pre národnostné menšiny.

9. Aké sú podľa Vás iné/d'alšie dopady tohto projektu?
 10. Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?
 11. Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?
 12. Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?
 13. Ukončili ste účasť na tomto projekte predčasne?
Označte iba jednu elipsu.
 Áno Nie
 14. Ak áno, prosím uveďte kedy a prečo ste projekt ukončili predčasne.

Národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít (NP PRIM)

15. Participuje vaša obec na Národnom projekte Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít?*
- Označte iba jednu elipsu.*
 Áno *Preskočiť na 16. otázku* Nie *Preskočiť na 25. otázku*
16. Na ktorých fázach tohto národného projektu (PRIM) ste participovali? (v prípade participácie na oboch fázach označte prosím obe fázy)
Začiarknite všetky vyhovujúce možnosti.
 I. fáza II. fáza
17. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **životné podmienky Rómov** vo Vašej obci na nasledujúcej škále (1 – negatívny až 5 – pozitívny)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny 1 2 3 4 5 pozitívny
18. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **inklúziu** (spolužitie Rómov a majority) na nasledujúcej škále (1 – negatívny až 5 – pozitívny)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny 1 2 3 4 5 pozitívny
19. Aké sú podľa Vás iné/d'alšie dopady tohto projektu?
 20. Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?
 21. Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?
 22. Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?
 23. Ukončili ste účasť na tomto projekte predčasne?
Označte iba jednu elipsu.
 Áno Nie
 24. Ak áno, prosím uveďte kedy a prečo ste projekt ukončili predčasne.

48

Národný projekt Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít

25. Participuje vaša obec na Národnom projekte Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít? *
- Označte iba jednu elipsu.*
 Áno *Preskočiť na 26. otázku* Nie *Preskočiť na 35. otázku*
26. Na ktorých fázach tohto národného projektu (Komunitné služby...) ste participovali? (v prípade participácie na oboch fázach označte prosím obe fázy)
Začiarknite všetky vyhovujúce možnosti.
 I. fáza II. fáza
27. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **životné podmienky Rómov** vo Vašej obci na nasledujúcej škále (1 – negatívne až 5 – pozitívne)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny 1 2 3 4 5 pozitívny
28. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **inklúziu** (spolužitie Rómov a majority) na nasledujúcej škále (1 – negatívne až 5 – pozitívne)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny 1 2 3 4 5 pozitívny
29. Aké sú podľa Vás iné/d'alšie dopady tohto projektu?
 30. Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?
 31. Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?
 32. Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?

33. Ukončili ste účasť na tomto projekte predčasne?
Označte iba jednu elipsu.
 Áno   Nie
34. Ak áno, prosím uveďte kedy a prečo ste projekt ukončili predčasne.

Národný projekt Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít

35. Participuje vaša obec na Národnom projekte Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít? *
Označte iba jednu elipsu.
 Áno   *Preskočiť na 36. otázku*   Nie   *Preskočiť na 44. otázku*
36. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **životné podmienky Rómov** vo Vašej obci na nasledujúcej škále (1 – negatívne až 5 – pozitívne)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny   1   2   3   4   5   pozitívny
37. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **inklúziu** (spolužitie Rómov a majority) na nasledujúcej škále (1 – negatívne až 5 – pozitívne)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny   1   2   3   4   5   pozitívny
38. Aké sú podľa Vás iné/d'alšie dopady tohto projektu?
 39. Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?
 40. Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?
 41. Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?
 42. Ukončili ste účasť na tomto projekte predčasne?
Označte iba jednu elipsu.
 Áno   Nie
43. Ak áno, prosím uveďte kedy a prečo ste projekt ukončili predčasne.

Národný projekt Zdravé komunity

49

44. Participuje vaša obec na Národnom projekte Zdravé komunity? *
Označte iba jednu elipsu.
 Áno   *Preskočiť na 45. otázku*   Nie   *Preskočiť na 54. otázku*
45. Na ktorých fázach tohto národného projektu ste participovali? (v prípade participácie na oboch fázach označte prosím obe fázy)
Začiarknite všetky vyhovujúce možnosti.
 2A (I. fáza)   2B (II. fáza)
46. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **životné podmienky Rómov** vo Vašej obci na nasledujúcej škále (1 – negatívne až 5 – pozitívne)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny   1   2   3   4   5   pozitívny
47. Zhodnoťte prosím dopady tohto projektu na **inklúziu** (spolužitie Rómov a majority) na nasledujúcej škále (1 – negatívne až 5 – pozitívne)
Označte iba jednu elipsu.
 Negatívny   1   2   3   4   5   pozitívny
48. Aké sú podľa Vás iné/d'alšie dopady tohto projektu?
 49. Čo sa Vám v rámci tohto projektu osvedčilo? Prečo?
 50. Čo sa Vám v rámci tohto projektu neosvedčilo? Prečo?
 51. Čo Vám v rámci tohto projektu chýbalo, príp. čo by ste do budúcnosti navrhovali zmeniť?
 52. Ukončili ste účasť na tomto projekte predčasne?
Označte iba jednu elipsu.
 Áno   Nie
53. Ak áno, prosím uveďte kedy a prečo ste projekt ukončili predčasne.

Sekcia bez názvu

54. Take away balík pre Vašu obec predstavoval:

Označte iba jednu elipsu.

- Značné finančné zaťaženie
- Čiastočné finančné zaťaženie
- Neutrálne finančné zaťaženie
- Čiastočnú finančnú pomoc
- Výraznú finančnú pomoc

55. Do akej miery súhlasíte s týmto výrokom?

Projekty v rámci Take away balíka boli v našej obci realizované vo vzájomnej prepojenosti, vzájomne sa podporovali a dopĺňali.

Označte iba jednu elipsu.

Úplne súhlasím   1   2   3   4   5   vôbec nesúhlasím

56. Prosím, aspoň v krátkosti zdôvodnite Vaše hodnotenie predchádzajúceho výroku.

Pripomienky

57. Priestor pre Vaše pripomienky, otázky, návrhy

Kontaktné údaje

58. Prosím uveďte Vaše pracovné zaradenie (len pre potreby triedenia dát) *

59. Prosím uveďte Vašu e-mailovú adresu alebo telefonický (mobilný) kontakt (len pre potreby prípadného doplnenia informácií) *

Predbežná osnova pološtruktúrovaného rozhovoru na úrovni obcí**I. ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE.**

- Čo je vlastne Take away (TA) balíček? Skúste ho charakterizovať, ako ho vnímate?
- Ako ste sa o ňom dozvedeli?
- Máte pocit, že o ňom viete dost, resp. že ste o ňom pred implementáciou vedeli dost?

II. MOTIVÁCIA (TA) – do čoho a prečo sa zapojili

- Môžete nám povedať o iniciatívach / projektoch zameraných na podporu začleňovania MRK, ktorý ste realizovali alebo na ktorých ste sa podieľali?
- Ako ste sa dozvedeli o možnostiach realizovať tieto projekty?
- Čo Vás viedlo k zapojeniu sa do týchto projektov? (opodstatnenosť; súlad / nesúlad s PHSR obce)
- Diskutovali ste na úrovni obce o zapojení sa do TA projektov? Ako? Koľko? S kým?
- Diskutovali ste na úrovni obce o potrebe riešenia problematiky MRK? Ako? Koľko? S kým?
- Konzultovali ste svoje predstavy o riešení problematiky MRK s niekým mimo obce? S kým? (odborníci, iní starostovia, MVO, ÚSVRK...)
- Do ktorých projektov v rámci TA ste sa zapojili?
- Prečo ste sa zapojili práve do týchto projektov?
- Vnímate tieto projekty ako súčasť komplexného riešenia MRK? Alebo ste do nich išli iba preto, že „boli“?
- Aké bolo zapojenie / pomoc ÚSVRK v tomto smere?
- Ako hodnotíte tematické zameranie v projektoch TA? Boli zamerané na skutočné problémy vo Vašej obci?

III. IMPLEMENTÁCIA

- Vyskytli sa počas realizácie projektov nejaké neočakávané výzvy alebo problémy? Ako sa riešili?
- Ako ste spolupracovali s miestnymi orgánmi a zainteresovanými stranami, aby ste zabezpečili úspech projektov?

- Potrebovali ste počas realizácie projektov podporu – pomoc? V čom, od koho a ako to fungovalo?
- Ako sa zapojili ľudia z MRK do realizácie jednotlivých projektov? Zapojili sa inak ako iba klienti? Ak áno, ako ste ich vyberali? Akú prístup/stratégiu ste zvolili aby sa zapojili?
- Ako sa získavala spätná väzba od rómskych komunít počas realizácie projektu?
- Ako u Vás v obci jednotlivé projekty spolupracovali s obcou? Ako spolupracovali navzájom?
- Rozdelili si aktivity vedome (dohodli sa navzájom/diskutovali o tom/ obec im to prikázala/ projekty im prikázali čo (ne)majú robiť), alebo to „tak nejako vyšlo“?
- Ktoré projekty Vám pomohli najviac? Ako? V čom?
- Zaznamenali ste už počas realizácie projektu/projektov nejaké pozitívne zmeny vo vzťahu k životu obce a rómskej komunity?
- Čo považujete za najväčšie pozitíva a negatíva realizácie tohto projektu/projektov? Prečo? T. j. čo sa Vám osvedčilo a určite by ste to odporučili iným alebo odporučili by ste v tom ďalej pokračovať? Na druhej strane čo sa Vám ukázalo ako úplne zlé, t. j. čo by ste určite zmenili a neodporučili by ste to robiť iným alebo znova? (A môže to byť nielen Vaša skúsenosť tu v obci, ale aj niečo o čom ste počuli alebo s čím ste sa stretli niekde inde, v iných obciach).

IV. DOPADY (UDRŽATEĽNOSŤ)

- Pomohol podľa vás balík projektov TA **komplexne** (úplne/čiastočne/nijako) (vy)riešiť problémy integrácie Rómov, zlepšenia ich života a spolužitia s nerómskymi obyvateľmi obce?
- Ako výsledky projektu ovplyvnili život Rómov v komunite?
- Aké efekty projektu je možné pomenovať vo vzťahu k obci? Aká je teraz situácia v obci ohľadom spolužitia Rómov a neRómov?
- Aká je perspektíva tohto spolužitia?
- Čo treba urobiť aby toto spolužitie bolo lepšie?
- Došlo v dôsledku projektu k nejakým merateľným zmenám v prístupe miestnych orgánov a zainteresovaných strán k rómskym komunitám? Ak nie, čo plánuje pre to urobiť obec?
- V ktorých oblastiach je situácia Rómov najlepšia, v ktorých najhoršia?
- Boli podľa vášho názoru zdroje vyčlenené na projekt dostatočné? Ak nie, aké dodatočné zdroje by boli užitočné?
- Aké ponaučenia ste si z tohto projektu odniesli, ktoré môžu byť užitočné pre budúce projekty zamerané na podporu začleňovania Rómov? Čo by ste odporučili iným?

51

VI. VŠEOBECNÉ ZISŤOVANIE – Zámery a plány do budúcnosti.

Na úrovni Vašej obce:

- Ako by podľa vás mal vyzerat' komplexný prístup pri riešení problémov integrácie Rómov, zlepšenia ich života a spolužitia s nerómskymi obyvateľmi obce?
  - Aké problémy, ktoré nebolo možné riešiť cez TA, vnímate a čo navrhujete?
  - Ako by podľa Vás mali byť riešené problémy spojené s inklúziou MRK?
  - Čo by ste zmenili v spôsobe čerpania finančných prostriedkov na inklúziu MRK?
  - Aká ďalšia podpora alebo zdroje sú podľa vás potrebné na riešenie inklúzie Rómov?
- Na celoslovenskej úrovni:
- Ako by podľa vás mal vyzerat' komplexný prístup pri riešení problémov integrácie Rómov, zlepšenia ich života a spolužitia v celoslovenskej perspektíve?
  - Aké problémy, ktoré nebolo možné riešiť cez TA, vnímate a čo navrhujete?
  - Ako by podľa Vás mali byť riešené problémy spojené s inklúziou MRK?
  - Čo by ste zmenili v spôsobe čerpania finančných prostriedkov na inklúziu MRK?
  - Aká ďalšia podpora alebo zdroje sú podľa vás potrebné na riešenie inklúzie Rómov?

Zoznam obcí, ktorým bol zaslaný dotazník pre kvantitatívne zisťovanie

P. č.	Pozícia v 150 ke	Názov obce	Kraj	Okres
1	1	Jarovnice	Prešovský	Sabinov
2	2	Rudňany	Košický	Spišská Nová Ves
3	3	Košice	Košický	Košice mesto
4	3	Košice – Luník IX	Košický	Košice mesto
5	3	Košice – MČ Džungla	Košický	Košice mesto
6	3	Košice – MČ Západ	Košický	Košice mesto
7	3	Košice – Šaca	Košický	Košice mesto
8	3	Košice – Ťahanovce	Košický	Košice mesto
9	4	Poprad	Prešovský	Poprad
10	5	Lipany	Prešovský	Sabinov
11	6	Krížová Ves	Prešovský	Kežmarok
12	7	Sabinov	Prešovský	Sabinov
13	8	Podhorany	Prešovský	Kežmarok
14	9	Čičava	Prešovský	Vranov nad Topľou
15	10	Nitra	Nitriansky	Nitra
16	11	Čaklov	Prešovský	Vranov nad Topľou
17	12	Ladomirová	Prešovský	Svidník
18	13	Kráľovský Chlmec	Košický	Trebišov
19	14	Rakúsy	Prešovský	Kežmarok
20	15	Michalovce	Košický	Michalovce
21	16	Bystrany	Košický	Spišská Nová Ves
22	17	Hlohovec	Trnavský	Hlohovec
23	18	Levoča	Prešovský	Levoča
24	19	Šarišská Poruba	Prešovský	Prešov
25	20	Sačurov	Prešovský	Vranov nad Topľou
26	21	Chminianske Jakubovany	Prešovský	Prešov
27	22	Cabaj-Čápor	Nitriansky	Nitra
28	23	Zborov	Prešovský	Bardejov
29	24	Stráne pod Tatrami	Prešovský	Kežmarok
30	25	Ihľany	Prešovský	Kežmarok
31	26	Toporec	Prešovský	Kežmarok
32	27	Markušovce	Košický	Spišská Nová Ves
33	28	Trebišov	Košický	Trebišov
34	29	Jakubany	Prešovský	Stará Ľubovňa
35	30	Vechec	Prešovský	Vranov nad Topľou
36	31	Hodruša – Hámre	Banskobystrický	Žarnovica
37	32	Soľ	Prešovský	Vranov nad Topľou
38	33	Sečovce	Košický	Trebišov
39	34	Kozárovce	Nitriansky	Levice
40	35	Turňa nad Bodvou	Košický	Košice okolie
41	36	Zámutov	Prešovský	Vranov nad Topľou
42	37	Gemerská Ves	Banskobystrický	Revúca
43	38	Kecerovce	Košický	Košice okolie
44	39	Žehňa	Prešovský	Prešov
45	40	Nálepko	Košický	Gelnica
46	41	Telgárt	Banskobystrický	Brezno

47	42	Smižany	Košický	Spišská Nová Ves
48	43	Bystré	Prešovský	Vranov nad Topľou
49	44	Drienovec	Košický	Košice okolie
50	45	Pečovská Nová Ves	Prešovský	Sabinov
51	46	Richnava	Košický	Gelnica
52	47	Sučany	Žilinský	Martin
53	48	Varhaňovce	Prešovský	Prešov
54	49	Čaňa	Košický	Košice okolie
55	50	Spišský Štiavnik	Prešovský	Poprad
56	51	Malý Slivník	Prešovský	Prešov
57	52	Spišská Nová Ves	Košický	Spišská Nová Ves
58	53	Chrast' nad Hornádom	Košický	Spišská Nová Ves
59	54	Polomka	Banskobystrický	Brezno
60	55	Žehra	Košický	Spišská Nová Ves
61	56	Veľká Lomnica	Prešovský	Kežmarok
62	57	Šarišská Trstená	Prešovský	Prešov
63	58	Krompachy	Košický	Spišská Nová Ves
64	59	Bijacovce	Prešovský	Levoča
65	60	Holumnica	Prešovský	Kežmarok
66	61	Banské	Prešovský	Vranov nad Topľou
67	62	Liptovská Teplička	Prešovský	Poprad
68	63	Veľké Blahovo	Trnavský	Dunajská Streda
69	64	Jastrabie nad Topľou	Prešovský	Vranov nad Topľou
70	65	Hlinné	Prešovský	Vranov nad Topľou
71	66	Veľká Ida	Košický	Košice okolie
72	67	Svinia	Prešovský	Prešov
73	68	Švedlár	Košický	Gelnica
74	69	Mníšek nad Hnilcom	Košický	Gelnica
75	70	Vtáčkovce	Košický	Košice okolie
76	71	Chmiňany	Prešovský	Prešov
77	72	Vikartovce	Prešovský	Poprad
78	73	Doľany	Prešovský	Levoča
79	74	Malčice	Košický	Michalovce
80	75	Levice	Nitriansky	Levice
81	76	Tuhrina	Prešovský	Prešov
82	77	Kráľovce	Košický	Košice okolie
83	78	Komárno	Nitriansky	Komárno
84	79	Vítkovce	Košický	Spišská Nová Ves
85	80	Huncovce	Prešovský	Kežmarok
86	81	Sokol'any	Košický	Košice okolie
87	82	Stará Ľubovňa	Prešovský	Stará Ľubovňa
88	83	Banská Bystrica	Banskobystrický	Banská Bystrica
89	84	Šíd	Banskobystrický	Lučenec
90	85	Hrabušice	Košický	Spišská Nová Ves
91	86	Parchovany	Košický	Trebišov
92	87	Košické Oľšany	Košický	Košice okolie
93	88	Bardejov	Prešovský	Bardejov
94	89	Kružľová	Prešovský	Svidník
95	90	Krajná Bystrá	Prešovský	Svidník

96	91	Červenica	Prešovský	Prešov
97	92	Rokycany	Prešovský	Prešov
98	93	Brezno	Banskobystrický	Brezno
99	94	Spišské Tomášovce	Košický	Spišská Nová Ves
100	95	Jasov	Košický	Košice okolie
101	96	Trhovište	Košický	Michalovce
102	97	Kuzmice	Košický	Trebišov
103	98	Komjatice	Nitriansky	Nové Zámky
104	99	Bidovce	Košický	Košice okolie
105	100	Mirkovce	Prešovský	Prešov
106	101	Lubica	Prešovský	Kežmarok
107	102	Hermanovce	Prešovský	Prešov
108	103	Zemplínska Teplica	Košický	Trebišov
109	104	Krásnohorské Podhradie	Košický	Rožňava
110	105	Sobrance	Košický	Sobrance
111	106	Raslavice	Prešovský	Bardejov
112	107	Humenné	Prešovský	Humenné
113	108	Giraltovce	Prešovský	Svidník
114	109	Zlaté Klasy	Trnavský	Dunajská Streda
115	110	Beniakovce	Košický	Košice okolie
116	111	Val'kovňa	Banskobystrický	Brezno
117	112	Výdrník	Prešovský	Poprad
118	113	Petrová	Prešovský	Bardejov
119	114	Prašník	Trnavský	Piešťany
120	115	Kamenná Poruba	Prešovský	Vranov nad Topľou
121	116	Slavkovce	Košický	Michalovce
122	117	Ražňany	Prešovský	Sabinov
123	118	Hniezdne	Prešovský	Stará Ľubovňa
124	119	Družstevná pri Hornáde	Košický	Košice okolie
125	120	Kežmarok	Prešovský	Kežmarok
126	121	Medzilaborce	Prešovský	Medzilaborce
127	122	Hencovce	Prešovský	Vranov nad Topľou
128	123	Hranovnica	Prešovský	Poprad
129	124	Jánovce	Prešovský	Poprad
130	125	Ostrovany	Prešovský	Sabinov
131	126	Fričovce	Prešovský	Prešov
132	127	Licince	Banskobystrický	Revúca
133	128	Drienov	Prešovský	Prešov
134	129	Veľké Kapušany	Košický	Michalovce
135	130	Spišská Teplica	Prešovský	Poprad
136	131	Nacina Ves	Košický	Michalovce
137	132	Žbince	Košický	Michalovce
138	133	Petrovany	Prešovský	Prešov
139	134	Pavlovce nad Uhom	Košický	Michalovce
140	135	Bánovce nad Bebravou	Trenčiansky	Bánovce nad Bebravou
141	136	Drahňov	Košický	Michalovce
142	137	Poráč	Košický	Spišská Nová Ves
143	138	Boliarov	Košický	Košice okolie
144	139	Brzotín	Košický	Rožňava

145	140	Divín	Banskobystrický	Lučenec
146	141	Gelnica	Košický	Gelnica
147	142	Chmeľov	Prešovský	Prešov
148	143	Klenovec	Banskobystrický	Rimavská Sobota
149	144	Lenartov	Prešovský	Bardejov
150	145	Malá Domaša	Prešovský	Vranov nad Topľou
151	146	Marhaň	Prešovský	Bardejov
152	147	Medzev	Košický	Košice okolie
153	148	Slovenská Volová	Prešovský	Humenné
154	149	Šarišské Jastrabie	Prešovský	Stará Ľubovňa
155	150	Širkovce	Banskobystrický	Rimavská Sobota
156	mimo 150tku	Bajany	Košický	Michalovce
157	mimo 150tku	Bánov	Nitriansky	Nové Zámky
158	mimo 150tku	Bátka	Banskobystrický	Rimavská Sobota
159	mimo 150tku	Bretka	Košický	Rožňava
160	mimo 150tku	Bzovík	Banskobystrický	Krupina
161	mimo 150tku	Cakov	Banskobystrický	Rimavská Sobota
162	mimo 150tku	Čata	Nitriansky	Levice
163	mimo 150tku	Čečehov	Košický	Michalovce
164	mimo 150tku	Dunajská Streda	Trnavský	Dunajská Streda
165	mimo 150tku	Ďurďoš	Prešovský	Vranov nad Topľou
166	mimo 150tku	Hajnáčka	Banskobystrický	Rimavská Sobota
167	mimo 150tku	Chynorany	Trenčiansky	Partizánske
168	mimo 150tku	Ipeľský Sokolec	Nitriansky	Levice
169	mimo 150tku	Jarabina	Prešovský	Stará Ľubovňa
170	mimo 150tku	Kapušany	Prešovský	Prešov
171	mimo 150tku	Kesovce	Banskobystrický	Rimavská Sobota
172	mimo 150tku	Kravany	Prešovský	Poprad
173	mimo 150tku	Kravany	Košický	Trebišov
174	mimo 150tku	Krivany	Prešovský	Sabinov
175	mimo 150tku	Kučín	Prešovský	Bardejov
176	mimo 150tku	Liptovský Mikuláš	Žilinský	Liptovský Mikuláš
177	mimo 150tku	Málaš	Nitriansky	Levice
178	mimo 150tku	Martinová	Banskobystrický	Rimavská Sobota
179	mimo 150tku	Radvaň nad Laborcom	Prešovský	Medzilaborce
180	mimo 150tku	Rimavská Baňa	Banskobystrický	Rimavská Sobota
181	mimo 150tku	Sedliská	Prešovský	Vranov nad Topľou
182	mimo 150tku	Senica	Trnavský	Senica
183	mimo 150tku	Slavošovce	Košický	Rožňava
184	mimo 150tku	Slovenské Nové Mesto	Košický	Trebišov
185	mimo 150tku	Tisovec	Banskobystrický	Rimavská Sobota
186	mimo 150tku	Uzovské Pekľany	Prešovský	Sabinov
187	mimo 150tku	Varadka	Prešovský	Bardejov
188	mimo 150tku	Vážec	Žilinský	Liptovský Mikuláš
189	mimo 150tku	Veľké Ludince	Nitriansky	Levice
190	mimo 150tku	Vinné	Košický	Michalovce
191	mimo 150tku	Výborná	Prešovský	Kežmarok
192	mimo 150tku	Žíp	Banskobystrický	Rimavská Sobota

٢٥١٩

ISBN: 978-80-555-3151-9

EAN: 9788055531519